Digitized in 2006
by
Thrinaina Informatics Ltd, Secunderabad, A.P., India.
(http://www.thrinaina.com)

From the original owned by
Sundarayya Vignana Kendram
and its partner Institutions

as part of the
British Library Endangered Archives Programme
supported by the
Lisbet Rausing Charitable Fund

Except for individual research purpose
any reproduction should be made with
written permission from the

Sundarayya Vignana Kendram,
1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampally, Hyderabad - 500 044
Andhra Pradesh, India

COPYRIGHT STATEMENT

The copyright laws of the United States (Title 17, United States Code) and of India (Copyright Act of 1957) govern the making of photocopies or other reproductions of copyrighted material including foreign works under certain conditions. In addition, the United States extends protection to foreign works by means of various international conventions, bilateral agreements, and proclamations.

Under certain conditions specified in the laws, libraries and archives are authorized to furnish a photocopy or other reproduction. One of these specified conditions is that photocopy or reproduction is not to be used for any purpose other than private study, scholarship, or research. If a user makes a request for, or later uses, a photocopy or reproduction for purposes in excess of "fair use," that user may be liable for copyright infringement.

These institutions reserve the right to refuse to accept a copy order if, in their judgment, fulfillment of the order would involve violation of the copyright laws of the United States or India.

సుందరరామయ్య, అయినాపురపు

ప్రతిజ్ఞాయాదవము, అను, సాంబవిలాసము

బెజవాడ, 1923

Record no. 570

Sundararāmayya, Ayināpurapu

Pratijñāyādavamu, anu, Sāmbavilāsamu

Bejavāḍa, 1923

Record no. 570

SUNDARAYYA VIGNANA KENDRAM
1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampalli
Hyderabad – 500 044, Andhra Pradesh, India

Bibliographic Record Target

సుందరరామయ్య, అయినాపురపు.

ప్రతిజ్ఞాయాదవము, అను, సాంబవిలాసము / గ్రంథకర్త శ్రీయుత అయినాపురపు సుందరరామయ్యగారు.- 1. కూర్పు.- బెజవాడ : శ్రీ మేరీ ముద్రాక్షరశాల, 1923.

74, 4 p. ;20 cm.

Record no. 570

Sundararāmayya, Ayināpurapu.

Pratijñāyādavamu, anu, Sāmbavilāsamu / granthakarta Śrīyuta Ayināpurapu Sundararāmayyagāru.- 1. kūrpu.- Bejavāḍa : Śrī Mērī Mudrākṣaraśāla, 1923.

74, 4 p. ;20 cm.

Record no. 570

35 mm microfilm

Image placement: IA (IIA) IB IIB   Date filming began:

సారస్వత నికేతనము

వేటపాలెం

పుస్తకము పేరు [illegible]

గ్రంధకర్త [illegible]

పుస్తకము సంఖ్య 2078 వర్గ సంఖ్య

[illegible]

15/40

[illegible]

2078

తెలుగు 211
సం. లి-వ్రా
సారస్వత నికేతనము, వేటపాలెం.
894.812
గ్రంథసంఖ్య. 2078
ఈ గ్రంథమును యిందు క్రింద కడపటిదిగా వ్రాయబడిన తేదీలోపల
వాపసు యివ్వవలెను.

JAN 1 1940	16.5.56
MAY 17 1940	21.5.57
7. . 43	
27.12.43	
5.6.46	
17.10.46	
21.11.46	
18.6.47	
17.7.53	
5-86	
1.56	

తెలుగు 211
సం. లి-వ్రా
2078

BOUND BY PADMA & CO. BAPATLA

శ్రీరస్తు Presented by P. Nagabhushanam

ప్రతిజ్ఞాయాదవము

అను

సాంబవిలాసము

అయిదంకముల నాటకము

గ్రంథకర్త

శ్రీయుత అయినాపురపు సుందరరామయ్యగారు

ప్రకాశకులు

వి. పి. చంద్, అండ్ కో; బుక్ సెల్లర్సు అండ్ పబ్లిషర్సు

బెజవాడ

మొదటికూర్పు 1000 ప్రతులు

రాయవరం శ్రీ మేరీ ముద్రాక్షరశాలయందు మల్లిడిసత్తిరెడ్డిగారిచే ముద్రింపబడియె.

1923

Acc. No.

కాపీరైట్ రిజిష్టర్డు వెల 0—12—0

[illegible]చ్చు పాత్రములు

దుర్యోధనుఁడు. హస్తినాపురమునకు రాజు.

దుశ్శాసనుఁడు } దుర్యోధనుని తమ్ములు.

[illegible]సేనుఁడు

కర్ణుఁడు. అంగరాజు.

శల్యుఁడు. మద్రరాజు

శకుని. దుర్యోధనాదుల మేనమామ.

సైంధవుఁడు. సింధుదేశపు రాజు.

కుమారజయద్రథుఁడు. సైంధవుని కొడుకు.

లక్ష్మణుఁడు. దుర్యోధనుని కుమారుడు.

భీష్ముఁడు. దుర్యోధనాదుల పితామహుఁడు.

ద్రోణుఁడు. అస్త్రగురువు.

శ్రీకృష్ణుఁడు. ద్వారకకు రాజు.

బలరాముఁడు. శ్రీకృష్ణుని యన్న.

సాత్యకి. రామకృష్ణుల తమ్ముఁడు.

నారదుఁడు. దేవఋషి.

మన్మథుఁడు. శ్రీకృష్ణుని కుమారుఁడు.

సాంబుఁడు. డిటో. కథానాయకుడు.

స్త్రీలు

లక్షణ } దుర్యోధనుని కూఁతురు.
కథానాయకి.

భానుమతి. దుర్యోధనుని భార్య.

దుస్సల. దుర్యోధనుని చెల్లెలు.

శ్రీరుక్మిణి. శ్రీకృష్ణుని పట్టమహిషి.

జాంబవతి } శ్రీకృష్ణు భార్య.
సాంబుని తల్లి.

శ్రీరస్తు

శుభమస్తు—అవిఘ్నమస్తు

ప్రతిజ్ఞాయాదవము

అను 2078

సాంబవిలాసము.

నాంది

ఉ. ఆళినిఁగూడి లక్ష్మి సొగటాలను నాడఁగ వెన్కమై కనుల్
గళికి మూయ నిక్కటిక కేలులు కాదె వహించె నద్రి నం
చాలి గొనంగ నీకటిక చాచులకే తగునంచు నవ్వు గో
పాలుఁడు భక్తపాలుఁడు కృపామతి సభ్యుల కిచ్చు కోరికల్

(నాంద్యాంతిరమున నటీ సూత్రధారులు ప్రవేశింతురు)

నటి—దేవా! నన్నీ నిందు సభకింత యగత్యముగా రావించిన దెందులకు?

సూత్ర—చెలీ! చిత్రకల్పనా బంధురమగు నాటక మొకటి ప్రదర్శించుటకు.

నటి—(చెవులుమూసికొని) అబ్బబ్బ! ఏమినాటకములు? ఏమిలోకము? ఇప్పుడీనాటకము లరయువా రెవ్వరు? మరియు వారెవ్వరు?

సూత్ర—ఏమీ? ఎంత విసుగుగా బల్కుచుంటివి? ఇప్పుడీ దృశ్య ప్రబంధము... వారలే లేరా?

నటి—ఓహో! మున్మాటికిని లేరు.

సూత్ర—అట్లయిన ఇప్పటి ప్రజలకేది రుచించును?

నటి—ఇప్పటివారికి నవలలయందాశక్తి. కావుననికాలమునకు "నవల" యుగమనిపేరు.

సూత్ర—"నవల" యన్న శబ్దమునకు "స్త్రీ" యనియర్థము కలదు. అందుచేనిది "స్త్రీ" యుగమనియా వచించెదవు.

నటి—దేవా! అర్థములన్నియుఁ బెడర్థములుగా సమర్థించు చుంటిరే? వినుండు. దాని యభిప్రాయము. కావ్యకన్యకను బూర్వకవులు మూఁడు విధములుగా విభజించిరి ఒకఁటి "ప్రబంధము" అనఁగా "పద్యకావ్యము" రెండు "నాటక" మనగా "దృశ్యకావ్యము" మూఁడు "వచనప్రబంధ" మనగా "గద్యకావ్యము"

సూత్ర—అయితే నీవిప్పుడు వచించిన "కావ్యము" లలో నవల అనే కావ్యమేది!

నటి—"గద్యకావ్యము" నకే "నవల" నావెలు, నోవెలు, అని నామములు.

సూత్ర—"గద్యకావ్యము" నకీక్రొత్త నామము లెచ్చటనుండి వచ్చినవి?

నటి—దేవా! పాశ్చాత్యభాషయందలి "గద్యకావ్యమును నావెల్" యని పిలచెదరు. దాని నుండియే యిప్పుడు నేవచించిన శబ్దములు వెలువడినవి.

సూత్ర—సరిసరి. (శిరము పైకెత్తి) ఆమఱచితి. ఏకారణముచేత దృశ్యప్రబంధమునువిను వారు కనువారును లేరంటివి?

నటి—ఆర్యా! కృతయుగము, త్రేతాయుగము, ద్వాపరయుగముపోయికలియుగ మెట్లేగు దెంచినదో అట్లే కావ్యయుగము దృశ్యకావ్యయుగము పోయి "నవల" యుగ మొకటి క్రొత్తగా వచ్చినది. వినుఁడు.

ఉ. కావ్యయుగంబు కృష్ణవిభుకాలము, మొన్నటి దాఁక దృశ్యస
త్కావ్య యుగంబు, నిన్నటి లగాయతు నావెల సంగనొక్కటౌ
నవ్యయుగంబు వెల్వడెను నావెలనన్ జెవి కోసి కొందురే
ద్రవ్యము నావెలందు నవలందున నెంతవెలైన నీయరే?

కాబట్టి నవలయందెంత ఘనతయో నవలయందున కూడా యంత ఘనత కలదు. కావున నాటకము లెవరు చూతురు?

సూత్ర—(పక్కున నవ్వి) ఓసీ! ఇదియా! "నవల"యుగము. చాలుఁజాలు. నీవు "నవల"వు కాన "నవల" ను నీవే మెచ్చుకొనుచుంటివి. దానిసంగతి విను.

క. భువి వార్తాపత్రిక లటి
కవనంబేయగు "నవలల" కవనం బబలా
అవి చదివెద రొక మాటే
యిటు పిమ్మట నెవరు చదివి యవల వేసెదరు పైతుర్.

కావున "వార్తాపత్రిక" వంటిది "నవల" యని యెఱుంగుము. తక్కిన రెండు కావ్యము లట్టివి కావు. ఎన్ని సారులు చదివినను జదువవలెనని యే బుద్ధిని జనింప జేయును.

నటి—దేవా! ఈ "నవలల" గతియేమి? వీనిని జదువు వారెవ్వరు? వీనిని రచించెడి వా రెవ్వరు? ఎందులకై వీనిని రచింపవలె?

సూత్ర—చెలీ! , ఇప్పుడా విమర్శన మనకేల? అట్టి విమర్శనలో దిగినచో జాలమందికి మనము పగవారలమగుదుము. అట్టిపగను సాధించుటకై కవి కుంజరు లేమిచేయుదురో యెఱుంగుదువా? వార్తాపత్రికల మూలమునఁనో, లేక మనచర్చవలనఁగలిగెడునట్టి యత వలన "విమర్శన" యనెడి గ్రంథమూలమునఁనో పగసాధించుకొనుటకు నవల

కర్తలు ప్రారంభింతురు. మనకు రంథియేల?

నటి—దేవా! ఎప్పుడు నట్లు వచింపకుఁడు. ఇదియొక మహాప్రపంచము. మంచికానీ చెడ్డకానీ విమర్శన వచ్చినప్పు డిటు కొందర టు కొందరు రెండు భాగములుగా జేరక మానరు. అందు మన పక్షమునఁ జేరు బుద్ధిమంతులు వారలు ఖండించిన దానిని సమర్థింపరా?

సూత్ర—అట్లయిన నీవింతగాఁ దఱిమి తఱిమి యడుగుచుంటివి కాన వినుము.

చ. కవులకుఁ గావ్య సద్రచన కష్టము, వానిఁ గ్రహింపఁ గష్టమౌ;
అవి తరువాత నాటకము లల్లి కొకింత శ్రమమౌను గాని పో
అవి చదువంగఁ గొద్దిశ్రమయౌ, నవలన్ననొ? యంత సుళ్వు కా
ర్యవనిని లేదు రోజొకటి వ్రాయఁగనౌ పఠియింపఁ దేలికౌ

అది యటుండనిమ్ము. కాలక్రమమున:—

చ. అవనిఁగనంగ దేహబల మల్పము: బుద్ధిబలంబు నల్పమై
నవకొవు బద్యకావ్యములు నాటకముల్ రచియింపఁ జాల కీ
నవలలు వ్రాయఁజొచ్చి రవి నాణెముఁ గూర్చునటంచు నాదరే
నవలలకే జనింపఁబడె నావెల కూర్పుపఠించుటల్ చెలీ.

నటి—దేవా! అట్లయినచోఁ బూరుషులేల "నవలలు" వ్రాయవలె? పఠింపవలె?

సూత్ర—చెలీ! నీకర్థముగాలేదా వైపద్యము నందలి విషయములు. అయినను బాగుగా విప్పిచెప్పెద వినుము. సరియైన బుద్ధిబలము, పాండిత్య ప్రకర్షణమున్న వారలు "నవల" లను రచించుటకు యోచింపరు. అది లేకఁ పోవుటచేఁ గావ్య కన్యకను పద్యరూప మొందఁజేయు కవిసత్తములు తమయభిప్రాయములందిను [illegible] తమకిచ్చ వచ్చినట్లు వ్రాయగలవచనములోనిముద్దుగలిగి "నవలలు" ప్రా[illegible]చిరి అవగ్గళముగాఁ ప్రబంధములు వ్రాసినపండితోత్తములు నవలలను వ్రాసియుండిరో? ఇందులకుఁ దార్కాణము పూర్వకవులే. వాని రుచి వానిసాదృశ్యమీ నవల కేల వచ్చును. తరువాత నానందమును గూర్చునది దృశ్యకావ్యము. ప్రబంధ కవుల కంటె యొకవాసి బుద్ధి బలమునందే కాదు పాండిత్యమందుఁ గూడ తక్కువయే యని వచింపనగు. అన్నిఁటి కంటె చివర దే "నవల" కవనము. దీనినే పేలపిండి కవిత్వమందురు. ఇది ద్విపద కావ్యము కన్నను చప్పన.

ఉ. వార్తిన వర్ణనాతిశయ మందిన జవ్వని పద్యకావ్యమౌ
బిత్తరి వృత్త చిత్ర పద శ్లేషజ ప్రౌఢయె దృశ్యకావ్యమౌ;
సత్త్వవిహీనయౌ వచన జల్పని లోలయె గద్య కావ్యమౌ;
వాత్తుగ గావ్య కన్యకను నాగతిగా విభజింప నయ్యెడిన్;

నీకుండిన తెలివితేటల ననుసరించి వైపద్యముల నర్థము లరయఁగలిగితివేని యం దనేక చమత్కారములైన యోచనలు నీమనంబునకే తట్టఁగలవు.

నటి—దేవా! పైకావ్యముల సంగతి బాగుగా నామదికిఁ దట్టులాగున వచించితిరి; గాని "ద్విపద" కావ్యమంటిరే దానిరక్తి యెటులుండును?

సూత్ర—ఓహో! నన్ను బాధించుచుంటివే. దానివిషయమై యీసభయందు వక్కాణించుటకు వీలులేదు. ఏమంటివా! కొంచెము పచ్చిగా వర్ణింపవలసి యున్నది. అటుల వర్ణించిన గొందఱికిఁ గోపము రాఁగలదు.

నటి—దేవా! కోపమెందులకు? ఇచ్ఛగలిగిన వారలు చెవియొగ్గి వినెదరు. ఇచ్ఛలేని వారు వినరు. ఏదియెటులున్నను విషయము తెలిసికొనుట ప్రతివారికి నావశ్యకముగదా?

సూత్ర—సరే! అటులైన "ద్విపద" కావ్యము సంగతి యిదియని నాయభిప్రాయము.

కం. ముసలి బడుగు చెలి చాచుల
పసయుండని భంగి "ద్విపద" బంధము నందున్
బసయుండునె? రసముండునె?
వస వస లాడుఁగటులుండు ప్రాజ్ఞుల కబలా!

నటి—దేవా! తాము జవ్వని, ప్రౌఢయని గొనియాడిన పద్య, గద్య పద్యకావ్యములకు లోలయను గద్యకావ్యము సరిపోవలదనియింతసేపు చర్చించినయంశమును నొక్క పద్యములో నెగటుగాఁ జెప్పెద చూడుఁడు.

ఉ. నవ్వపు వాక్సుధారసము మాటల సద్యమకంబులేని యా
జవ్వని ప్రౌఢకన్యకలు చాలుదురే? యమకంబునందు మేల్
... నవ్వపు మాధురీ వచన మంజుల ధోరణి కల్గు లోలతో
... ... కన్నె నుడులింపయిసొంపు వహింపగా వలెన్

సూత్ర—(పెద్దపెట్టున నవ్వి) ఓసీ! ఇదియా! నీవును నొక కన్యకవై యిప్పుడు "జవ్వన ప్రౌఢావస్థలు మారి" "లోల" యవస్థ యందుండుటచే నీయవస్థకుఁ బోల్పఁబడిన "గద్యకావ్యము" ను నట్లు ఖండించితివి. అంతియెకాని వేఱుకాదు. ప్రస్తుతాంశమునకు విఱుగదము.

నటి—సరే! ఆర్యా! దీనిని యేనాటకమందురు? దీనికి గ్రంథకర్తయెవఁడు?

సూత్ర—దీనిని "ప్రతిజ్ఞాయౌగంధరాయణము" మందురు. లాలుగోపారు, గూల్బకావలి, మువ్వాజి యాదిగాఁగల నాటక గ్రంథకర్తయే రచియించెను.

నటి—ఓహోహో! ఇఁకఁ జెప్పనక్కరలేదు. ఏనెఱుంగుదు. నాతని సంగతి. శ్రీయుక్త అయినాపురపునందరరామయార్యకృతముకాదా! రక్తి విషయములోననుమానింప నక్కఱలేదు. నాకడనుడి వినుఁడు.

ఉ. ఎచ్చట నేరసంబొ, మఱియేకడ నెట్టి సుహృద్య పద్యమో
యొక్కడ నెట్టి గద్యమొ, మఱెందున నేవిధమైన భావమో
చొక్కఁగఁ జూపు నేర్పితని సొమ్ము, ఒకప్పుడు దైవసృష్టిలో
గ్రక్కున లోటుగల్గిన కావ్యములందునఁ లోటు రాదుగా.
సరిగా మొలచినట్టుగానే యితని కావ్యము లుండును.

(అంత తెఱలో)

ఓరీ! దుర్మార్గా! ఎవఁడవురా!

ఉ. వ్యాజము పన్ని యేరు సరసందున లేని పసందుఁ గాంచి, రా
రాజు కుమార్తె, కన్నె, జవరాలను దొంగిలు టెన్న నీకు నీ
రోజున జెల్లు నాయువు విరోధము చేసిరె గొప్ప వారితో
భాజన దక్షు లక్షణ సుభాంగిని వే త్యజయించి పాటివన్

సూత్ర—చెలీ! ఆకేకయెవరిదియో యెఱుంగుదువా? సుయోధనుని మేనల్లుఁడగుకుమార జయద్రథునిది.

(మఱల తెఱలో)

ఓరీ! తులువా! ఏమని ప్రేలుచుంటివి? వి... మనియా:—

ఉ. డంబపు మాటలేటికి విడంబనమా కురురాజు ...
గ్గంబు కనంగఁ గొంటిని, గరాస! ననున్ మ... ందినావో నే
జాంబవతీ ప్రియాత్మజుఁడ సాంబుఁడ కృష్ణుని ముద్దుకుఱ్ఱ నా
డంబరముల్ వచింప నడలా మగవాఁడవె కొమ్మ కన్నియన్

నటి—దేవా! నాటకరంగమునకు పాత్రములు వెలువడుచున్నయవి. ఇఁక నాలస్యమేటికి? అదిగో శ్రీకృష్ణుని కుమారుండు దుర్యోధనుకూఁతుతో సరద్వంబుపై వచ్చుచున్నవాఁడు. రండుపోవుదము.

సూత్ర—మంచిది.

(నిష్క్రమింతురు)

శ్రీరస్తు

ప్రతిజ్ఞాయాదవము.

అను

సాంబవిలాసము

ప్రథమాంకము—ప్రథమరంగము.

హస్తినాపురమందలి బయలు

(రథారూఢుఁడై సాంబకుమారుఁడు లక్షణతోఁ బ్రవేశించును)

సాంబు—చెలీ! మన యరద మెంతవడిగాఁ బరుగెత్తుచున్నను, దాని వెంబడించియే నీమేనయత్త కుమారుండగు కుమారజయద్రథుఁడు రెట్టింపు వేగముతోఁ గాలి పనుగున వచ్చుచున్నవాఁడు.

లక్ష—దేవా! రానిండు. రానిండు.

సాంబు—అతఁడు తన పిక్కబలంబుకొలఁది పరుగెత్తుకొని వచ్చి మనతేరున కడ్డమై నిలిచెనేని వానివెంటఁబోవుటకు సమ్మతింతువా యేమి? ఏమంటివా?

ఉ. అతఁడు మేనయత్త సుతుఁడాతఁడు నీవును బిన్ననాట నుం
డి తగనైన ప్రేమ యొకరందున నొక్కరు కల్గియుందు; రా
హేతువు చె. నొండొరుల కెప్పుడు మోహము హత్తియుండనా
నా తెలికంబువాఁడనగు నాపయి నంతగ మోహముండునే?

లక్ష—ఓహోహో! దేవరవా రెంతమాట సెలవిచ్చుచుంటిరి?

ఉ. మేనటికంటె; యేమి? అదిమేనవె? యయ్యది యూడిపడ్డదే?
మానిని కిచ్చలేనియెడ మామ కుమారుఁడు తప్పడంచు నా
పైనను వేసి కట్టెదరె? బాగును నోగును లేదె? కాని, యే
మైనను నెవ్వరేమనిన మానము ప్రాణము మీఁదిగా వనన్

నాకభిప్రాయమే మీయెడ లేసెడల నాయనుఁగుఁగత్తియగు «ఇందుమతి»ని మీ చెంతకు బంపుటకు నాకవసరమేమిటి? మీరలప్పుడప్పుడు మీజనకుండగు శ్రీకృష్ణునితోఁగాని మీ పెదతండ్రిగారగు బలదేవునితో గాని, మాపినతాత సుతు

లగు పాండవులతోఁగాని, మాయింటికి వచ్చినప్పుడు మీతో నాడుకొనుటయు నుద్యానవన విహారమునకు మీతోఁ బండిపై వచ్చుటయు, మీ చెంత భుజించుటయు నెట్లుగలుగును? అట్టి ప్రేమయే లేనిచో మన మైత్రత, మనయుజ్జయును చూచియే కదా? మా:—

కం. సాక్షాత్ జననీ జనకులె
లక్షణ సాంబులకుజత సలక్షణ మగుగా
నిక్షేపము గుండదె పెం
డ్లీక్షణమే యొనర్ప నెవ్వరేమందురొకో

అని యెన్నిసారులనుకొనలేదు మన యెదుట?

సాంబు—అప్పుడు వారలు మనయెదుట పల్కిన నేమి? ఇప్పుడు నీమనసాతని యందు దిలుగుటకు న్యాయమున్నయది. నీ వెన్ని వచించినప్పటికిః

ఉ. ఒక్కెడ కంచమందుఁ దిని యొక్కెడ మంచము నందుఁ బండి మీ
రొక్కెడ బండిపై నరయ నొక్కవనంబున కేగుచిట్లు మీ
రొక్క గడైనవీడకను నొండొరు లెప్పుడు సంచరింపరే
యక్కట! యట్టి బాల్యసఖునావిడి నన్ను వరింప నేర్తువే.

లక్ష—ఎంతమాటాడుచుంటిరి? ఈయద్దమరేయినీ మీకూడనరుదెంచినది ప్రేమచేతనా? గాక మతిచలించుట చేతనా? మాయిర్వురకును గల సయోధ్యదె యిట్టిదో వినుఁడు ఏను:—

ఉ. ఇంచుక భావనింగనిన నీసున నెట్టిక లెన్నొ విర్చి చి
ట్లించుక మోము, మూతి బిగియించుక నుండియు బిన్ననాట నే
కంచపు పొత్తుకోరగద కన్యకనై యలప్రాయమబ్బగా
మంచపు పొత్తుగోరుదునె మంచిదనైన నిటేల రానగుః

సాంబు—మంచిది మీబింకము నీపొంక మిప్పుడే చూచెద. అల్లదే నీ బావ వచ్చుచున్నవాఁడు

లక్ష—సరె రానిండు.

(ప్రవేశము కుమారజయద్రథుఁడు)

కుమా—ఓరీ! సాంబా! నిలునిలు. నీయరదంబును పోనిత్తునా! (అడ్డుగా నిలచి)

ఉ. అంధుఁడవో మదాంధుఁడవో యాదవ గొల్లఁడ నీకు నెట్టి సం
బంధము లేనికన్య, ప్రియ మాగులు కూతురు నాకు నీయ సం
బంధము నిశ్చయించినది. బాలను కాఁగలభార్య దాని గా
ఢాంధమునందు ముచ్చిలి చనంగనె పోనిదుఁ బోవనిత్తునే

సాంబ—ఓహో! ఎంతమాట! ఎంతమాట!

ఉ. అంధుఁడగాను చాల్రి మదాంధుఁడ నంతకు మున్నె కాను, సం
బంధము నీకుఁగాఁగలుఁగు భార్యకు నాకుమగల్డు, పూర సం
బంధమునందె ప్రాఁడిముడి బంధము నిర్వర నంటుఁగట్టి ని
ర్బంధముఁ జేసిగా, నదియె బంధము దొంగిలఁజేసె కన్యకన్

కుమా—లక్షణా! నీవు రారాజు కుమార్తెవై యుండియు, నొక్క సామాన్యుని వెత్తి గొల్లవానిని వాసించుట మేలా? సిగ్గులేదా?

కం. కులముఁగల రాచకన్నెవు
కులహీనునిఁ గోరెదేల కులమా? బెలమా?
లలనా! యీవేళతో పరి
కలకాలముఁ జేయువట్టి కాపురమబలా

వేవన్ననో మేనత్తకుమారుఁడను, చేతికిని మూతికిని యెంగిలి లేని వాఁడను, బాల్యసఖుఁడను. చాలు రా! రా! యీపాటికి

లక్ష—ఓహో తున మేకులము గలవారము. పాపము. మనకును యాదవులకును బాంధవ్య మున్నదా? రామకృష్ణుల చెలియలను మా ధనంజయున కివ్వలేదా? వేయేలఁ? నాయిష్టము. వీయుట్టి:—

కం. వరహీనుని కిదుకంటెను
నిరవుగ కులహీనుకై ననిడి కన్యకనుజ్
బరిణయ మొనరించుటయే
సరసంబని పెద్దలాడు సామెత వినవో

ఆసంగతి యటుండనిమ్ము.

సీ. అందమా! —యందు నొందనెన్నవ వంతు, చదువుకా! నాకంటె కొదవల్లాను
చతురతా! చాలోన సగమైన గనరాదు, ధనముకా? నన్బట్టి మునెలిగాడు
బుద్ధికా! నాకన్న బెద్దవాఁడవు కావు, ఈగికా! నాతోటి సాగిరావు
తెగువుకా! నన్మించు మగువవేయుదువా, పొడవుకా! మోకాలి కదవరావు
తే. గీ. ఇందు నన్నుతమాడినది నే నేదికలదో
ప్రేలుమడఁచి ఫలానిది లేదటంచు
ఖండితంబుగ వచియింపఁ గలవె బావ
లేనిపోని దురాశ నాపైని వదలు

సాంజ—(స్వగతమున) బలే! మంచితమాషగ జవాబొసంగుచున్నయది. ఇంతగానిర్మొగ మాటములతో వచించుట నాయందలి యనురాగమే కారణమై యుండు. (ప్రకాశముగా) ఆ. ఆ. చెలీ! ప్రేయసీ! సఖీ! నాశమ్మని యెంత మాటాడుమంటివి

ఇంత సాహసమ్ము నీకుఁదగునా? లేమ్మోఁడా! సైంధవేయా! ఊరకుండెదవేమి?

లక్ష—దేవా! జాంబవతీనందనా! "మేనత్తకుమారుఁడు మేకలమందలో నిలుక్క" యను సామెత వినలేదా? అంనుచే నే నెంతవిరసముగా బరియాచకమ్మాడినను మాబావకు కోపము లేదు. (కుమార జయద్రథునితో) బావా! అంతరమేకాదా? నీకు నేను సొంగల ప్రేయసినైన, మేనమామ కుమార్తెనై యుండగా నన్నె వెన్నని కుమారుఁడు చెలీ! ప్రేయసీ! సఖీ! యని పిలుచుచుండగని యూరకుండుట భావ్యమా? చేత గాని తనమా?

కుమా—ప్రేయసీ! అట్టి ప్రేమయేకలదేని నాయందు సాంబుని గింబుని లెక్కచేయుదునా? ఓరీ! సాంబా!

కం. నాచెలి నా ప్రేయసి, మరి
నాచేడెను నపహరించి నాదరి లేకే
నాచెలి! నాసఖి! యనియెదో
వాచాటా నోరుమూసి వదరకఁబొమ్మా

(లక్షణతో) నాయనుంగు గున్నా! రారమ్ము. అరదంబెక్కి యంతిపురంబునకుఁ బోవుదము (అని సాంబుని యరద మెక్కఁబోవును)

లక్ష— దేవా! కృష్ణనందనా! ఈతని తెల్వితేటలు కనిపెట్టితివా!

కం. ఎడమచెయిచేతనొట్టిని, కుడిచేమిటియొకటి మూసికొని యావలకున్
పడఁబోవక నేనాడిన, నుడులకు నిలచునొకొటీక నొగి తెలిసున్నన్

సాంబ—ఓరీ! నరపశువా! దానిమాటలేమైన నీకర్థమయినవా? అది నిన్నుఁ బ్రేమించుట కాదు నీకుఁదాటియాకులు కట్టుట మొదటనిన్ను బలికినపల్కులు జ్ఞప్తికిఁదెచ్చుకొనుము.

కం. ఏనాఁడుఁజచ్చినావన, గీనాటికి నాకు నెలలకిత్తమే యనఁచున్
బోనేరక యావలికిని, నేనేమగవాఁడననుచు నిలచెదవిటఫీ

పోపొమ్ము (అని గెంటును)

కుమా—(క్రిందపడిలేచి) సరే! ఇప్పుడు నన్నుయిటేపడ గెంటితివి కాని మాతండ్రిని గెంట గలవా? ఆతనిని బంపినీపని పట్టించెదద్వారకానగరమునకు దారిచూచుకొనుము.

సాంబు—(నిర్లక్ష్యముగా) ఊ, పోరా! నీవింతగా మగఁటిమి చూపితివి, నీతండ్రి వచ్చి చూపిబోరగిలపడుఁడు, నన్నుకొట్టిన కొట్టితివిగాని మావానిని గొట్టినీపస తెల్లియు నొనెడికోమటిపలుకులు వలెనున్నయవి పోపో.

కుమా—లక్షణా! నీసైజలక్షణము పోగొట్టుకుంటివి కావుకదా?

కం. జారుని కైర్యాసించుక, జాణిజారవనెనసి, తన సామిజదేయున

క్షారయ, పరాయినిఁగలసి, గౌరవపునీ మేనబావఁ గోవించు గాదవే
కానిమ్ము. పట్టుపట్టి నిన్నేయుద్వాహమై నీపనిమట్టువెట్టకున్న నేసింధునరేందుఁ
నిపట్టనిగాను, నన్ను నాపేరన బిల్వవలదు.

(అని నిష్క్రమించును)

లక్ష—దేవా! ఇక్కడికీపిశాచమును వదల్చుకుంటిమి. తరువాయి సంగతి యోచింతము.
త్వరితముగా నరదమును బోనిమ్ము.

సాంబు—చెలీ! మంచిది. (అరదముతో నిష్క్రమింతురు)

(ద్వితీయరంగము)

(హస్తినాపురమందలి వేటోళబయట సైంధవుఁడు గజముమీఁద ప్రవేశించును)

సైంధ—ఆహా! ఎంతదూరము తిరిగినను సాంబునిజాడలు కానిపింపకున్నయది. ఆశ్చర్య
మాశ్చర్యము. (గుండెలుపైఁ జేయివైచుకొని) అమ్మా! అది కన్నియకాదు. ఎంత
కైనను గుండెలుతీసిన బంటు. లేకున్నచో:—

తే. గీ. తండ్రినహి తల్లినహి గురుదైవమునహి
యంచు టింగురంగాయని యర్ధరాత్ర
మందు పెఱవానితోఁగూడి యఱుగుబాల
యెంతకైనను నది జగజంతకాదె

సాంబుని రథమే కనుపించిన నాబాణంబులచే వాని ప్రాణంబులు తీయనా?
(ఇటు నటుఁజూచి "అడఁబోయిన తీర్థమెదురయ్యె" ననుసామెతగతి సాంబుఁడు
లక్షణతో వచ్చుచున్నవాఁడు. రానిమ్ము.

(ప్రవేశము లక్షణాసాంబుల రథంబుతో)

సాంబు—చెలీ! నీమేనమామ యిటు గాచియున్నవాఁడు.

లక్ష—రథము నాపకపోనిండు. పరాక్రమములోఁగొడుకును మించినవాఁడేయగు తండ్రి

సైంధ—ఓరీ! సాంబా! నీకు బుద్ధియున్నదా లేదా?

ఉ. న్యాయది మేనఁగోడ, లిక నాసుతకాఁగలరాజ్ఞి, యట్టిదా
త్వాయజనేత్ర కన్నె, పెఱతోయలి, నీగతి ముచ్చిలింప సి.
గ్గెయెడలేదె? లోకులు హసింతురు గేలియొనర్తురన్న మా
టేయదీ లేకపోయెనె, యిసీ! యదువంశ వినాశకారకా

సాంబు—(నిందాగర్భముగ) సందర్భములేని యసందర్భపు ప్రలాపనలు మిగుల చిత్ర
విచిత్రములుగా నున్నయవి. ఆహా! ఏమయ్యా:—

చ. తనదగు కోడలంట, సుతుదారగునంట్యిక ముందు, నట్టిదా
వనితను, సొంతమాట గిలుబాడితినంట, ప్రజల్ హసింపరే
పనిచెడి తానుబెట్టఁగల బచ్చలపామును మేసిపోయె, మీ
కొనఁగల గేదివచ్చియని కుత్సితులాడెడు సామెతట్టుగాన్
చాలుఁజాలు సిగ్గులేక నన్నెగ్గులాడుచుంటివా? నడు నడు.

లక్ష—మామా! నేను నీకుమారున కర్థాంగినిగా గావలసినది యని విధాత నానుదుటను
మూఁడుపంక్తుల తీర్చి వ్రాసినాఁడేమి? ఆర్యులవచనములు వినవా:—

కం. కనఁ గాంతాకనకము లె, వ్వని వలచునో వాని వెంటఁ బడిపోవుఁగదే
వినుమింత కొకని సతిగా, జనియింపఁగ నీసుతునకు సతియెట్లగుదున్

సైంధ—వలచుటకును బెండ్లియాడుటకు నీయిష్టమేనా?

లక్ష—కాపురము చేయుందానిని నేనై యుండునప్పుడు వలచుటకును పరిణయంబగుట
కును నాకు స్వాతంత్ర్యముండదా? నీకేమి స్వాతంత్ర్యము వచ్చెనటంక బరుచుటకు
నీవుగాని సాంబకుమారుని యుద్వాహమై కాపురమొనర్పవుగదా? చాలుఁజాలు
వచ్చినవారిఁబట్టు.

సైంధ—ఏమీ! ఎంత తెగఁదెంపుగామాట్లాడుచుంటివి? నేకాకున్న నీతలితండ్రులో?

లక్ష—ఆసమాధానము వారికిఁజెప్పెద. ఇప్పుడు నాకొందుల కీయూకదంపు సంభాషణ.
(సాంబునితో) దేవా! రథమును బోనిండు.

సాంబు—ఏమీ! సింధురాజా! ఇఁకనైన బుద్ధివచ్చినదా? లేదా?

ఆ. వె. సగముఁజచ్చినటుల మగువ మాటలకీవు
నోరుమూసికొమ్ము; నోరుతెఱచి
పలికితేని యింక బయలగు కంపంత
అవలకేగు వేగ నవలవిడిచి

సైంధ—(కోపముతో) లక్షణా! అప్పుడే కన్నులు మీఁదికి వచ్చినవా?

ఉ. బాంధవ మెంచకుండఁ, దెగబారెఁడు గర్వముచేత నన్ను ని
ర్గంధపు మాటలాడెదో, పరాయి మగండు లభించెనంచు నీ
యంధపు నమ్మికేమి? యతఁడా శోగమార్చుట నిన్ను, దేహ సం
బంధపు మేనబావ, ప్రియబాల్యసఖుండును గాకఁ గన్యకా?

లక్ష—(నిరసనగా) పాపము. మేనరికపు సంబంధములుగల దంపతులే కాపురము
సరిగాఁ జేయుచున్నారట్లు, ఒకరియందొకరు ప్రేమాతిశయముఁ గలవారై మెలంగు

చుంటి నాటికపు సంబంధములన్నియు మన్న పోగలసినవే? పరాయి మగండట? పరాయిమగఁడు, ఇంటిమగఁడు, ఆ యిద్దఱు మగలుండు రాయేమిక్కి మగువకు? చాలునీపాండిత్యము. ఇఁక గట్టి పెట్టుము.

చ. అసలొకఁడుండ నామగఁడు నాతనివీడి పరాయివానితోఁ
బొసఁగున బొందు నీకని సుబోధయొనర్చెదొ; పెండ్లిలేని యా
కుసుమ శరీర కన్యకను గూడుమని నోటికివచ్చినట్లుగా
మసరుచ నాడఁజొచ్చితివి మామవు కాపెడ మట్టి పెట్టమే

నాయొక్క కడపటి నుడి వినుమ. నీకుమాయనకు నాకు వేయిరెట్లన్ని సంగతుల యందు నువ్యత్యాసముకలదు. కావునవానికి నాకు నుబొసఁగదు. ఆసంగతులు వినుము.

క. ఆకారంబునగానీ, పోకేలికిఁగాని, జ్ఞానశుచులకుఁగానీ
నాకాలి గోరుపోలఁడు, నాకాకవాఁడేటిభర్త నగరే జనముల్

ఇదివఱలోఁ బొఱబాటున నీసుతునకు సతినౌదునని తలంచియుండినప్పటికి నీపూటతో నాతలంపు మాని యావలకుఁ బొమ్ము. ఇచటనిలచిన లాభములేదు (సాంబునితో) దేవా! రథమును బోనిండు.

సైంధ—(అడ్డగాజని) లక్షణా! ఎంతలో నీబుద్ధి లక్షణము మాఱినది.

తే. గీ. అవని రారాజు కూఁతునై యవతరించి
ఎవ్వఁడీ ప్రపంచమున నీదేఱనటుల
అలఁగాపరి సుతునకు నాలివౌచు
గలిచేసెదు నన్ను; సిగ్గేల లేదొ;

సాంబు—ఓరీ! సైంధవా!

క. నీపాల్లు నీవు నొందక, నాపాటి యుశుండులేడనక్ జొచ్చెద వీ
చేపాటి వాఁడవౌదువొ, నాపాటుల రాయ! రార జవమును జూతున్

చెలీ! నీమొగము జూచి వీని నుపేక్షించుచుంటి. నాథనుర్బాణములిటిమ్ము.

ఉ. నావి రొకింతలేక గను కావర మొంది మదించి ద్రౌపదీ
దేవిని బల్మినింగొనగ తెంపున మీసలు గడ్డమున్ దలక్
పావని నున్నగాగొఱిగి "పాండవ దాసుడ" వై చరించు మం
చావలికంపె నావిధిగ "యాదవ దాసుని"ఁ జేసి పంపెదన్

లక్ష—దేవా! తందరఁ జెందకుఁడు. మామా! సింధువాయకా! నిన్ను మడియించుట యొక లెక్క కాదు. మా మేనయత్త దుస్సలకు వైధవ్యము చేకూఱునని విచారించుచుంటిమి? కాఁబట్టి మాతో నీకేమి! ఆవలకు వెడలుము. పూర్వపు సంగతి జ్ఞప్తి యున్నదా? ద్రౌపదీ హరణాప సరంబున భవం త్సము దం కృష్ణయ హా గానమునకు

బంప యత్నింప గా కూదా శ్రీకందనుని వచనంబులు:—

ఉ. నూరుగు రైదుగుర్ను కును నొక్కతె చెల్లెలు; దానిభర్తవిం
పారగఁ జంపినేని మనకై బ్రతికుండినయ్యటి కాలమున్
నారలు చీరలిచ్చు ప్రతిసల్పిర బాధగ నేర్చు దుస్సలం
చోరువ, నెంచి వీడెఁగద నొయ్యన ధర్మజు ధర్మమూయనక్

మా తండ్రిగారి యుపదేశము నా హృదయంబున దగులుటం జేసి యిప్పటికి నిన్ను కరుణించి గాచితిమి. ఇఁక నోరెత్తక నావలకుఁబోయిన మర్యాద దక్కును. పో పొమ్ము.

సైంధ—(మీసము దువ్వి) లక్షణా! ఇదిగో నా ప్రతిన వినుము.

కం. ఏడా గోడము లాడెదొ, ఓడక సాంబుని రణమున నోడించి, నినున్
గోడలిగాఁగొని వదలకఁ గోడలికముఁ బెట్టుకున్న కూళాయనుమా

ఇదే కర్ణ వికర్ణ గాంగేయ ద్రోణ శల్యాది వీరులుతో వచ్చెద. కాసికోఁడు.

(నిష్క్రమించును)

సాంబు—చెలీ! వీని డాబు, పటాటోపము జూచిన నొకచేయిఁ జూపువాఁడేమో యని యోచించితి. మన శరప్రహారణ ప్రయోగముతోఁ బనిలేకయే పోయి వాఁడేమి?

లక్ష—దేవా! తండ్రికొడుకులిద్దఱును పోరాటమనిన పాఱుబోతులే రథమును త్వరగా బోనిండు.

సాంబు—మంచిది. (నిష్క్రమింతురు)

(తెఱ వాలును)

(వేటలోక మైదానము. హస్తినాపురప్రాంతము)

(సాంబలక్షణల యద్దమును దఱుముచు కర్ణుఁడరదముమీఁదఁ బ్రవేశించును)

కర్ణ—ఆగుమాగుము సాంబా! వీఁడు కర్ణుఁడని యెఱుంగవా?

ఉ. సాంబా! ఆరేదురాత్ముఁడ నిశాసమయంబున నిద్రనన్న, ఆ
యంబుజ నేత్ర నెట్లు? గెలుబాడితివొ గజకర్ణగాడ! నీ
డంబు విడంబనంబు మరిడాంబిక మేను గనంగ నెంచి మా
ర్గంబున కడ్డువచ్చితిని కర్ణుని బారితొలంగిరే గదో

పాపము! సైంధవ, సైంధవేయుఁలను కొంటివా యేమి? నీపటాటోపంబునకుభయగ పడి పాఱిపోవుటకు? వీఁడు కర్ణుఁడు కర్ణుఁడు కర్ణుఁడు.

సాంబు—(రథము నాపి) ఓయీ కర్ణ! ప్రలాపకర్ణ, మదించిన లంబకర్ణ! దీర్ఘకర్ణ!

ఉ. కర్ణ! హరించుటందు గజకర్ణ! సెబాసుర మాయయందు గో
కర్ణ! యదేపదింబడిన కర్ణుఁడ కర్ణుఁడ నంచుఁ బల్కెదో

కర్ణుఁడనంగ నేమి? మెయి కంపము నొందు నె? భీతి చేత ఏ
కర్ణమునందుఁ జొత్తు? నెబకానఁగరాదు కదింక నూతిజా
(అని కంగారు పడిన యించును)

కర్ణు—పిడుగా! వింతవాఁడవైతివి? అమ్మా! లక్షణా!

ఉ. ఓకోమరాళ! కన్యకా! యహహా యితఁడమ్మరో! తండ్రికంటె నూ
రాకలు హెచ్చుగాఁజదివె నమ్మయు! కృష్ణుఁడు గూంటి గ్రుడ్లనే
యాకట సంగ్రహింప, నొడియుండలి గ్రుడ్లను దొంగిలించు భ
ల్లూక సుతాస్మజుండు గజ్రముచ్చు ధవుండన నవ్వరే జనుల్
ఎంత మోహమున్నను లోకమునకైనా వెఱగొందవలదా?

లక్ష—తండ్రీ! అంగరాజా! నాతండ్రియగు సుయోధనుండు నీతో గలిపికదా తనకు నూరుగురు తమ్ములని వచించుచుండెడివాఁడు. అట్టి సోదర ప్రేమచేతనేగదా నిన్ను అంగదేశమునకు రాజుగా నొనరించె. ఆకారణమునుబట్టియే నాయందలి కుమార్తె భావముంచి నన్ను అమ్మా! తల్లీ! కూతురా! యనుచు ముద్దాడుచుండెడివు. కావున నన్నే నీకూతుగా నెంచి దోస్సలేయుఁడే నీమేనయల్లునిగా భావించి యాతని కీయమనిన నీవిచ్చెదవా? నిజముగాఁజెప్పుము.

కర్ణు—అమ్మా! అతఁడు నీకీడు కాడనియా!

లక్ష—ఓహో! స్పష్టముగాఁ గనఁబడుటలేదా?

కం. కాకుంటే గైదేడుగ, నాకంటే పెద్దయగును నాకృతిలో నా
మోకాలంతయు లేడే, నాకా? అతఁడేటి భర్త నగరే జనముల్

ఏమంది గ్రహచారము? ఈడుగానివాని బరిణయంబై జంకను నెత్తుకొని తిరుగుమనెదవా? యేమి? లేక ఒడియందిడుకొని సంచరించుమనెయెదవా? ఇంతోటి చుట్టితిము పోవుననియా! నీయభిప్రాయము? ఏవీ వ్రేలుమడచి చెప్పుము అతఁడు విలువిద్యయందు గాని, యాకారమునందుగాని, పాండిత్యమునందుగాని యేవిషయములో నాకు సరిపోలునో వచింపుము. ఆసంగతి యటుండనిమ్ము.

కం. మగువకు వృద్ధుఁడు భర్తగ, నగుటవలన సౌఖ్యమెంత యనుభావ్యంబో
మగువకు నీడును జోడును, నగుదెంచని భర్తయుంతె యనుభావ్యంబో

తండ్రీ! నాకిచ్చలేని దాంపత్యమునకై నన్ను బురిగొల్పెదవేల? అబలనగుటవలనా? లేక స్వాతంత్ర్యములేని స్త్రీ జన్మమెత్తుట వలనా? ఏమీ! ఏదో కొంపమునిగి పోయినట్లుగా నరదంబుపై నన్ను వెతకుటకు నీయర్థరాత్రంబున రానేల? ఛీ! స్త్రీ జన్మముకంటె కాలిచెవిలోఁ బెమ్మమాకై యుదయించిన బాగుండును వేయేల? ఒక్కటివిను?

ఉ. ఈడును జోడుగాని యతి సోయముగా గనుపట్టు వృద్ధ పూఁ
బోడిని జట్టఁబట్ట నెల్లప్రాజ్ఞుఁడు పూరుషుఁ డొప్పునె? యట్లే
పాడిగ కన్నెసోయగపు వాని మనీషుని నీమువానితోఁ
గూడునుగాని పూరుషుఁడు కూడెనటంచును గూడునే నృపా

కర్ణు—అమ్మా! నీమాటలు యదార్థములే. ఇప్పుడు నన్నొక వృద్ధాంగనను కూడుమనిన కూడుదునా? రారాజు నభిప్రాయము నే నెఱుంగుదు.

ఉ. ఎంతయు దుస్సలేత్పునని యింతకు మేనటికంబుకాట, భూ
కాంతుఁడు మేనబావకది కారణమా నిను పెండ్లిచేతు నం
టంచెయె కాని వానియెడ లంతకుమించిన గొప్పలేదు, శ్రీ
కాంతునిపట్టి నీకుఁదగు కాంతుఁడ నే కవిధాలఁజూడఁగాన్
వేయేల?

క. ఈడునకా? పోడిమికా? ప్రౌఢతకా? హాయలుగంధు పోల్పఁగ మీల్లో
దేడా కనరాదుగ మీ,జోడాతో సరియగు సమజోడా కననా
సరిగా మీరూపురేఖా విలాసంబులు కనువారికొక తల్లిగర్భమునుండి జనించిన కవలపిల్లల తీరుగా నున్నవారు.

సాంబు—(స్వగతము) ఆహా! యిదియెంతకైనా జాణయగును. కర్ణుని బుట్టఁగొట్టినది.
(ప్రకాశముగా) అంగరాజా! నీవు బాగుగా నెంచితివి.

తే. గీ. చక్రవర్తికి ప్రియతనూజాత యగుట
చక్రధరునకు ప్రియ తనూజాతుఁడగుట
సరిగ నిర్వురి జనకులు చక్రధరులె
యగుట మ్మాకవచక్కఁగా వలసెనుమ్మ

కర్ణు—అమ్మా! లక్షణా! సుగుణ గణాలంకార లక్షణా! సర్వసౌందర్యయుత లక్షణా! నీమేనబావను:—

ఉ. బమ్మ సృజించుటందు పొఱబాటుగ నాలుగుకాళ్లు మీరుగా
నమ్మనొ! రెండుకాళ్లునిచి యావలకేదో పనుండి యేగగా
నిమ్మెయి మానిసై భువి జనించెను నీదగు మేనయత్త గ
ర్భమ్మున నందువల్ల తమభర్తగఁ గాఁగల వాఁడనయ్యోగా

అంతయేకాని వేరొండుకాదు. నీమనంబునందుగల యూహను గనుటకై ముందుగా సాంబకుమారుని నెదిరించి పరీక్షింతిగాని వేఱుకాదు. నీకును జయద్రథకుమారునకును హస్తిమశకాంతరము వ్యత్యాసముకలదు. నీయొక్కయూ సాంబకుమారుని యొక్కయు:—,

కం॥ ఉజ్జీ సరిగాఁగుదిరెను, విజ్జోడు పడంగఁజేయ విచ్చల విడిగా
నజ్జారే మీరేగుఁడు, ఖజ్జా నాకేల నమ్మ గమనించెదగా

(అని కర్ణుఁడు నిష్క్రమించును)

సాంబు — (గుండెలపై జేయి వైచుకొని) ఆహా! చెలీ! యెంతదాన వెంతదానవు.

కం॥ సరిజోడు టంకపుపాళ్లను, సరిజోడు పడికట్టు రాళ్లు సమ తూర్పుటలో
సరిజోడువారలు నీతో, నెఱజాణా! కానరెందు నెఱజాణవెకా

లక్ష — దేవా! ఏమిచేయుదు. ఈకర్ణపిశాచముతోఁ గయ్యంబునకు గాలుదువ్వుటయుక్తము కాదు. మన వ్యవహారమునకు జిక్కురానగు:—

సాంబు — అవును నీమాట సత్యమే. వాఁడు మనతో సంగ్రామ మొనరింప కుండఁగ నేగుటకు మఱియొక యూహ యాతని డెందంబున కలదు. అది యెద్దియో చెప్పఁగలవా?

లక్ష — ఓహో! ఆమాత్రము గ్రహింపలేవా? వానియుద్దేశము వినుండు.

ఉ॥ ఊరక, యూసిపోక నినునొయ్యన మాటకుఁ బొమ్మనంగ, కం
గారొనరించి యాల్మగలఁ గట్టతలంపున దుర్మదాంధ కం
గారొనరింతువే యనుచు క్ష్మావిభుఁడాడున నెందియూహలో
జారెను భావికార్యకృతిఁ జర్చ దొఱెంగిన వాఁడు కావునన్

సాంబు — చెలీ! బలే! పసందుగా యోచించితివి. ఇదిగో యరదంబును తూర్పుదెసగా బోనిచ్చెద. (నిష్క్రమింతురు. తెఱవాలును)

(హస్తినాపురప్రాంతమందలి వేఱొక యరణ్యము)

(గజారూఢుఁడై లక్ష్మణకుమారుఁడు ప్రవేశించును)

లక్ష్మ — సాంబుని చారిత్రమెంత విచిత్రముగా నున్నయది. అగును సాంబు ననసేల?

ఉ॥ చేదొకో? మేల్పసందయిన చేడియ, జవ్వని, రాచపట్టి యే
మీఁదికిఁ బోయి పూరుషుని మీఁదబడంగ స్వయంవరాత్మయై
కాదని బొమ్మనంగలఁడె కన్నెపయింగనువైచి వేచి వీ
లేదయినన్ లభించిన హరింపఁ దలంపున నున్నవాఁడిలన్

కావున వాని నిందింపరాదు. మన బంగారము మంచిదైయైన నగసాలిని దిట్టనేల నాచెల్లెలి మనసునందే కల్మషమున్నదని యెడల నొరులంటఁగలరా? కన్నెత్తిచూడఁగలరా? (తలపంకించి) ఈవిషయములో దానిని గూడ నెపబెట్టుటకు వీలు లేదు. ఏమన?:—

ఉ॥ మేనటికంబనంగ నొక మేటి నెపంబున లక్షణాంబకున్
మానుగఁ బెండ్లిచేసెదు, కుమార జయద్రథు నంతెతాని, పెం

పూనిన శక్తియుక్తులకుఁ బోలఁడు దానికి, సాంబుడన్న
న్మానిని నాదుచెల్లెలికి సమానుఁడెగాఁ బ్రతియంశమందునన్

ఇదియును గొంతయోచింపఁదగ్గదే. మాచెల్లెలి యభిప్రాయమును బట్టినడచెద.

(ప్రవేశము లక్షణాసాంబులరదంబుపై)

సాంబు — చెలీ! అదిగో స్వయముగా మీయన్నయే గజంబుపైఁ బ్రవేశించినవాఁడు.

లక్ష — దేవా! వానిమనసు నొప్పింపకుండగా మనమిద్దరము మాట్లాడవలె.

సాంబు — చెలీ! అట్లనే మాట్లాడెద. ఇదిగో సమీపించినారము. ఓహో! బావగారా?

ఉ॥ ఏరలా! లాఁతివారలిట కేగుటకేమి యటంచు నెంచితిన్
మీరొకో! మీరెగా! యహహా మీరలె! ఓహొహో మీరె! మీరె! నా
కూరిమి రాణికగ్రజుల కుంఠిత తేజులు బావగారె! జో
హారులొనర్చె మీచెలెలి యాత్మప్రియుండు ముదంబుతోడతన్

లక్ష్మ — ఓహో! బావగారికి వ్యవహారము మీఱినది. ఇది యెప్పటినుండి? ఎప్పటినుండి యననేల? ఇప్పటినుండియే ఏమనగా:—

ఉ॥ మీఱిన రూపుసంపదల మీఱిన బుద్ధిబలంబు నన్నిఁటన్
మీఱిన మీశిరంబుపయి మీఱిన కన్నెలభించె, నందుచే
మీఱె విలోచనంబులకు మేల్బధిరంబు, శ్రవంబులందు చ
త్వారముగల్గె విన్కి యగపట్టుటలేదుగ బావగారికిన్

లక్ష. కం॥ అన్నా! చెల్లెలి జోహారు, మన్ననతోఁ గాంచిచెలెలి మానిని దయసే
ల్మన్నా, రావన్నా, నీ, కన్నా! ఆప్తవరులు భువిఁ గాంచఁగదన్నా.

లక్ష్మ — ఓహో! చెల్లమ్మగారా! నీకులక్ష్మణుఁడన్నగారనేఁడిష్టుఁడైయున్నాఁడా? ఓహో! వలవఁబోయి వలవఁబోయి యెట్టివానివలచితివి?

సీ॥ కులము బలములేని కులహీనుఁడగువాఁడు. సిరియు సంపదలేకఁ జెలఁగువాఁడు
ఆకారమొక్కింతయైనలేనటివాఁడుఁ గుణరహితుండయి గొఱలువాఁడు
స్థిరముగా నొకచోట బరగియుండనివాఁడు, రాజ్యభోజ్యములేకఁ బ్రబలువాఁడు
మాయతో వెన్నంటి మాయ నొందెడివాఁడు, మానాభిమానముల్ లేనివాఁడు

తే॥ గీ॥ అట్టి దామోదరుని పట్టిఁ జెట్టఁబట్టి
దలఁచినంతనె నన్నయుఁ దల్లిదండ్రి
యెల్ల బంధులమిత్రుల నెల్లమఱచి
రాత్రి యిలువీడి చనెదవే లక్షణాంబ

లక్ష — అన్నగారు అర్థములు పెడర్థములుగా మార్చుచున్నవారు ఏమీ చిత్రము?

సీ. కులమేమి? స్వభువున కిలయందు నెందున, సిరియేల్ల తనభార్య సిరియెకాఁగ
ఆకారమున్నె? నిరాకారునకు నెందు, గుణహీనుడన నిర్గుణుఁడు కాఁడె
స్థిరమెగా? ప్రతిచోట బరగియుండుటలె చిన్నె, రాజ్యమొకటె లోక రక్షకునకు
మాయెగా? తనరాణి మాయనొందక నెల్లు, మానముండు నెయెందు మాన్యునకును
తే. గీ. అట్టి దామోదరుని పట్టి చెట్టఁబట్టఁ
దలఁచితినిగాని యన్నలతల్లిదండ్రి
నెల్ల బంధులమిత్రుల నెల్లమఱువ
రాత్రి యిలు వెడలుటకేమి లక్ష్మణార్య.

లక్ష—ఓరీ! సాంబా! దుర్గుణకదంబ! డింభా! ఎంత పనిచేసితివి?

ఉ. బాల, కుమారి, కుబ్జను ప్రపంచపు జ్ఞానమదెట్టిదేమొ? యే
గోల నెఱుంగనట్టి చినిగోలను, నింటఁ బడున్నదాని, బెం
బేలను బేలనిట్లు, నడివీధికిఁ దెచ్చితి చూడఁ జుట్టమై
శాలకుఁజేరి దయ్యమయి జవ్వనిపైఁ బడి కవ్వనెంతు వే
పూర్తిగా నీసంగతి కనుగొనుమఱకును పోనిత్తు ననుకొంటివా?

సాంబు—(నిర్లక్ష్యముగా) లక్ష్మణా! నీచెల్లెలకు పిశాచమై నేనావహింపలేదు. నీచెల్లెలే పిశాచమై నన్నావహించినది. పాపము నీచెల్లెలు బాల, బేల, గోలయనిదుర్భ్రమ పడుచుంటివి కాఁబోలు వినుము:—

ఉ. బాలఁట? యీజగద్విషయ భావమెఱుంగని దంట? వట్టి బెం
బేలట? గోలయంట? నడివీధికిఁ దెచ్చితినంట? పాపమీ
బాలకు పెండిలేయయిన పాపల నల్వురగాంచి, పెండి చూ
లాలయి బిడ్డగాంచుటకు నాయత్తమై సరిగుండ కుందునే
ఎంతపొఱబాటుపని యొనర్చితిని? ఇంటనున్నదానిని రచ్చకుఁదెచ్చితిని. చెలీ! లక్షణా! అంతియెకాదు.

లక్ష—(చిఱునగవుతో) అన్నా! నాయందలి ప్రేమచే నట్లనుచుంటివి. ఒక్కమాటవిను

ఉ. చిత్తము, ప్రాణమానములు, చిత్తజు భ్రాతకు ధారవోసి, నే
హత్తుగ వానివెంటరిగి తంతియె, యిచ్చయెలేక యున్న నా
యెత్తు ధనంబె కాదు నిలు వెల్లను బంగరు పూఁతపూసినన్
వత్తునె? యిందుకై మనదె పాపము, బావను నిందఁజేసినన్

లక్ష్మ—అమ్మా! ఎంత పొఱబాటు వచించుచుంటివి?

కం. మేనఱికము త్యజియింపుము, మానిని పెఱవానిఁగోఱు మాన్యమె నీకున్
లక్ష. మేనఱికమిడుకానెడ మానినికతడెందు కుత్తమాంగము నెక్కున్

లక్ష్మ—ఏమీ! ఆతఁడీడు కాఁడా!

లక్ష—వయసునకు పెద్దవాఁడే. ఆకారమునకు మోఁకాలిపొడవు లేఁడు. తెల్వితేటలకా? ఏమూలకును సరిరాఁడు.

లక్ష్మ—అమ్మా! చాలవగుటచే నట్లనుచుంటివిగాని "మేన" యను పదములో నెంతర్థమున్నదో వినుము "మేన" యనగా శరీర సంబంధమని అర్థము. అనగా యొక రక్తములోనుండి జనియించిన వారనిభావము. మేనబావ, మేనమఱఁదలు, మేనయత్తమున్నగువారు. మేనులో నేభాగమునకు బాధకలిగినను మేనునకంతయు గలిగినట్లుండును కదా? అట్లే "మేన" సంబంధమగు సంతతిలో నెవనికిఁగష్టము వచ్చినను తక్కినవారలకుగూడ కష్టము వచ్చినట్లుగానే యుండును. అందుచేత మనవారలుపరస్పర విరోధములు దాంపత్యములోఁగలుగకని యెంచి "మేనఱికము" ముఖ్యమనిరి. కావున:—

ఉ. మేనఱికంబు సాటినహి మేనస్వభావముగా జనించు, నం
దానను ప్రేమ యొక్కరొకరందున, అందున చిన్ననాటి నుం
డూనిన చెల్మి యిర్వురకు నొక్కగృహంబున నున్న మైత్రిచే
రాణయి మీదుజంటకు సరాసరియౌనటి జంట యుండునే

లక్ష—అగ్రజా! ఈసును జోడును సరిగా గుదిరినపట్ల నీవచనంబులు యదార్థములే. కాని యట్టినోమును నేను నోచుకొనలేదు. ఏమి సేయను.

కం. మేనఱికముఁ జేయందగు, మానుగ నభిమన్యుశశుల మాడ్కిని సరిగా
నౌనన, ఉజ్జియు నుద్దియు, నౌనన మేనఱికమట్టు లలరారవలెన్

లక్ష్మ—ఓహో! సౌభద్రాధనంజయులకు వెట్టిగొల్లల సంబంధము కలిగినందులకే విచారించుచుండ మఱల నెత్తిపై చీలవలె నీవెట్టిగొల్లనే యాసించవలెనా?

సాంబు—ఏమీ! బావగారికి కన్నులు మీఁదికి వచ్చినవి? నీవన్నను అనకపోయినను మేము మీనెత్తిమీఁద చీలలమే. అనగా మీతలపైవారమే? ఏమన:—

కం. మాతండ్రి గదావిద్యను, మీతండ్రికి నేర్పగాన మీతండ్రికి పో
మాతండ్రి గురువుగావున, మీతలపై వారమనుచు మెలఁగు మిటపయిన్
అంతియెకాదా! లక్షణా?

లక్ష—దేవా! అంతియెకాదు. ఇంకను గలదు. అన్నా! లక్ష్మణా! ఇంతకంటెయూడి పడిన సంబంధము దగ్గఱి సంబంధమేదికలదో వచింపుము. వీరలకు మనకు దండా గొండి మొదటినుండి యుండియున్నదే. అదియును గాక ఇది యొక వ్రేలుపిడచిన మేనఱికమువంటిది. వేయేల? ఇంతకంటె మనకుఁ దగిన బాంధవము వేఱొకట్టి లేదని నీచేతనే యొప్పించెద వినుము.

సీ. మగధ భానునికోడఁ దగునె చుట్టరికంబు, ద్రవిడ రాష్ట్రాధిపు తగనివాఁడు
మత్స్య నృపాలుఁడు మనకు సామంతుఁడు, మాళవేంద్రుఁడు సరిజాలఁడుకద
నేపాళ భూపాలుఁ డోపునేమనతోటి, త్రైగర్తుతోటి బాంధవము గలదె
సాళ్వ మహీశుఁడు జతకాఁడు నాకును, భోజ దేశవరుడు ముసలి బడుగు
తే. గీ. కొంకణ విభునిగుణములు వంకరకద
ఘూర్జర ప్రభు రూపము ఘూక రూపు
బర్బరావనిపుడు సుద్ద బండయగును
ద్వారకాధిపు సుతుకంటె బంధువెవఁడు?

తక్కిన వారలంటు వేమో? పాంచాలురు మేనమామలు, సింధునరేంద్రుని పట్టియే మేనత్తకము, కేంకణ విభుసుతుఁడీడు కాడు, బంగాళ రాజులకును మనకును వైరము, లాట, మరాట దేశాధి పతులు స్వగోత్రీకులు ఇఁక నెవరున్నారు?

కం. కౌరవులకు యాదవులకు, వేఱేమిటికి? బీరకాయ పీచుగతి నో
ప్పారెకదా చుట్టఱికం, బారయ ముత్తాతతాత లందున నుండినన్

ఇంతకంటె నొక్కి వక్కాణింపఁదగ్గ యంశము లేదు. నీవు నా క్షేమము కోరు వాఁడవు. కావున నాకడసారి నుడి వినుము:—

ఉ. అన్నవు తండ్రికి న్వెనుక నావుదు తండ్రిసమంబు, అందుచే
నన్నుగుఱించి బాధ్యత తనర్చును నీకును, అందుఁబట్టి యీ
వెన్నుని పట్టి నీకు నను వేయని దైవముఖంబుఁజూచి నీ
విన్న త్యజించి వీనిపుడె వచ్చెద నీగజమెక్కి యింటికిన్

ఇదిగో సంసిద్ధముగానుంటిని (అని లేచి నిలువంబడి) అన్నా! ఏమి సెలవు?

సాంబు—(స్వగతము) ఆహా! ఏమీపనిటక్కరితనము. ఈసారి పుత్రుఁడు డంగుపోయి మోముకంచుకున్నవాఁడు. వీని గమనుదనమిప్పుడు తెలియవలె.

లక్ష్మ—(తెల్లఁబోయి) అమ్మా! లక్షాంబా! పూర్తిగా నీయభిలాష సాంబకుమారుని యందున్నదో లేదో యని నింతవఱకుఁ దలచితి. నీయిచ్చయే నాయిచ్చ.

ఉ. లక్షణ కన్యకే వినుము లక్షణ మంమున మేనబావ ప్ర
త్యక్షము కానుపింప నిసుమంతయు నీకును గాని యట్టి, లా
లక్షణుఁడేల? యీపనికి రానివివాహముఁ గూర్పనెంచనే
చక్షుతలేల నాశరము సందున దాల్చవలెన్ ప్రజాలిచేన్

కావున నీయభిలాషయే నీష్టసెకొమ్మ. నేనంతిపురికి వెడలెద. తక్కిన సంగతులు ద్వారకకువచ్చి మాట్లాడెద. బావా! సెలవు. అమ్మా! వెడలెద.

(గజముతో నిష్క్రమింతురు)

సాంబు—చెలీ! (లక్షణ బుగ్గలుపొడిచి) లక్షణా! ఎంతకైనను తగినదానవే. ఎంతపోపు జేసితివి? నీవులేచి నిలువంబడగానే:—

కం. కల్లతిడంబపు నుడులని, యుల్లంబున నెంచలేక నుల్లము చెడి తా
తెల్లముతాబును గాలిచి, వెళ్లెడె నీయగ్రజుండు విమలేందుముఖీ

లక్ష—(కూర్చుండి) దేవా! ఏభూతమునకట్టి మంత్రము ప్రయోగించవలెనో ఆమంత్రము ప్రయోగించినగాని వదలిపోవునా? రథమునుబోనిండు. మాతండ్రి లెదురుపడఁగలరు.

సాంబు— మంచిది. (రథముతో నిష్క్రమింతురు)

(తెర వాలును)

(హస్తినాపురప్రాంతమందలి వేటలోక బయలు)

(దుర్యోధన దుశ్శాసనులిరువురు హయంబులపైఁ బ్రవేశింతురు)

దుర్యో—తమ్ముఁడా! దుశ్శాసన! కృష్ణకుమారుఁడెంత మాయగలవాఁడు.

తే. గీ. గ్రద్ద తన్నుకపోయిన గతిని అహాహా
ముచ్చు పొద్దున నబలను ముచ్చిలించి
యెత్తుకొని పోయెగా సాంబుఁడెంతకైన
అరితేఱిన గజదొంగ యనగవచ్చు.

దుశ్శా—అన్నా! సుయోధనా! ఇందాతని తప్పులేదు. ఇదియంతయు మన లక్షాంబ యొక్క పన్నుగడయే. ఏమంటివా?

తే. గీ. తరుణి కిచ్చలేనెడ పరపురుషుఁడేఁదు
తేఱిచూడఁగలేడందు చూఱలాడ
గతఁడు గాదతని జనకుఁ డతని తాత
యతని సృజియించిన విధాతకైన తరమె

దుర్యో—అవును. నీపలుకులు నిశ్చయములే. అదియునుగాక సాంబకుమారుఁడు తనకు దగిన వాఁడనియు నాతని పరిణయముఁ జేసుకొనెద ననియు నాతఁడు మన యింటికరుదెంచి నప్పుడెల్ల మనతో నదేపనిగా బల్కుచుండెడిది. మేనత్తకమన్న నసహ్యపడుచుండెడిది. చిన్న తనములో నటులాడినను పెద్దయిన పిదప బుద్ధి మాఱునేమో యని యెంచితిని. మాఱలేదు. అందులకు సాదృశ్యమిదియే:—

కం. ఎన్నగ బదియాఱేఁడులు, కన్నెకు ప్రాయంబు బుద్ధికందదటే మించెన్
చిన్నదె? చితుకదె? మూగదె? సన్నగ మాటాడకుంట సాంబుఁడు కొనగన్

ఇటులూఱకుండుటవలన నాతనియందు ప్రేమయున్నదనియే సూచించు చున్న యది. అంతియేకాదు తాను తటస్థముగా నూఱకుండుట:—

కం. అర్ధాంగి కామె యగునన గర్ధంబుం గృతమని యామెలన తా

స్థాంగియగుచె కోరిక, యర్థంబగు సాంబుకనెతి యర్థంబగుగా

దుశ్శా—ఆహేతుప్రచేతనే యాతని వెన్నంటి యింటనుండి వెడలినది.

దుర్యో—అయితే! ముందుకర్తవ్యమేమి?

దుశ్శా—మనకుమార్తె యభిప్రాయ మెఱింగినగాని స్థిరపఱుపఁజాలను.

దుర్యో—అదిగో! ఆవచ్చెడి తేరెది సాంబునిదైయుండు.

(కొంతిదూరములో లక్షణ సాంబుడు ప్రవేశింతురు)

సాంబు—చెలీ! మనమనుకొనిన తీఱుగా నీజనకులిచట ప్రత్యక్షమైరి. వీరలయెదుట

కం. మనబింకము, మనపొంకము మనవంకలు మనకుశంక మాటలకేఁక మీ
జనకులు లొంగరు సరికద, మనయాటలు పనికిరావు మానిని యిటఁపై
కావున నిందులకుఁ దగిన యోచన పన్నుము.

లక్ష—దేవా! కన్నతల్లిదండ్రులయొద్దనే కన్యాకామణి యాటలు సాగవన్న నింకెవరిముందు
సాగును? దీనికిఁ దగు ముందటికాళ్లబంధము యోచించితి రథమును పోనిండు.

సాంబు—మంచిది. అట్లే పోనిచ్చెద.(రథముతో సమీపింతురు)

దుర్యో—(అడ్డుగావెళ్లి) ఓరీ! సాంబా! కనులు కనుపించుటలేదా? రథమాపుము.

దుశ్శా—(అడ్డుగావెళ్లి) ఓరీ! నీతండ్రి సాంప్రదాయము చోరత్వమందు నీకును గూడ
నలవడినదా? ఆపు. రథమాపుము.

సాంబు—ఓహో! తమరా! రారాజు యువరాజుగార్లా! మామగార్లకివే వందనములు

లక్ష—జనకులకిదే యభివాదనము.

దుర్యో—ఏమీ! అరదంబును మనుజులపై నుండియే పోనిచ్చుచుంటివే కనులు పోలే
కన్పెనా?

సాంబు—మామా! మీనుడువేల కాదనవలె. యదార్థములే. ఏమంటిరా?

కం. మామయె రారాజగుటయు, మామక జననుండుమామ మామగుటయు శ్రీ
మా మానిని తల్లియగుట, మామా! కనఁబడునె కనులు మానిసి కెందున్

లక్ష—తండ్రీ! సుయోధనా!

కం. చక్రధరుపట్టి భర్తట, చక్రధరుండట జనకుఁడుశ్వశురుండెన్నన్
చక్రధరుండట యికనా, చక్రాంగ గమనకుఁ గనులు సరిగ గనపడునే.

దుర్యో—అమ్మా! ఇంకా నీకతఁడు పూర్ణముగా మగఁడు కాకుండగనే వానిని వెనకే
వైచుకొని మాకు సమాధాన మిచ్చుచుంటివే? నిజముగాఁ బరిణయంబొనరించిన
మామాట జ్ఞాపక ముండునా?

లక్ష—తండ్రీ! నీమాటలు చమత్కారముగా నున్నయవే! పూర్ణపు మగఁడేసంపూర్ణపు
మగఁడని మగువ (అర్థోక్తి)

సాంబు—చెలీ! నీజనకుని వచన రచన నీకర్థముకాలేదు. నేచెప్పెదవిను.

ఉ. పూర్ణముగాను సాంబునెడ మోహముఁజెందుట నీమనంబు, సం
పూర్ణపు భర్త సాంబుఁడని పూర్వమునుండియు భావయందగుం
పూర్ణప్రమోహముంచుటయు బొందుగ మేనటికంబు నోట సం
పూర్ణపు భర్తబావయని పొల్పెను త్వజ్జనకుండు ప్రేయసీ!

దుశ్శా—అప్పుడే వధూవరులయినట్టుగానే ప్రేయసీ యని యాతఁడు ప్రియాయని నీవు
న్నా, బిలుచుకొనుచుంటిరే.

లక్ష—నాన్నా! పరిణయములోఁ బనేమి?

కం. ఎప్పుడు మదియేపురుషుని, తప్పక వరియించెనతఁడె తథ్యముగా స్త్రీ
కప్పుడె మనోహరుండగు, అప్పా! వేఁజెప్పనేల? యదియె రివాజౌ
అందువల్లననే రాచకన్నియలకు స్వయంవర మేర్పడినది.

దుర్యో—నీయిష్టమేనా? మేనటికమూరకే పోవలసినదేనా?

లక్ష—తండ్రీ! నీకును నీచాదస్తమే కలిగినదా?

కం. మేనటికము, మేనటికము, మేనటికనుటంచుఁబల్కు మేరువొ? దినమో
ఓననఁబోడీయూరక, పోనని యింతోటివాని పొందు మనెదో శో

దుశ్శా—అమ్మా! మాకు మాత్రము నీయందనురాగములేదా! నీకుఁ దగిన వరునిఁగూర్చి
పరిణయంబొనటింప వలయుననుతలంపు లేదనుకొంటివా?

లక్ష—అట్టి తలంపేయున్నచో నింత రాద్ధాంతము సిద్ధాంతములేల? ఇదివిను:—

ఆ. వె. తల్లినగలఁబెట్టె డల్లునికై గోలు
తండ్రి సాంప్రదాయి తనమఁగోలు
వమపవెఱ్ఱుడు మదిని వరునురూపతఁగోలు
వరునిఁగూర్చి యిటులఁ బరగుచుండు

దుర్యో—ఏమీ! ఈతఁడే నీకుఁదగిన వాఁడా?

లక్ష—నిస్సందేహముగా

సాంబు—చెలీ! చచ్చు తెగవేసి జవాబిమ్ము.

దుశ్శా—తల్లిదండ్రుల మాటలకతిక్రమింతువా? అటులైన పాపము కాదా?

లక్ష—ఆహా! ఎంతమాట? ఏమెఱుంగనా? ఐన నీవిషయములోఁ బాపములేదు. ఏమన:-

కం. న్యాయముపట్టుల పాపం, బేయగుఁ దలిదండ్రిమాట కెదిరించినచో
న్యాయముపట్టుల పాపం, బేయగుఁ దలిదండ్రిమాట కెదిరించినచో

దుర్యో—(కోపముతో) తమ్ముఁడా! దుశ్శాసన! "సహవాస దోషే గుణాభవంతీ" యను
నార్యోక్తి రిత్తయగునా? ఇది సాంబుని సహవాసము వలన మనల నెదిరించు

ఓకు పరుకట్టినది. కావున ముందుగా సాంబుని సాగదోలిన నిదేమిచేయునో
చూచెద. ఓరీ! సాంబా! కౌరవులసాధ్యులని యెఱుంగక అగ్నిలోఁబడు మిడుత
చందంబున కనులు మూసికొని మాలోఁబడి మాకన్య నపహరించ నెంచితివి.
ఇదిగో నాశరజాలముచే నీశరీర ముదహించెద కాసికొమ్ము. లేక కొమ్మనిమ్ము.

సాంబు—(నిర్లక్ష్యముగా) సుయోధనా! మామా! వీఁడు కృష్ణకుమారుండు.

ఆ. వె. సమరమన్న నడలు చావన్న జంకును
మాకుకాదు మాదు మందిరంబు
నందు తెఱుగు కుక్కకైనను లేదుగా
రమ్ము చేయిఁజూడ రమ్ము మామ

చెలీ! లక్షణా! నీవు సారథివికమ్ము. నేను రథికుఁడ నయ్యెద.

దుర్యో—(కోపముతో) ఓహో! ఏమీ? యీడాంబికము.

కం. నాకనులముందుపుట్టియు, నాకన్నుల ముందు పెఱిగి నన్నెదిరింపన్
నీకంటె తీసిపోదుమె, పోకిరి! రా రమ్ము నిన్నుఁ బోకార్చెదగా.

తమ్ముఁడా! నీహయమును గూడ నాతో రానిమ్ము.

లక్ష—దేవా! తొందరఁజెందకుఁడు. తండ్రీ! తాళుము. మీకేల పోరాడవలె? (లేచి మధ్యగా నిలువంబడి) ఈపోరునకుఁ గారకురాలను నేను. కావున:—

చ. వలచి వరించి తెచ్చినటి వల్లభునిందెగనేయఁ జూడలే
నిలపయి కన్నతండ్రి వగు నీవు గతించిన కాంచలేను ముం
గలఁజన గోయి వెక్కజనగా నయి, గావున నన్ను ముందుగా
సులువుగఁ ద్రెంచి నాపయిన జూపుకొనుండు బలాబలంబులన్

దుశ్శా—ఎట్టి దుర్మార్గుఁడైన తనకడుపున గన్న సంతును తాన్నఱకుకొన గలఁడా

లక్ష—ఎవ్వరులేరన నేల? ప్రత్యక్షముగా మీరలు కనుపించుచుండగా?

దుర్యో—అదియేమి?

లక్ష—ఏమని యడుగనేల? ఇంకను విప్పిచెప్పవలెనా? యేమి. అట్లైనవినుము.

ఉ. ఇమ్మెయి మంచి చుట్టఱిక మెచ్చట దల్లియు దండ్రి చూడకే
వమ్ముగ నూఱకొన్న యెడ ప్రాయము వచ్చిన కన్నె సాంప్రదా
యమ్మున, నీదుజోడుగల యాతని గోరుట తప్పె? అహాహా!
"యమ్మయుఁ బెట్టదంట యడుగ వద్దుకుఁ గుడ్వగ నీయఁ" దన్నటుల్.

ఆసంగతియటుండనిమ్ము. ఇదిబాగుగా వినుము.

ఉ. మానుగ కన్యకేవిషయ మందున నీడును జోడుగాని యా
మేనఱికంబు జేయుటకు మేకొను కంచెను నావలంతినిన్

బోనివకుండగా నడి సముద్రములోఁ బడఁ ద్రోయమేలుకా
దేని, యొకేటు రెండుతునకలగతియౌనటు ద్రెసిచంపనా

ఇంతకంటెను సులువుగల మార్గమొకటికలదు. అది వినుండు.

ఉ. జోడును నీడునెంచి మరిపోకను జోకను గాంచి యాపయిన్
వాడెమ పోఁడె నెంచి జతనానెయుగా దగియుండు వాని, తే
వాడల నుండి నవ్వెతకి పట్టికి పెండిలి చేయుటలేని, య
వ్వాడు కుమార్తె పుట్టమెడ బట్టక నుల్మి యుగోఁత నేయునా

అపని వెంటనే యొనర్చిన నింతగష్టముతీరుండును.

దుర్యో—(చెవులు మూసికొని) హరహరా! ఎంతదారుణ మెంతదారుణము.

దుశ్శా—(ముక్కుపై వ్రేలిడుకొని) అన్నన్నా! ఎంతదౌర్జన్యమెంతదౌర్జన్యము?

సాంబు—(స్వగతము) ఈమాటతో నాడుటుసగము పటుకు ద్రుంగినది. అరఘడియు క్రిందట నున్న దురుసు, బిరుసు మెత్తబడినది.

దుశ్శా—సరే! నీకిచ్చలేని మేనఱిక మటుండనిమ్ము. ఈతఁడే నీకుఁ దగినవాఁడా

లక్ష—(స్వగతము) సరే! కొంతవఱకు దారికి వచ్చినవాఁడు (ప్రకాశముగా) ఈజాంబవతీ నందనునికంటె తగిన వాఁడెవఁడును లేడని నీచే నొప్పించెద.

ఉ. మాళవ రాజు కాళుఁడగు మత్స్యవిభుండతి మత్సరుండు, బం
గాళ నరేంద్రుడనంగ నత్రిగర్త నరేశుఁడు ధూర్తుఁడేను, నే
పాళుఁడరాళవర్తనుఁడు బర్బర భూపతి దుర్బలుండు పాం
చాలుఁగ నెంచ వావియొకొ సాళ్వ మహీశులు తుచ్ఛులే కదా

మ. సుగుణుండే భగదత్తుఁడెన్న? గుణపూజ్యుండే జరాసంధుఁడున్
తగునే చుట్టఱికంబు భీష్మకునితో? దర్పుండె కాళింగుఁడున్
మగవాఁడౌనె శిఖండి? పౌండ్రకుఁడు సామాన్యుండె నీచాత్ముఁడా
పగవారేకద సూర్య సత్యజితు? లే వారింక నీడౌదురో?

ఫలానా వాఁడని వ్రేలుమడంచి చెప్పుము. యాదవులకుఁ గౌరవులకు తాత ముత్తాతల నుండి బాంధవముండలేదా? వేరేల? ఒకవంశములోనివారము కామా? ఇంతకంటె నూడిపడిన సంబంధమేది?

దుశ్శా—అన్నా! సుయోధనా? సర్వలక్షణ లక్షణయగుమనలక్షణపలుకులే నిక్కముల్లు ఏమంటివా?

కం. తగు ధవుని మనము వెతకక, తగునేయది వెదకికొన్న ధవుపై మనమున్
జగడము సేయఁదలంచుట, ఖగవాహను పట్టికంటె కలరే బలులున్

మేనఱికముతరువాత దగ్గఱసంబంధమిదియే. వేయేనులుకల క్రిందుగాబడియును నెనర్చు

Acc. No. 2078

నేను నింతకంటె సంబంధము మనము తేఁజాలము. ఏమంటివా?

ఉ. బలరాముండు గురుండు, సాత్యకి ప్రియుండైవట్టి మిత్రుండెగా?
అలగోవిందుఁడు ముందుసాయమగు సాక్షాద్విష్ణుఁడేయౌ కదా?
నెలయుల్లుండు మనల్లుఁడౌను యదు ఉర్వీతల్ సదా బంధులై
ఎలరారన్ గనువిచ్చి చూడఁగలరే యేవేల్పులైనన్ భువిన్.

దుర్యో—అట్లయిన నీయభిప్రాయము సాంబకుమారునకీయ వలసినదేనా?

దుశ్శా—ఓహో! కాకేమి? ముమ్మాటికి.

ఉ. ఇంటను దాఁచుకొంటకయి నేర్పడినట్టి పదార్థ మానొకో
అంటగ జవ్వనంబెవనికైన నొసంగకఁ దీఱదందు, వా
ల్గంటి వరించు వానికివ కన్యలకిచ్చిన లాభమేమి? అం
దొంటిమి యాల్మగల్ నడుమ నొందిన నందు ననేక చిక్కులౌ

అదిసరికదా? ఇంక ననేకబాధలుకల్గవు వినుము.

ఉ. కన్నియ కోలుకొన్న విభుఁగాదని నన్యునికివ్వ దంపతుల్
కన్నఁడు హస్తదత్త జనియింపఁగ బిడ్డ, లొకానొకప్పుడున్
గన్నచొ, వట్టిదుర్భలు లెగా, నదటుండగ నొక్కవేళ యా
కన్నె మనంబు తప్పుతెరగంటిన నాపగ బ్రహ్మ శక్యమే?

సరియైన దాంపత్యము జతపడకయే వ్యభిచారదోషంబులు కలుఁగుట. మన మెంక
టికిఁ జెప్పువార మింతమాత్రము గ్రహింపలేమా?

దుర్యో—అట్లయిన? దుస్సల రోదనమాపగలమా? బూడిదయెత్తి పొయ్యెదా?

దుశ్శా—తక్కిన యన్నల కన్నెలలో దనకిచ్చ వచ్చిన దానిని దాని కుమారునకు బరిణయ
మొనరింతము.

దుర్యో—అందుల కొడంబడకున్న.

దుశ్శా—"అటునుండి నచ్చుకొని రమ్మనుగతిగా" ఆపై యోచింతము.

దుర్యో—సరే! అటులైనమనమిట నిల్చుట మంచిదికాదు. అమ్మా! లక్షణా! అబ్బాయి!
సాంబా! మేము వెడలెదము. జాగ్రత. తరువాత ద్వారకలోఁ గొదువసంగతులు
మాట్లాడుదము.

(ఇద్దరు సోదరులు నిష్క్రమింతురు)

సాంబు—చెలీ! ఆహా! యేమీ! త్వజ్జనకుండు:—

కం. అగ్గి పయింబడి భగ్గని, గుగ్గిల మటుమండి పడుచు కోపోద్ధృతితో
నెగ్గాచరించు గతిజని, తగ్గెనుగా నీదు వాక్సుధార సమహిమన్

ఇంక నూర్చుండుము రథమును బోనిచ్చెద.

లక్ష—దేవా! అతఁడు నాకేమి కీడుచేయఁగలఁడు? కడుపు చించుకొనిన గాళ్లపైఁబడును
గదా? ఇఁక మనస్వేచ్ఛ ఎవ్వరడ్డవచ్చినను లక్ష్యములేదు. రథమును త్వరగాబో
నిండు (కూర్చుండును)

సాంబు—మంచిది. (నిష్క్రమింతురు)

(తెఱ చీరపడును)

(హస్తినాపురమందలి వేటలోక బయలు)

(రథారూఢుండై శకుని ప్రవేశించును)

శకు—ఆహా! ఇదియెంతకైన జగజంత? కాకున్న నింతమందకన్నులలో దుష్ట
యర్ధరాత్రంబున, ముచ్చుపొద్దున, మంచినిద్దుఱలో వేటలోక పూరుషునితో లేచి
పోవునా? బలే! ఏమి? దీనిసాహసము. చిన్ననాటినుండి యెఱుంగుదు.

కం. బలుటక్కుటి బలుజాణత, బలుజగజంత బల్గొయ్యారి బలుజిత్తులదౌ
భళిభళి దానితమాషా, బలారె వర్ణింపఁదరమె భళిరా! భళిరా!

ఏమో దీనిసంగతి చూడఁగ సాంబకుమారునితో మాత్రము కాపురము చేయునా!
నాకుదోఁచదు. వయసు రాకముందే ఘుడియకొక రకమైన ముస్తీబగుచు దోడి
వారిని యాక్షేపించుచుండెడిది. ఏమీ! దాని జ్ఞాన మత్యద్భుతము.

కం. ఒక యుక్తియందు కాదే, యొక విద్దెయు నందు కాదె యొకవిషయము కా
దొక సంగతి కాదిన్నిట, చక, చక, చక, విచ్చుకత్తి చందము మెఱయున్

(ఇటుఁ నటుఁ జూచి) ఓరీ! సాంబా! రథ గమనమాపుము. లక్షణా! రథమాపు చే
యించెదవా? శరప్రహారణములు తగిలింపుమనియెదవా?

(తెఱలో)

లక్ష—తాతా! నకు శక్తికలదేని రథమాపుచేయుము. లేనియెడ పొమ్ము.

కం. మాటకు మాటయె కాదిక, వేటనకున్ వేటుకూడ వేసెదమిక మా
మాటము లేదు, రథము బాహాటముగా నడుపుదేవ యాపైఁగననౌ

శకు—సరే! ఆపవద్దు. ఇదిగో శక్తియున్న వాపించెద.

(సాంబలక్షణలు రథముతో ప్రవేశింతురు)

లక్ష—తాతా! ఇదే యరదము. ఏవీ నీమగంటిమి?

శకు—సాంబా! లక్షణా!

కం. ఆపుఁడు రథమాపుఁడు మీ, పాపము బ్రద్దలయికాదె పాపము మీకల్
వాపోలఁబడితి రేకద, నేపోనివ కాలనల్పి నేలను రాతున్

సాంబు—చెలీ! వీనికిఁదగిన మొండిజవాబొకటిచెప్పి సాగనంపుము. అందుపైగదలకున్న
పైసంగతి యోచింతము.

లక్ష్మ—మంచిది. తాతా! నన్నుఁ గొనిపోయి నీపనుపునఁ బరిణయంబుగావించుకొ
ను టకు సమకట్టితివా? (తలపంకించి) పాపము? ఎంతయూహా!

కం. కేవుండు వరమునిచ్చిన, నీపల పూజారి వరము నీయనిగతిగా
దేవసముఁడు తండ్రికొన, నీ వేటికి యూరకొన్నవు నీచేతగునే

శకు—(కోపముతో) ఏమీ! లక్ష్మణా! నీబుద్ధి లక్షణమెంతలో మారినది.

కం. ఎంతియు రాజ్యములేనటి, సుంతయు నాకులములేని సుద్దగ రాసుఁ
డింతోటి మగఁడమరెనని, కాంతా క్రందియును మీదుఁ గన కుంటివిగా.

లక్ష్మ—తాతా! ఇంతోటిమగఁడంటివే? ఇంతోటిమగఁడనగా నెంతోటివాఁడు.

సాంబు—చెలీ! ఎంతోటివాఁడనగా మీతాతకువలె గడ్డము తల నెఱసినవాఁడు.

లక్ష్మ—తాతా! అంతియేనా? శ్వేత కుమారజయద్రథునివలె బండఁగావలెనా?

శకు—లక్ష్మణా! ఎట్టిచెలంతుగా మాట్లాడుచుంటివి? చూడేమి చేతునో?

లక్ష్మ—కాకేమి? చేసేది యుద్ధియో చేయుము. తాతా! ఎగిరి పడనేల?

ఉ. శేంద్ర తెలుంగుతాత! తెగచిందులు త్రొక్కెదవన్నుగన్న మా
తండ్రియుఁ దల్లిపొందనటి తప్పిద మక్కట పాపమెక్కడో
తండ్రికి మేనమామకట తప్పరె "దూడయు నావునుండగా
కాండ్రని మధ్య కట్టుగడ గాండ్రిల" నన్న తెలుంగు నుండెగా.

శకు—ఇసీ! ఎంతలజ్జలేదే? ఎంతసిగ్గులేదే! "రారా జారుమాత్ర యఁట, ఎవ్వఁడు నీప్రపం
చమునలేనట్లుగ గొల్లవానిని తగుల్కొని పోయెనఁట" అని లోకులు హసింతురని
యెడి సిగ్గునకే నామనసెంతో దిగులొందుచుండ నిట్టి యకృత్య మొనరించెడి
నీమనంబెంత సిరింతవొందకలసి యుండునని యెంచుచుంటిని!

లక్ష్మ— అట్టి లజ్జయే నీకుఁగలిగిన యెడల నీభూలోకంబును త్యజించి, ఏ శిఖొకలోకమ్ము
నకుఁ బొమ్ము. నీవే వెడలరాదా యని ప్రశ్నింతువేమో నాకట్టి సిగ్గలేదు. వరిం
చిన దానను నేను, కాపురము చేయుదానను నేను, నీవు వరింపవు కదా కాపురమూ
వీనితోఁ జేయవుకదా? నీ కేల యీకష్టము. పద పద.

కం. ఈతని నేవరించితి, నీతని నేగొలుకొంటె ఈతఁడె మగఁడా
ఈతని ముద్దాడెద నిదె, తాతా! నీతాత తోటి తగవొనరుచుమా.
దేవా! తేలుచు త్వరితముగాఁ బోనిందు.

సాంబు—మంచిది. (నిష్క్రమింతురు)

శకు—(ఆశ్చర్యముతో) ఎంత తెగువుగావచియించినది? కానిమ్ము. దీనిసంగతికనిమెప?
దుష్టులను పురిగొల్పి రారాజు తునను క్రప్పించి కర్ణ, శల్య, భూరి, శ్రవ, భీష్మ
గాంగేయులతో వీనినిబాకి పట్టుకొని చెఱసాలయందుంచి, లక్ష్మణాకన్యకయొత్తి

పొడుపులు కనెదఁ. ఎంత? ఈమాత్రపు పనియొనర్పలేను. మాయ జూదంబున
పాండవుల నోడించి వారిలరాజ్యలక్ష్మిని సుయోధనున కొసఁగూర్చిన నాటపోలె:-

కం. గీటును గీచని రాజుని దాటఁగ వలదన్న నతఁడు దాటదుగద వా
యాట లచట సాగవె? దీ, నాటయు మరి మిడిసిపాటు నణఁగింపెదగా

(నిష్క్రమించు)

(యవనిక జారును)

గద్య పద్యము

మత్త. కాలు గజ్జెలు మ్రోవఁగల్లన గానమిచ్చుచు వాసిచే
దాలమున్ లయి దప్పకుండఁగఁ దాండవం బొనరించు గో
పాల బాలుని పాద యుగ్మముఁ బాయకన్ మదినెప్పుడున్
లాలసుండయిఁ గొల్చుసుందర రామయాఖ్యుఁడు వ్రాసెగా

శ్రీ

ప్రతిజ్ఞాయాదవము

అను

సాంబవిలాసము

ద్వితీయాంకము — ఘోరారణ్యము.

(రథారూఢులై సాంబ లక్షణ కన్యకలు ప్రవేశింతురు)

లక్ష — దేవా! జాంబవతేయ! నాయుద్వాహముచే రోచింపగా నీసారి తప్పక ఘోరరణంబు జరుగునని యోచించెద?

సాంబు — అదియెట్లు? మీజనకులు సమ్మతించి యుండగాఁ దక్కిన వారికేల? యీ ప్రశంస.

లక్ష — మనకుఁ గట్టకడ యెదురు పడినవాఁడు శకుని అతని ప్రభావ మత్యద్భుతము.

ఆ. వె. మాయఁ జేయుటందు మదిని విఱచుటందు
చేయరాని పనులు చేయుటందు
అతని యంత కఠినుఁ డవతరించునె భువి
శకుని గాడతండు శనియెసుమ్మ

శనిగ్రహమునైనను దానములిచ్చి వదలించుకొనవచ్చును గాని, నీతని వదలించుకొనుట దుర్ఘటము. శని మనుజుని బాగుచేయకలదు, పాడుచేయనుకలగు, కాని వీఁడట్టివాఁడు కాఁడు. వీఁడెవనిని తుదుముట్టఁదలంచునో వానిని పూర్తిగ నంతము జేయక గాని విడువఁడు. ఇందులకు తార్కాణము పాండవులే.

సాంబు — నీమాట యదార్థమే? మాయజూదము కల్పించి వారల రాజ్యలక్ష్మిని మీతండ్రికి రాబించుటయే కాక ఘోరారణ్యంబులకు బంపించినవాఁడు.

లక్ష — ఇప్పుడా శకుని ప్రయత్న మేదో యెఱుంగుదువా?

కం. అత్తయగు దుస్సలకుఁ దా, నెత్తులు కల్పించి యా మీద నేగతినో
మెత్తపఱచి తద్వారా, యత్తిమొనర్చు పితయుడి నహో? విఱచుటకై

అపై మాయత్తగారిని జూడఁగాలక మాతండ్రి మదిని మఱలించు కొన్నవాఁడై పునరెదుట మనదాంపత్యమున కంగీకరించినట్టుగా నేయా మెయెుటనీకుమారునకు బరిణయంబొనరించుట కర్తవ్యంకరము లేదని వచించును. అందుపై మనలను బట్టుటకై శకుని, సైంధవ, సైంధవేయు, కర్ణ, శల్య, భూరి శ్రవాదులు వత్తురు. నామాట యనృతమేమో? అల్లదే చూడుఁడు కుమారజయద్రథుఁ డెట్లు వచ్చుచున్నవాఁడో!

సాంబు — అవును. నిశ్చయమే. మఱల మీతండ్రి యిచ్ఛపడకున్న రాగలఁడా!

(ప్రకాశము కుమార జయద్రథుఁ డరదంబుపై)

కుమా — ఓరీ! సాంబా! ఇఁక నీయాటలు సాగవు.

కం. మాటలతోఁ బనిలేదిక పోటున కాయత్తమగుము పోకార్చినిపన్
జాటూ! నా బోటిని మ్మమ్మాటకిఁ గొనిపోదు రమ్ము మగఁటిమి చూపన్

లక్షణా! ఇఁకనైనా నాతో వచ్చెదవా? ఇదిగో! విల్లునమ్ములు చూడుము.

సాంబు — లక్షణా! వీఁడీసారి లెస్సగా బిఱ్ఱబిగిసినవాఁడే. వీనికిట్టిబల మేలరావలె.

లక్ష — దేవా! మాతండ్రిగారి యానతిచొప్పున వెనుకనుండి కౌరవయోధులరుదెంచుటచే వారి యసరా చూచుకొని చెలరేఁగుచున్నవాఁడు. వీనిమదము నేసణంచెద. మీరలే చూచెదరు? ఓరీ! కుమారజయద్రథా!

సాంబు — ఏమీ! చెలీ! ఎంతచెడినప్పటికి మీబావయై యుండి, మేనత్త కుమారుఁడై యుండి, సింధుదేశమునకు యువరాజై యుండి, నీకుఁ గాఁగల గారాపుమగఁడై యుండఁదలంచిన వానిని ఓరీ! యనుట ధర్మమా!

లక్ష — దేవా! పొరపాటెయగు బావా! అంతియె కాదా? ఇందులకు క్షమాపణ మొక్కి శరప్రహారణ మాచరించినఁ జాలదా?

కం. ఆవేళముచే ... యావాహముఁ గోరి మమ్ము నాపుటకై ని
న్నావర్జించిన దయ్యము, నావలఁ దోలెదను నాశరావలి చేతన్
ఇదిగోఁ గాసుకొమ్ము (అని శరమును విడవఁబోవును)

కుమా — లక్షణా! ఆగు మాగుము. నీయబల గుణముచే నీవు నాపై శరములను బ్రయోగించినను నీపై నాయమ్ములను జిమ్ముట న్యాయము కాదు. సైగమనసాయొప్పదు.

కం. బాలవు మేనమామ మనుగు పట్టివి, బాల్యము నుండి యొక్కచోఁ
గాలము పుచ్చి, తియ్యతనముఁ గాఁగల ప్రేయసి విట్టిదానిపై
చాటు! శరాళి గుప్పుదునె సామొనరిం చెఱుమాఁడు నెల్లపో
మాలఁబడున్న యమ్మునకు ముద్దుల గొట్టినటన్న సాహితా.

సాంబు — చెలీ! ఈయూళ్ళపుల గొడ్డులతోఁ బ్రశంస గట్టిపెట్టి కౌరవసేన రాకముందే వీనిపని మట్టుపెట్టుము.

లక్ష్మ—దేవా! అటులనే కావించెద. ఓయీ! సైంధవేయా! ఇంకా నీకు నా పై భ్రమ పోలేదా? ప్రేయసీ! యని పిల్చుచుంటివా! ఎంత సిగ్గులేదు? పోవలసినదని యింటినుండి కాలునుబట్టుక లాగుచుండగా చూరునుపట్టుక వ్రేలాడు నట్టున్నది నీకథ. నీకయె యిన్నిపాట్లు నాకుగలిగెను. మేనత్తకమే లేకున్నయీయిక్కట్టు లేల?

ఉ. ఎట్టులో బావకొప్పనని యెంచి క్షమించి బిడెంబు, గేహమున్
గట్టిగ బాసి వచ్చినటి కన్నెను గోరుట లజ్జలేదె? సీ!
పట్టపగల్ కరంబు గొని బట్టుక లాగిన రాజకాంత యె
ప్పట్టున మానరేతిరిని వచ్చెనొ కోకను సన్న చేసినన్
ఇదిగో బాణము ప్రయోగించమనెదవా? లేక నెత్తినికొంగువైచుకొనిపోయెదవా?

(తెరలో)

జయద్రథకుమారా! భయపడకుము. ఇదే కౌరవ సైన్యము వచ్చుచున్నయది.

సాంబు—చెలీ! మనమెంచినట్లయినది. ఈహయముల కళ్లెపుత్రాళ్ల నీయరదస్తంభములకు గట్టి నేనుకూడ విల్లుతో సంసిద్ధుడనై యుండెద.

లక్ష్మ—మంచిది. అటులనే కానిండు.

కుమా—లక్ష్మణా! ఈసారి నీప్రతాపము చూపుము. ఏవీ మఱల బెదిరించుము?

లక్ష్మ—ఏమీ! నీప్రతాపము, బెదిరింపక నాకుభయమా! కౌరవసేనయేకాదు ప్రపంచములోని వారందరేకమై వచ్చిన వచ్చుగాక. మాకు లక్ష్యములేదు. మూఢా! కానుకొమ్ము. నీయెడ దయదల్పరాదు.

కం. అదరింపుల బెదరింపుల, కిది లక్ష్మణయని యెఱుగవే లక్ష్యముకో
పదిల్పకుకు నీపని యెయ్యది కరి పుర మనఁగ బారు కాడకనెజేహా
ఇదిగో శరద్వయము (అని రెండమ్ములు విడచును)

కుమా—రానిమ్ము. రానిమ్ము. (రెండు బాణములచే వాటినిఁ బడగొట్టి) ఓసోసి!

కం. భామిని నీశరములఁటే, నామీఁదికి వచ్చునంటె వనుఁ దాకునఁటే
యేమొ వచ్చినకానీ, యేమాత్రము తగులనాకు నేమిటి నొచ్చున్

సాంబు—చెలీ! వీనితీంద్రము నీవడగించెదవా? లేక నన్నడగించమనియెదవా?

లక్ష్మ—దేవా! తాకుఁడు. వీఁడు నాకొఱకై యాసించుటచే వీని గర్వప్రాయశ్చిత్తము నేనే కావింపవలె. ఓయీ! దౌస్సలేయ!

కం. ఆసించి నన్నుఁగొన, నిన్నాసాదించిన పిశాచమువలకనిక నిక్
వేసారింపక విడచునె?, ఈసారి శరప్రయోగ మిదె కాంచగనా
ఇదిగో బాణపరంపరలు (అని ఒకదానివెంబడి నొకటిగా విసరును)

కుమా—(వాటినన్నిఁటిని యుపసంహరించి) ఓసీ! ఏమీ నీశర సంధాన మహిమ.

కం. కామిని నీశరజాలము, కాముని సుమశరములయ్యెగా, వలచునెపక్
కాముకుఁడొ సాంబునలఁచు, నేమే! విలువిద్య మహిమ యేపనొ కొంటిక్
చాలుఁజాలు. ఇఁక విల్లును విన్నువరించిన యాతుంట విల్లు వనుజునికిమ్ము. నీతో నావంటివాఁడు సమరముఁ జేయుట యెంత యపహాస్యమో యెఱుంగుదువా?

ఉ. సింధు నరేంద్రు పట్టియఁట సింహ సమాన బలిష్ఠుఁడంట చాల్
గంధ గజేంద్ర గామినితో కయ్యము సల్పెనటన్నమాట ద
ర్పాంధుల్విన్న త్రిప్పెదరు పండిత వశ్యులు నవ్వెనెంత్రు గ
ర్వాంధుఁడు సాంబు నుజ్జిగను శమ్మను పూరుషుఁడౌన? కాడొకో

సాంబు—చెలీ! ఏమీ? వీనిప్రలాపములు. నేను వంచనా? నీవువంచెదవా?

లక్ష్మ—దేవా! తందరఁజెందకుఁడు. వీనికి నాచేవ బాగుగాఁదెలియును. పిన్నవాడే కాదు మొన్నటివఱకు విలువిద్యలో నాకుఁ జాలక సిగ్గుపడి యున్నవాఁడు. వీని రోసా వన యెఱుంగుదురా?

క. ఆఁడుదిచేఁ దన్నులుతిని, గాడిద యద్దాని నేల కావించెద వం
చాడెదరు బుధులనేఁడి యా, ప్రీడను నీగతిగ వీఁడు వ్రేలగఁబోచ్చెన్
ఓరీ సైంధవేయ! నేను ప్రయోగించినవి కామునిశరములవలె తాకనా? ఓరీమూర్ఖా! అవియే ప్రాణములుతీయునవి. కామశర పీడుకవరయిగా నాకైపడిచచ్చుమంటివి?

కుమా—నీయందమునకు వలచి కాదు. జయద్రథ కుమారునకు బరిణయంబుగావింప నెంచిన కన్నెను గొల్లకుఱ్ఱఁడు కొనిపోవుచుండగా నేమియు బరాక్రమము లేనివానివలె సైంధవేయుఁడూరకుండెనని జనులు రేపటినుండి హసింతురేమోయని యెంచి యేతెంచితి?

సాంబు—ఓహో! ఇప్పుడు యోడిదెబ్బలుతిని పాఱుబోనాసిందకన్న నీహాస్యమెక్కువ కాదా?

లక్ష్మ—దేవా! అంతజ్ఞానమా! వానిని గన్నఁబడికన్న తండ్రికే లేదు వానికెట్లు వచ్చును?

కుమా—ఓహోహో! పరుని యాలి ప్రస్తావనకు పరపూరుషుఁడే సంతసించునలె

సాంబు—(నవ్వి) ఓరీ! పరునియాలి యెవతెరా?

కుమా—లక్ష్మణ యెవనియాలి. నీచేఁ జిక్కినంతనే రొట్టె నేతిలోఁబడెననియనుకొంటివా?

లక్ష్మ—ఓరీ! మూర్ఖా! ఇంకా నీకు నాపై యాశవిడలేదా? ఇదే మోహనాస్త్రముచే మూర్ఛఁజేతు. (విల్లు వంచును)

కుమా—ఓహో! ఇదివరలో విసిరిన శరములు పూల సరముల గతి తగులగా! మోహనాస్త్రముచేతనానను మూర్ఛిల్లఁజేయుట!

కం. నీమోహనాస్త్రమే యిది, వ్యామోహితుఁడైన సాంబుపైమూర్ఛిల్లఁగన్
నామీఁద విషము వేసితి కుఁ గాముంచు నపనెపనేమి కావలె నబలా!

ఇదిగో నీవు నాపైఁ బ్రయోగింప నెంచిన యస్త్రమును నిన్నుఁ బ్రేమించినభూతము పై విడుచుంటిని (అని సాంబుపైఁ బాణమును వదలును)

లక్ష్మ—(సాంబుపై విడచిన బాణమునుఁబడఁగొట్టి) ఓయీ! దౌస్సతేయా! ఏమీ! నీదౌర్జన్యము? మాజాంబవతీ సుతునిపై శరములఁబ్రయోగించెదవేమి? అతఁడేమి నీకపచారముఁ గావించె? నీపైకి విశిఖమ్ములను జిమ్మిన దానను నేనా? యాతఁడా?

కుమా—ఈకపట నాటకమునకు సూత్రధారుఁడు సాంబుఁడు కాఁడా! వానివల్లనే కదా? యీకథ పెరిగినది. కీలెఱిఁగి రతు వేసినటుల వానిని త్రుంచిన నింకటితో నకథ సాంతమగును. నీవు నాకాంత వగ్గ్యాదవు.

సాంబు—ఓరీ! స్వపచా! యెంతెంత తెలివి తేటలున్నవిరా! నేను నీవును గాకున్న దీనికింక భర్తయే లేడను కుంటివా?

లక్ష్మ—ఓయీ! కౌరవనోఘులు రాకమున్నే నిను సాగనంపవలె. ఇదే కాసికొమ్ము. నాశర ప్రహారణములు.

కం. బదులైన నైదు పదినూను, బదపడి యాపైన నాల్గు పదియూరయు మక్
వదలితి నీసమ్మదమును, పదమును విడనాడి గృహము మఱి చేరవలెన్

(అని యొకఁటితో వెంబడి యొకఁటి చొప్పున బాణములు విసరును)

(కుమార జయద్రథుఁడరదముపై మూర్ఛిల్లును)

సాంబు—లక్ష్మణా! నీబాణ పరంపరలచే నీమేనబావ మూర్ఛితుఁడైనవాఁడు. ఇదే సమయముగా నెంచి యమసదనమునకు బంపుదునా?

లక్ష్మ—దేవా! అది చాలాఘోరము. మీయందలి మోహముచే నింతపని యొనర్చెనిగాని కేవలము వధచేయుటకు మనసొప్పునా? చిన్నతనంబున నుండెఁడి చెలిమిస్తైనా తలంపవలదా? ఈసంగతి వినుండు.

ఉ. చిత్తము బావనిన్విడిచి చెందుట మిమ్ముల ఘోరమందుపై
నిత్తఱి వానినిందెగచు టెంతయు నింతనరాని ఘోరమౌ
అత్తకు మామకున్ గడుపు నారట, మాతలిఁదండ్రు లాదికిన్
బొత్తిగ దుఃఖమౌ, మనకొ పూర్తిగ దుర్గతి ప్రాప్తమౌ కదా.

అది యటుండనిండు.

కం. పరిణయమునకుండినహో, సరసంబటె బానవిట్లు చక్కాడగనీకం
చోరులాను దూషణంబులు, భరియింపగ మనకుఁ దరమె ప్రాణప్రియుఁడౌ
మేనబావ యుద్వ్యాహమాడఁ దలంచిన లక్ష్మణను.మీర బుద్వ్యాహము

డుటయే బావకుశిరచ్ఛేదవ మింతకంటె నేమి కావలయును?

సాంబు—(కౌఁగలించుకొని) సఖీ నీమనోభిప్రాయమెఱుంగ నిట్లంటినిగాని నిజంబుగా వానిని వధించుటకే?

కం. సగమిచ్చిన వాఁడేయగు, మగువా! వానిం బరిణయ మవకుండుటచే
ఇఁక నీల్గఁజేయ నేటికి; సగమిచ్చిన వాని మనవుఁ చందనగంధీ

(అంతట తెరలో)

కం. కోడల! అరగడె క్రిందట, ఏడాగోడములు నాడి తేమనుకొనెదొ
ఏడాటల్, యాడించెద, నోడించెద రణమునందు హోరత్తింతుక్

సాంబు—చెలీ! నీమామయగు సైంధవుఁ డరుగుదెంచుచున్నవాఁడు.

లక్ష్మ—రానిండు. కుమారుని యవస్థయే నాతఁడును పొందఁగలఁడు.

(కోడల! అను పద్యముఁచదువుచు సైంధవుఁడు ప్రవేశించును)

సాంబు—సింధు రాజా! ముందు నీకుమారుని గతిఁజూడుము. అతరువాత మమ్ముల నేడాట లాడింప వచ్చును.

సైంధ—ఏమీ! నాకుమారునకేమి? ఓహో మూర్ఛ నొందినవాఁడా?

కుమా—(మూర్ఛఁదెలసి) తండ్రీ! నీరాక నాకు సగము బలము లక్ష్మణా! ఇఁక కాసుకొమ్ము. సాంబా! ఇఁకనైనా నాయిఁతిని విడచి ద్వారకా నగరంబునకు దారి చూచుకొనెదవా? లేదా!

సాంబు—కుమారాజయద్రథా! ఏమీ! శూరాగ్రేసరుండగు శ్వజ్జనకుండరుదెంచెగాయని నావాల్గంటిని త్యజించి యింటికేగమనెదవా? ఓహో! తాటి యాకుల చప్పుళ్లకు కుందేళ్లు బెదరునా? మీతండ్రియేకాదు కౌరవ సేన నంతయు నొక్కమారుగా మీఁదబడనిమ్ము. అంతేకాదు ముల్లోకముల వారొక్కపెట్టుగా రమ్మనమనుము నాకు భయములేదు.

సైంధ—ఓయీ! జాంబవతేయా! ముందు మమ్ముల నిర్జించిన పిమ్మటకదా? కౌరవసేన సంగతి యోచింపవలె. వారిని నోడించిన తర్వాతకదా ముజ్జగంబుల వారిని దాకనెంచుట వారిని జయించుట ఈదెబ్బతో:—

ఉ. లక్ష్మణ! సాంబ! మిమ్ము నతిలాఘ తలంబగు చాటుపెట్టి యీ
కత్తులొ గట్టికాస్తివిధిగా నొనరింప నివేమొదల్ విశా
లాత్ములు పూరుషుల్ మిముని లక్ష్మణగా గొనుచున్ స్వయం వరా
పేక్ష త్యజించి నడ్పెదరు పెద్దల కొప్పిదమైన పద్ధతిన్

లక్ష్మ—మామా! ఎంత వింత యూహ జనించినది. ఈయూహ కొనసాగిన వచనములటుల తలంచియూనిన వర్వాన్వేషణము మానుకొనెదరేమో! అది స్వీకరించుఁపఁ

బాలము కాని ఈదురంబులో మమ్మెదిరించినందులకు నీపనిజ్ఞాగా క్షత్రపటిచినావో
నేమగునో యెంచితివా?

ఉ. లక్షణ సాంబులుద్ధిమ సలక్షణమాట కనూయఁ జెంది, అ
త్యక్షముగా నెదిర్చి ఫలమందెను సైంధవుఁడంపఁ బ్రేట్లనే
రక్షలటంచు మామ నిను లక్ష్యముగాఁ గొని మస్త్యలింక బ్ర
త్యక్షము సైన్యఁగాగలుఁగు స్వాల్మగశేర్వడఁ జేయ నెంచరో.

కుమా—లక్షణా! నీవాడినమాటలేయగునో? నాజనకుండు వచించిన వచనంబులేయగునో? యిప్పుడే తెలియఁగలవు కానుకొనుండు. ఓరీ! సాంబా!

కం. ఈనాటకమునకీవు క, థానాయకుఁడగుటఁ బట్టి తప్పక నిను నా
బాణాగ్నిని ముగింపం, గీనాటక మింతతో ముగింపఁగ వగుఁగా
ఇదే నాశర ప్రహారణముఁ జవిఁజూడుము. (అని బాణమును విసరును)

లక్ష—ఓయీ! నీ నారసమ్ములా నారాయణుని పట్టికిఁ దగులుట? ఇవిగో నావిశిఖమ్ములచే నెగరఁగొట్టెద. (అని సైంధవేయుని బాణములను త్రుంచును)

సాంబు—సైంధవేయా! ఇదియేనా నీమగతనము. క్రొత్తగా నాపైకి రాకుండగనే మగుడచే నీనారాచములు నీరయిపోయినవి. నీవు వచించినతీరుగా:—

ఉ. నాటక రాజమౌ కథకు నాయకుఁడౌదును, లక్షణాంబ రా
నాటకమందు నా యిక కదంగను మీరలు నీచపాత్ర లీ
నాటక మందుఁగాన మిము నాటఁగ నేసి ముగింపఁ జేసినన్
నాటకమౌ? ముగింపవగు నాపయి మాకు జనంగ స్వేచ్ఛ యౌ
ఇదిగో చవిఁజూడుము నాయంపఁ బ్రేట్లను. (అని బాణద్వయమును వదలును)

కుమా—(ప్రక్కగా ఒరిగి తప్పించుకొని) ఓరీ! ఇవియే నానీయమ్ములపసు. అరిసూదియగు లక్షణ విడిచిన మార్గంబులకన్న కనిష్ఠములే. (లక్షణతో) లక్షణా! ఇట్టి విలుకానినే వరించితివా?

లక్ష—ఏమీ! అతని కేమిలోటు? నీకంటె యూతఁడు ఘనుఁడే యనుంటివా?

కం. సమరమందున నీవొక, సాహిని బాణాగ్నితికి మూర్ఛిలె దీనే
సాహసుఁడవో? నీతియు నొక, సాహసమే నీదొక పురుషార్థమె చెప్పుమా?

సైంధ—లక్షణా! ఏమీ! ఏయధిక్షేపము? నీవు వరింప నెంచిన వరుఁడు, నీవందగానితో కొనియాని యెంచిన యందగాఁడు, నీవు శూర్పాగ్రేసరుండని యెంచిన శూరుఁడు, మమ్ములను నీచపాత్రములుగా బరిగణించినట్లుగా నే నీవా సైంధవేయుని నిందించుచుంటివి? ఓహో! నీకే మెచ్చవలె. అతఁడే సంతసించవలె. చాలుఁ జాలు. ఓయీ! సాంబా! రేము!

ఉ. పాత్రత పాత్రతంగనక పోవి! దురాత్ముఁడ! నమ్ము నీచమా
పాత్రలుగాఁ గణించెదవె పాపము నిన్ననఁ జేల? యోరి! స
త్పాత్ర పవిత్ర లక్షణరమా గొని, టపాత్రుఁడవా నినందుచే
క్షేత్రయుగంబు మారకడి చెక్కొని నిక్కి వచింప నెవ్వరో
అంఘులకుఁ దనిన, ఫలంబిదే యందుము. (అని మూడు శరములను విడచును)

సాంబు—(వాటిని బడవేసి) ఓహో! సింధునాయకా! నామాటకేమికాని, పెద్దవాఁడవా నీవు:—

ఉ. పాత్రతెలింగి వేని తెగబల్కుము మృణ్మయ పాత్రవో కనక
ధాత్రిని కాచపాత్రవో, యెదైన మదీయ శర ప్రవీణత
చిత్రముగా నొకమ్మునకె చిట్లగఁ జేసెద దానితోటి నీ
పాత్రము బ్రద్దలై వెనుక పాత్రము వెల్వడుఁ గాదె దుర్మతీ
ఇదే నాబాణ ప్రహరణము. రుచిచూడుము. (అని యమ్మును విడచును)
(సైంధవుఁడు రథముపైఁ బడును)

లక్ష—దేవా! దెబ్బ దేవేంద్రలోకము చూపినది. ఇంక దౌస్సలేయుని దుర్గ్రహము అణఁచెద. ఇదిగో కుమారజయద్రథా! కాసికొమ్ము (అని వింటికి బాణము సంధించును)

కుమా—(వణకుచు) చెలువా! కర్ణ, గాంగేయ, ద్రోణ, శకుని, శల్య, భూరిశ్రవాదులఁ దోడ్కొనివచ్చి మీపని పట్టించెద. ఇదే నేపోయెద (నిష్క్రమించును)

సాంబు—చెలీ! పారిపోయినవానిని, చేత నాయుధము లేనివానిని జంపుటకు యత్నింపరాదు. సైంధవుఁడు మూర్ఛ తేఱకమునే మనమావలికిఁ బోవుదము.

లక్ష—దేవా! మంచిది. (నిష్క్రమింతురు)

(తెరచీర జారును)

ద్వితీయాంకము — ద్వితీయరంగము.

(గొప్ప మైదానము)

(ఒకప్రక్కనుండి యరదంబుపై సాంబలక్షణలును వేఱొక ప్రక్కనుండి యరదంబులపైఁ గర్ణ, శల్య, శకుని, భూరిశ్రవులు ప్రవేశింతురు)

కర్ణ—సాంబవరేయా! ఏది? అరథుడియ క్రిందటిబలికిన ప్రతాపములు.

ఉ. కర్ణ! శల్యాపకర్ణ! గజకర్ణ! యణంచిన లంబకర్ణ! గో

కర్ణ! వికర్ణ! యేది యెట కర్ణము కానగరాదు దూఱగా
కర్ణ! యటంచు వాడనె? యికన్నియు తాపస నాటకం బనే
కర్ణమునందు జొన్పుటకుఁ గ్రమ్మర వచ్చితి కానుకొమ్మికన్

సాంబు—ఈ తెల్వితేట లిదివఱలో నేమయినవి?

కర్ణ—ఏమయినవా? తా రాజాయొక్క యాజ్ఞ లేకపోవుటచే నడుగంటినవి.

లక్ష—తండ్రీ! యంగరాజా! మాజనకులిదివఱలో నంగీకరించిన నంగీకారమునకు భంగము తెచ్చిన దురాత్ము లెవరు?

శకు—లక్షణా! దాచగనేల? నా ప్రోత్సాహముచేఁ ద్రిప్పితి. నీపై జాలక్షణము నూన్ప నెంచితి.

కం. లక్షణ! నీపై జమనే, లక్షణమును జూపి నందులకు నిను, నిన్నా
పేక్షించు కతన సాంబుని, రక్షాబంధనముఁ గూర్చ రహి వచ్చితివా

లక్ష—తాతా! నీవు నాకే రక్షాబంధనముఁ గూర్చకున్న మఱియెవరికిఁ గూర్పఁగలవు. "తిన్న యింటికి వాసము లెన్న" వలెనను సామెత రిత్తవోవునా? అని యటుండగా "సర్వంన్నా శాయమాతులా" యనెడి లోకోక్తిగతి యేమికావలెను. నీవలననే కౌరవ పాండవ సంగ్రామము రానైయున్నదికదా? నీనామమునకుఁ గసార్థకము సఫలతలోనికిఁ దెచ్చితివి.

చ. తెక తెక నడ్కనేల? తెక తేరగ మాగృహమందుఁదింటు మా
కొక రొక రందుఁ గయ్య మొనఁగూర్చెదు, దుర్మకునం బెదుర్పదన్
శకుని, వెడల్పవా? చెఱుపు సాగిన వారల నొక్కఁడైన జా
వక మరవత్తురే శకున పక్షివి మాకట దాపరించితో

(సాంబునితో) దేవా! మీతో నీవిసంగతి మనవిచేసియుండలేదా? మనము తలంచిన గతియే యైనది.

సాంబు—చెలీ! జఱుగఁదలంచినది జఱుగక మానునా? కానిమ్ము. ఇదియు నొకందులకే మంచిది.

శకు—లక్షణా! నీవు నాపై గనఁబఱచిన యసూయాపిశాచమే నిన్నింతవఱకుఁ దెచ్చినది. ఆపిశాచమునకు మఱింత దోహదమే నీదు చెడువాక్యములు. కానిమ్ము మాటలచే నీనోటికి వచ్చినట్లుగా నొవ్వనాడుము. ఇదిగో వినుము.

తే. గీ. శకుని పెండ్లిలగ్నమునకు శనిరయి యయ్యో
కార్య నిర్ధూమ ధాముఁడై గ్రాలఁగలఁడు
(సాంబుని వసుధ తిలకాననమున శని వదలునటుల
జూచి) బాణ ఘాతముల శకుని వదలఁజేతు.

భూరి—(శకునితో) శకునీ! ఇంతమంది యోధవీరుల నెంత ఖాబవసేయుటకు తగుదువని

ఈ త్రిప్పోడుపు మాటలచే జవాబిచ్చుచుండుటఁ గని తటస్థముగా నూఱకుండ నేల! ఏమీ అంగరాజా! నీ వింతటికి యమ్ములకుఁ గూర్చ కేమి? శల్యుఁడా! మా చెడ్డ కేటికి నీచాపమునకుఁ దూపు లమర్చుము.

సాంబు—ఓహో! సౌమదత్తా! వీరులును వారలును బుజఁగొల్వ నేటికి? అపనిని నీవే కానియ్యరాదా? నీవు మాత్రమొక యోధ వీరుఁడవు కావా? భయవు చెడినదా! తందర పడకుము. నీకో దినంబులు దాపురినవి.

ఉ. నిబ్బరికించి యిట్లు తెగనీల్గఁ నేటికి భారతాజిలో
జబ్బలు త్రెంచి పుట్టినఁగు రసల్పఁగ మాపిన తండ్రి సాత్యక
త్యబ్బురమౌ ప్రతిజ్ఞ ప్రియమారఁగఁ జేసెను, నిప్పుడేల క
ద్పల్బ తనంబు పల్కులను నోయ్యన నాడఁగ జంకె? దుర్మతీ!

భూరి—ఓహో! భయముచే నోడలు వణకు చున్నయది. (కంగారు నభినయించి) ఇఁక నేమిగతి? (నిందాగర్భముతో) ఎప్పుడో యట! సాత్యకియట! ఏమీ? భారత సంగ్రామమందట! నాజబ్బలు త్రెంచునట! ఈపాపఁడెఱుంగునట! ఏమీ? వింత! ఆశ్చర్యము! అక్కజము. మద్రభూపతీ! ఇందులకు ముందు తెలుంగు యోచింపుము.

శల్యు—బాహ్లీకపౌత్రా! రాఁబోవు సంగతి యోచింతము. ఇప్పుడీతని యుప్పతిల్లించుకొని యావలఁబడవలెఁగదా? ఓయీ? భల్లూక దౌహిత్రా!

కం. శల్యుఁడు నీప్రాణమునకు, శల్యముగతి తగులుకొనియె సంగరమందున్

సాంబు— శల్యుఁడ! నీశల్యంబులు, శల్యంబులచేత విఱుతు సరిగిట నిలువన్

లక్ష—తాతా! శకుని! తాతా! మద్రభూపాలా! మీబంధుత్వ మెన్నఁగా:—

ఉ. తండ్రికి మేనమామ, పినతండ్రుల కెన్నఁగ మేనమామ వై
గండ్రలు నాడఁజొచ్చితిరి కాలము నింతగఁ గడ్పి చాలు, మీ
యాంధ్రబలెక్కువయ్యో నెవరద్ధము పల్కెడు వారలేక మీ
గండ్రతనంబుఁ జూతు మెఱు గండ్రలు గండ్రలుగా నొనర్తుమా.

సరే మీయందరికముఖముగా నెదిర్ప నెంచితిరిగా రండు. ఇదిగో నాశబ్దము.

చ. ప్రధనమునందు నాదు మెయి ప్రాణము లూడెడు దాక నామనో
రథుఁడగు సాంబుకేనొక శరంబయినన్ దగలంగ నిత్తునే
రథిక మహారథార్ధ రథ రాజక రాజ బలాఢ్యులార! నే
డధిక ప్రసంగమేటికి శరాసన మెక్కిడి యేయుఁడమ్ములన్

(అని విల్లునమ్ములతో సాంబుని కడ్డుగా నిలఁబడును)

(కర్ణ, శల్య, శకుని, భూరి, శ్రవాదు లొకరి మొకరు చూచుకొందురు)

కర్ణు—(తన వారితో జనాంతికముగా) అయ్యో! మన కయ్యమెట్లు సాగును?

చ. మగువకు లక్షణాంబ మనమ్మొసగి యాత్మజకాన నామెకున్
దగుల కరంబు లొగ్గ్వఁడు కదా వరపాలుఁడు. సాంబుఁడో కదా
జగడము కర్త వానినెటు జేరుట, లక్షణ యడ్డగింప, పో
పగతుని గొట్టఁగాఁదలఁప భక్తునికిన్ దగులన్న రీతియౌ.

శకు—కర్ణా! ఇంక నొక్కటి మనము బాగుగా విచారింపవలసిన యంశము కలదు.
అది వినుండు:—

ఉ. లక్షణ బుద్ధికౌసల సలక్షణ, లెస్సగ బాణ శిక్షలో
లక్షణ నైపుణీ విదుష, లక్షణ సంగరరంగమందు ప్ర
త్యక్ష సదృక్ష సాంబుడని యాడఁగ నొప్పెడి సాంబుఁగూడ నా
కక్షకెదిర్చి నిల్వ మన కామమొనర్చిన ధాత శక్యమే.

కావున ముందుగా వారల నిర్వురను విడదీయవలసిన యోచన సల్పుడు.

కల్యా—మనమీగతి యాచరించిన జాంబవతేయుఁడు చిక్కునని నాతలంపు. ఎట్లంటిరా?

ఉ. స్యందన సైంధవంబులను జక్కఁడగించితిమేని దేవకీ
నందన నందనుం డేదియు నర్వఁగజాలక డాలుకత్తి పెం
పొందఁగఁబూని క్రిందికుతి కొయ్యన పైఁబడి పోరుచుండ, నా
సందునఁ జెంగి కన్నెను పసందుగ దొంగిలి పోవ నింటికిన్

భూరి—భళే! బహు చక్కగా నున్నయది కల్యాణియూహ. కర్ణా! ఇంక జాగేలా! కాంధారనాయకా తందర జెందవేమి? మద్రభూపతీ! వీరలను రణంబునకు హెచ్చరింపుము.

శకు—సాంబా! యుద్ధమే కర్తవ్యమా!

లక్ష—తాతా! నీకు నీతి యున్నదా లేదా? ఆ జాంబవతేయునితో నీకు ప్రశంస యేల?

కం. లక్షణ సాంబకుమారుని, సాక్షాద్వరియించి యుండ సాంబుని మీరల్
యాక్షేపించఁగ నేటికి, కక్షఁ బెదుర్చెడి నాతో చేరఁగా నెడపొండీ

సాంబు—(కోపముతో) ఏమీ! యెంత కౌర్వ్యసేటలు గలవారు. లక్షణపల్కులా? యర్థమగుటలేదు మీకు తెగింపా! అంత యంతకంటెసున్న. ఓహో!

ఉ. భారత యోధులార! తెగబాటొక యింతయు లేని వీరమా
ఆయువు లేల? సిగ్గుభిడియంబులు లేవొకొ? యిందరేక పై
కన్నులందొడువ పట్టి నిముంగుల బట్టలేని మీ
భారతాజి నెటు చూపెదరో! యపకీర్తి యల్బ్రరంబగున్

పాపము. మిమ్ములను నమ్మి కర్ణాదు కాలిడువ్విన సుయోధనుఁడదో గతి జెంద

వలసినదే నా? చాలు చాలు. భళే! లక్షణా! వీరలను మేపుట తిండిదండుగయని మీతండ్రితో వచింపుము.

కల్యా—(తక్కిన కౌరవ వీరులతో) ఓయీ! వింటిరి కదా జాంబవతేయుని వచనంబులు. కృష్ణనందనుని యాజ్ఞపై లక్షణ తన జనకునితోఁ జెప్పి మన యుద్యోగంబులను బర్తరపు చేయించునని భయమగుచున్నయది. ఏమిగతి రేపటినుండి.

శకు—లక్షణా! ఈముదుసలి తాతనైనా మీతండ్రి కొలువులోనుండుట కంగీకరింపవా

భూరి—ఏమీ? కాలవైపరీత్యము.

ఉ. లక్షణ స్సాంబు లొక్కరొకరందున మోహము నొందియుంట నా
లక్షణ యుక్తియుక్తుల చెలంతుల అంతుకు సాంబుఁడాహా, గో
రక్షకుమారు బాసల విలాస కులాసల కన్న లక్షణా
క్షాక్షియు సంతసిల్లనగు నవ్యులు సంతస మొందరెందునన్

లక్ష—సోమదత్తా! నీయసంభవ ప్రలాపమునకు మగువ నగు నాకే నగవు వచ్చుచుండ మాన్యులు విన్న యెంత హాసింతురో కదా? ఏల సిగ్గులేని యొగ్గులాడెదవు. మావచనంబులకు నిన్ను సంతసించవలసినదని బతిమాలితిమా? ఓహో భూరిశ్రవా? పెద్ద భూరుహామువలె దారికడ్డుగా నిలుపంబడి యుంటివి. నిన్ను "భూరి మాయువు" అని పిలచిన బాగుండును. నడునడు. నిలచితివేని నీకాయువు మూడినదే.

కం. లక్షణ బాణప్రహారణ, లక్షణముల్ చవిగెటిగిన లక్షణమున నీ
వీక్షితిఁబడవొకో భూరుహ, వృక్షముగతి భూరిమాయ కీడగు కపటీ.

కర్ణు—హరినందనా! ముందెప్పుడో భారత ఘోర సంగ్రామంబున మాకొంప మునుంగునని వచించెదవేటికి. ఇప్పుడు నీవీ యవస్థ గడచిన పిదపగదా? యిప్పుడు మమ్ములను వెక్కిరించుట:—

కం. సాంబా! హేరంభా! హే, రంభించి వచింతువుగ కలంబముచే నా
లంబున గూలించెద కా, లంబు సమీపించె దంభ రాజసమేలా?

సాంబు—(నిర్లక్ష్యముగా) ఏమీ! నీపలుకులకు పనికిమాలిన యాడుదిరైన బెదరదు. నేను బెదరెదననుకొంటివా? చాలు, నీగోలతగ్గించుము మీకౌరవయోధుల పాట్లు వినుము.

సీ. కౌరవయోధుల గర్వంబణుప యుధిష్ఠిరుఁడు కిన్కను తేటి చూచునాడు
దొరకొన్ని వీరుల నుఱుమాడు బెద్ది, [illegible] మారుతి రణవీధి మలఁగునాడు
దర్పించి గాండివధారియై విజయుఁడు మదభ మాజిని బరిదెగిననాడు
శత్రుపై సింగముల్ క్రేళ్ళురు కటుకవల్, ద్రుతమున తెగిపోవు తునుకునాడు

తే. గీ. కృష్ణసారథ్యముగొని యర్జునుండు బలుఁడు

సాత్యకి సహాయుఁను మిమ్ము జంపునాఁడు
ఔర! కుక్కలు నక్కలు నైననెన్న
డొందనటి పాట్లు మీరలు పొందఁగలరు.

లక్షణా! ఇఁక తేరును నిల్పవలదు. వడివడిగాఁ బోనిమ్ము. అధిక ప్రసంగ మన్ని విధముల నష్టము. పోనిమ్ము తేరును పోనిమ్ము.

లక్ష—దేవా! మీ సెలవట్లనే యొనర్చెద. ఓహో! కౌరవకుమారులారా!

ఆ. వె. బీరము కలదేని తేజును నడ్డుడు కాకయున్న పొందు గర్వముడిగి
లేవ! వత్తురేని యీదినమందు నే, ఆలుబిడ్డలరొుక లాసవిడుఁడు
ఇదే మారథ గమన కౌశలమ్ము.

(సాంబలక్షణులు నిష్క్రమింతురు)

భూరి—మీర లెంత దవ్వేగినను మీ వెన్నంటి పట్టితీరెదము. (అని నిష్క్రమించును)

శకు—సాంబా! నిన్నుఁ జెరసాలయందుంచి లక్షణ గర్వమునడంపకున్న శకునిని కాను.

(నిష్క్రమించును)

శల్య—లక్షణా! యరద మాపు మాపుము (అని నిష్క్రమించును)

కర్ణు—ఓహో కౌరవయోధులారా! ఇదే రాధేయుఁ డరుదెంచుచున్నవాఁడంతవరకు నరదమును నడ్డగింపుడు (నిష్క్రమించును)

(యవనిక జారును)

ఓహో! కౌరవయోధులారా! భయంబులేను. ఏలపాఱిపోయెదరు?

కం. హరి సుతునిదెస హరిసుతుఁడు, హరినై హరి హరినిబట్టు పట్టుగ నరినిన్
హరి సుతుఁడు పట్టెనంచును, హరి భోగియు నృపకడను హరువుగఁ జెప్పఁడీ

ఇఁక లక్షణ సంగతి వినుఁడు. ఆ మెసింధురాజునిచేఁజిక్కి బలవంతముగా రథంబు మీఁదబడి వచ్చుచున్నది యని యానతిండు జయభేరికరిపురమందు వేయుంచుఁడు

గద్య పద్యము.

మత్త. సొంపు వత్తనచేఁ జెలంగెడు సోమసుందర మాంబలో
డంపతుల్ కలశారి తేనియ ధారవోలె కవిత్వ మం
దింపుగల్గి ప్రబంధరాజము లెన్నిరో రచియించి గా
రంప ఖ్యాతిని కన్నసుందర రామయాఖ్యుఁడు వ్రాసెగా

శ్రీరస్తు

ప్రతిజ్ఞా యాదవము

అను

సాంబవిలాసము

తృతీయాంకము—ప్రథమరంగము

ద్వారకానగరము. శ్రీకృష్ణుని మందిరము.

(ప్రకాశము శ్రీకృష్ణుఁడు, బలరాముఁడు, సాత్యకి ప్రద్యుమ్నుఁడు, నారదుఁ డున్నతాసనములపై)

కృష్ణు—దేవా! ఋషివర్యా! తరువాతమనసాంబునకునులక్షణకును కౌరవయోధులకును ప్రధనమే గతిగా నడచినది?

నార—కృష్ణా! ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము. ముందుగా లక్షణ సామర్థ్యంబు వినుండు.

సీ. అస్త్రగురుండని ఖ్యాతిఁగాంచినయట్టి ద్రోణుఁడాలమున నిస్త్రాణుఁడయ్యె
క్రీడినోడింతని క్రీడించి పల్కెఁడా, కర్ణుఁడాజిని లంబకర్ణుఁడయ్యె
రారాజునకు రాజ్య రమనీయగెంచిన, శల్యుఁడాయనిని విశల్యుఁడయ్యె
మాయజూదమున నజేయుఁడై యదరెడి, శకునియాపోరులో శకునియయ్యె

తే. గీ. సారథి యగుచు సాంబుఁడు తేరుఁగడప
రథియగుచు లక్షణ తనకూరతను జూప
మీదు క్రిందునుగావక మిట్టిపడెడి
భారత భటులెల్ల, గా పటాపంచలైరి.

బల—బళే! లక్షణా! నీయందు మాస్త్రీజాతి పౌరుష యున్నయది.

ప్రద్యు—తండ్రీ! బలదేవా! మీ మా మఱందండస్త్ర విద్యలో నైపుణ్యతే

సాత్య—అత్తపోల్కి కోడలి యందుండుట స్వభావమే.

నార—ఆయన యుద్ధనైపుణ్య మొకింత వినుఁడు.

సీ. మదన పూలకోలు మదవు తరమై, ప్రాభగా నింతియూ కార మహిమ
కాముని బాణమై కాయము బాణమై, ధగధగలాడెగా మరువ మొగము
మాసుని తూపులై మారణ తూపులై చూపులై యబ్జాక్షి చౌత్రులరహి
సరసంపు టిషుణమై విరసంపు టిషువయి, శొల్పారె కాంతి వాగ్భూషణంబు

ఆ. వె. ప్రమద ముదిత యగుచు ప్రతిభ ముదితయగుచు
విసరి మార్గణ తతి వెఱవోనర్ప
ప్రిభువ కవ్రీయునకుఁ గ్రియకిట్లు శృంగార
వీరరసము లొక్కమాఱుచూపె.

దేవా! శ్రీకృష్ణా! ఇంటనుండి వీక్షించితివి వేల్పు వెలఁగంటులమైన మేమే యూ వల్లంటి వింటి నైపుణ్యమునకు నద్భుతము పడుచుండ తక్కిన వారల లెక్క యేమిటి?

కృష్ణు—సరియమింద్రా! మాలతుణ బాణప్రహారణంబులకు పటాపంచలైన కౌరవ యోధులేమైరి.

నార—మరల వారందరొక్క పెట్టుగా సాంబలతుాల తేరు చుట్టుకొనిరి.

బల—చాలుఁజాలు. గురువువని గరువముతోఁ దిఱుగాడు ద్రోణుఁడైనా యిది తగదని నివారింప లేకపోయెనా?

కం. ద్రోణమె రూపము తెలఁగగు, ద్రోణమె దుర్గుణము నగవు దుర్హృద మెన్నన్
ద్రోణపు కాట్లకు పల్కులు, ద్రోణుఁడనగ నెంతకైన ద్రోహియె యగుగా.

సాత్య—అగ్రజా! బాగుగా నిమర్శించితివి. ద్రోణశబ్దమునకు బొంత కాకి, విషము వృశ్చికము నెడి యర్థంబులుకలవు. కావుననీతఁడు రూపమందు కాకోలమనియును చెడు గుణంబులు నగవు హృదయము విషమని యును, పల్కులు తేలుపోట్లనుటవి యనియును మీయభిప్రాయమా? అగును. ఇన్ని గుణములు కలవాడు కావున నే ద్రోణుఁడను నామము ధరించినవాఁడు.

మన్మ—కంద్రీ! గురు నేల నిందింపవలె? అతఁడు పొట్టకూటికై యస్త్రవిద్యను విక్ర యించుకొని కౌరవులచే బోషింపఁబడుచున్నవాఁడు. గట్టిగా మాట్లాడిన నావ లకు సుయోధనుఁడు పొమ్మనమనినచో నాతఁడేమి కావలయు? మనకందఱకుఁ బెద్ద వాఁడు సుగుణంబులకు శరణుండని యును నెన్నదగిన భీష్మునియీ విషయమూలో నేల నిందింపరాదు? గాంగేయుఁడే పూర్తిగాఁజప్పనైగ నేవి నీకిది తగదని చెప్పిన ర నాయుదలనో కత్తిగలఁడా? ఆహా! ఏమి! ఇప్పుడుకదా వీనిసంగతి తెలిసినది.

త్రి కృష్ణమెన్నగను భీష్మకై కృష్ణమె, నాయూపమో
ఘనస్థితు, భాద్ర మాసము కృష్ణపక్ష కూపములు ధృష్టికో

గ్రీష్మము నందు కూపమున నుండి జలంబు గతింద్యుష్టిగా
కుష్మము చేదగుల్వడిన కుమ్మఁ తృణంబటు కానరాదుగా.

కృష్ణు—కుమారా! నీపలుకులు నిక్కవంబులే. గాంగేయుఁడే నిర్మోగయోటముగా, నిష్కల్మషముగా, నిశ్చలబుద్ధిగా సుయోధనునకు బుద్ధిఁగఱపిన నింతమట్టుకన్యా హారము పురికుక్కనా? ఈవిషయమంతేకాదు భీష్ముని మౌనము. ప్రతి రాచకీ యోద్యమంబులందుఁగూడ వహించుటచే సుయోధనుఁడు విజృంభించుటకుఁ బ్రా రంభించినవాఁడు. వినుము:—

సీ. అసలసూయాపిశాచ మావహించుటకెన్న, గాంగేయు మౌనమే కారణంబు
పాండుకుమారుల వనవాటికనుపుట, గాంగేయు మౌనమే కారణంబు
యాజ్ఞసేని నుచేల కపహారణమునకు, గాంగేయు మౌనమే కారణంబు
పాండవులకు రాజ్యభాగంబు నియకుంట, గాంగేయు మౌనమే కారణంబు

తే. గీ. అతఁడిది తగదంచు తెగించి హితవుఁగూర్ప
లేక మౌనముద్రనుదాల్చె యాకసమున
కౌరవేంద్రుఁడు చెలరేఁగి ఘోరకృత్య
కార్యములఁజేయ సమకట్టె కపటి యగుచు.

బల—తమ్ముఁడా! శంతనుని మౌనము కౌరవేంద్రుని కొంప నట్టేట గట్టినదియే?

సాత్య—సోదరులారా! మనము భీష్మునే నిందింపరాదు. ద్రోణాదివీరులందరు కౌరాజు వర్తనమునకుఁదల యూచిన వారలే. ఆకారణముననే రాజునకాడినదియాట పాడినది పద్యమైనది. అందుపై నీభరత వంశ చారిత్రమొక నాటక కావ్యముగాఁ బరిణమించినది. అది వినుండు:—

సీ. మాయజూదము పరమాయించి భారత, కథకలిగించె కాంధారి నృపతి
ఆకథానాటక మాడింపఁ జెడకుంత, సూత్రధారుండయ్యె సూరిజుండు
పాత్రలాకురుకుల ప్రాతకుబోధింప, విద్యను గురులైరి భీష్మగురుఁడు
బాగుగా నాటక ప్రదర్శనమునకు, ప్రొద్యుఁడయ్యె చీకు ముసలిగ్రుడ్డి

తే. గీ. వీకలీనాటకంబును వికెదపటుప
రంగముగ కురుక్షేత్ర మేర్పాటుఁజేయు
దానిపై కథానాయకత్వమున కలరె
కౌరవేంద్రుని తప్పేమి కలదు చెప్పుఁడి?

కృష్ణు—అనుజా! నిశ్చయమే? మాయమౌనమే లేనిమెన భారత గ్రంథము లేదేమ. ఆపై రాధేయుఁడు గాంధారేయుని పుటయు గామన్న సద్భాగాము మేలేదు. భీష్మ ద్రోణులు విలువిద్యాధార స్త్రశాస్త్రిసిఘులను నేర్పకున్న మొదలే ప్రధాన వృత్తాంత

లేదు. వీటికన్నిటికి పుట్టు గ్రుడ్డియంగీకరింపకున్న సర్వోపధ సన్నాహ ప్రదర్శన
చేసేదు. దానిపై కౌరవేశుఁడు తీసేమి దిగవిడిచినది కథానాయకత్వము నంగీకరిం
చుటకు. ఈవసుంధరనంతయు నేకచక్రాధిపత్యముగా నేలఁదలంచుకొనినయప్పుడు.
తపోధనాగ్రణీ! మాకొడుకు కోడలియరదంబును జుట్టుకొనిన కౌరవ వీరులు తిరు
వాతేమయిరి?

నార — లక్షణ కలసుటవచ్చెను. ఆపైనతారుమారైరి. అనగా:—

ఉ. సారథి లక్షణాంబయయి సాంబుఁడు తోరథికుండునొచు కం
గారోహరించు గాలమున కౌరవ యోధులు డెంగుఁబోవఁ, గం
గారోహరించి యందఱకు గన్పడె యెవ్వట తొసయాద హో
ధానుని విశ్వరూపమును దాల్చిన సాంబుఁడనంగ నొప్పగాన్

అహో! నేనేనాదు స్వర్గనాయకుండగు వజ్రీ, దేవగురుండగు బృహస్పతి, మరి
కొందరు వేల్పులుకూడా యరదంబులపై నిలచి యంతరిక్షమునుండి వీక్షించు
చుంటిమికదా? వారల బలపరాక్రమములకు మేమాశ్చర్యము నొందితిమి? బలే.

క. రథిగను సాంబుండును సారథిగను లక్షణయు లేద రథిలక్షణ, సా
రథి సాంబుఁడై నిలువ నాప్రధనంబున వారిఁగెల్వ బ్రహ్మకుఁదరమే.

దేవా! ఖాండవోద్యాన సమయంబున కృష్ణార్జునుల సారథి రథికత్వమే కంటిమి
పరల నేఁడు లక్షణసాంబుల సారథి రథికత్వమే కంటిమని సంతసించుచుండగా
ఏమివచించను.

రుక్మి — తరువాత నేమైనా యుపద్రవము జరిగినదా యేమి?

నార — ఉపద్రవమునకేమి? భూరిశ్రవసుని యెఱుంగుదురా?

బల — వానికుటుంబమునకును మాకుటుంబమునకు మూఁడు పురుషాంతరముల నుండి
భద్రవైరమేకదా?

ఉ. కప్పగనేల? లోక మవగాహమొగ్గా వసుదేవ దేవకీ
యప్పుల పెండ్లికాలమున హాళినిచే భువి కీర్త్యగా బడిన్
గొప్పను గోలయగా బడిన సూతుఁడు బాహ్లికు వానిపుత్రుఁడై
యొప్పెడి సోమదత్తుని యహో సురుమారుఁడు వీడె కాదొకో

నార — ఔను. ఆబాహ్లిక పౌత్రుఁడైనభూరిశ్రవసుఁడు చాటునదాగి తటాలనవరుదెంచి
సాంబ లక్షణుల యరదంబునకుఁ గట్టఁబడియున్న ఘోటకంబును నొక్కఁక్రేటు
నకు కూల ముట్టించెను.

కృష్ణ — ఏ! దురాత్మా! ఎంత దొంగపని గావించితివి?

బల — ఛీ! పాపాత్మా! నీకనలో నీగతియే సంభవించును.

సాత్య — అగ్రజులారా! ఇదియే నా ప్రతిన:—

క. భూరిశ్రవసుని శిరమును, భారత రణరంగమందు పడనఱకక నే
యూరక విడచినచో నా, పేరు పై సాత్యకియని పిల్వఁదగదుగా.

కృష్ణ — నీప్రతిన యప్రతిహతముగా నెఱవేఱుగాక,

రుక్మి — లోకపూజ్యులగు నాన్నగారి వాక్కు సఫలీకృతమగుగాక. దేవా! తరువాత
తరువాత.

నార — అప్పుడు తేరుపైనుండి గుభాలున—

ఉ. క్రిందికిదూకి సాంబుఁడట గిఱ్ఱున ద్రిప్పి గదప్రహారముల్
అందముగా దగల్చ సమరార్హులమంచును చీత్తుపీఁగు వా
రందరు కాల్కొలంకని యధాయధలై పఱువెత్తిపోవరే
కుందుచు, చాపరాయిపయిఁ గొట్టిన కాచపు పెంకులో యనన్

ఈసందడిలో గౌరవుల బావ మఱిది యగు సైంధవుఁడు వెనుకపాటుగవచ్చి
లక్షణను సందిటఁబట్టి యరదంబుపైఁబెట్టుకొని పాఱిపోవఁజొచ్చెను.

బల — ఓరీ! శ్వపచా! నీవొక క్షత్రియుఁడవేనా? మగవాఁడవే.

ఉ. చెన్నె! దురాత్మ! కన్నియను చేకొన శౌర్యమె? యుల్కపాటుపై,
దస్సినదాని ఓశ్వపచ! దమ్మన చేయుదే? చేత నస్త్రమే
లెస్సగనున్న నీసుకృత శ్రేయము చేతను దాటి ఇంతకున్
దుస్సల బొందు గట్టిదను త్రుంచదె లేసెడ నీదు బొందుటన్

కృష్ణ — ఓరీ! జయద్రథా! న్యాయాన్యాయ విచక్షణలేకయే నిన్ను-

ఉ. క్రీడి రణంబులో శిరమొకేటునకే విశిఖప్రయోగతన్
వీడఁగఁజేసి దాని తనవింటి మహా నిపుణత్వ చాతురిన్
క్రీడగ చెండుతీరునను క్రిందికి మీఁదికి నంతరిక్షమం
దాడఁగఁజేసి నాయకుఁగల సత్కృస తీర్చు కొనంగ పోదునే

సాత్య — ఆగతమునగా గతిమెఱింగిన పెద్దల వాక్కు వ్యర్థము కాదుగదా.

నార — కృష్ణా! తరవాయిసంగతి యాకర్ణింపుము. న్యాయద్రోహముచే పాండవ రాజ్య
లక్ష్మిని సుయోధనుని కింటఁగట్టిన శకుని పెద్దపెట్టున నిట్టని కేకవేసె. ఓహో!
కౌరవయోధులారా!

ఉ. లక్షణకన్యకామణి సులక్షణగా మనచేతఁజిక్కఁగా
వీక్షణమే రథంబుపయి నింటికి నేగుచునున్న వారహా
కక్షయికేల? వచ్చినటి కర్జము నిర్జిత మయ్యె సాంబ! ఆ
పేక్షత్యజించి బాలవెస వెళ్లుము నెత్తిని గొంగునైచుకొన్

బల—ఎంత పొగరుబట్టి మాట్లాడుచుంటివి! ఓరీ కాంధారనృపతీ. నిన్ను నమ్మిన సుయో
ధనుని నెత్తిపైకి కొంగునే తెచ్చెదవు. నీకీ తెగనీల్గుపాటు తెచ్చినవాఁడు రారాజు
ఏమంటివా?

ఉ. సర్వమెఱింగినట్టి యొక సర్వ సముండని పల్కుచు రాజు తా
సర్వము రాజ్యపాలనము సైతము కూడ నొసంగి, నిన్ను ధీ
సర్వ ధురీణుఁగా సలిపె సర్వధురీణుఁడ! సర్వభక్షకా!
గర్వము చేత నో శకుని కన్నులు గానక ప్రేలెదో చెప్పెదే.

మన్మ—తండ్రీ! ఆమిడిసిపోయెన్ని దినంబులు. భాగతాజి సమీపించుచున్నయది.

నార—అపిమ్మట లక్షణ గద్గద స్వరముతో నిట్లు వచించె. ప్రియా! జాంబవతేయా!

ఉ. ఏక్షణమందు మిమ్ము వరియించి మిమంటుచుఁ డెంచినానో నే
నా క్షణమందె మీకు సతినైతిని నమ్ముఁడు పంచభూతముల్
సాక్షిగ నా ప్రమాణికపు సాక్షిగ దెల్పితి నల్లు కానిచో
లక్షణగాను కౌరవ నరాధిపు కూఁతును గాను దేవరా!
ఇదియే నా ప్రతిజ్ఞ యని పల్కెను.

మన్మ—ఆహా! ఆడుది నైననేమి లక్షణ సాహసమద్భుతము.

నార—ఆ మె ప్రతిన విన్న వెంటనే జాంబవతేయుఁ డిట్లు కేక వైచెను.
చెలీ! ఇదిగో నా ప్రతిజ్ఞ.

ఉ. అంబుజవైరి సాక్షిగను నంబుజ మిత్రుని సాక్షిగాను నా
యంబుజగర్భసాక్షిగను నంబుజ మంబకధారి సాక్షిగా
యంబుజ నేత్ర నిప్పుడిట యంబవమంటిన లోకపూజ్యుఁడౌ
యంబుజనాభుకేనుదయ మందినవాఁడను గాను నెచ్చెలీ!
ఇది తప్పిన రామకృష్ణ సాత్యకుల పాదమాన అని కేక వైచి లక్షణ నిలువంబడి
యున్న స్యందనమును నడ్డు తలంపుతో బరువెత్తుకొని పోవుచుండ రాధేయుఁడు
నేలబారుగా నొక్క శరమున జాంబవతేయుని పదంబులకు దగులులాగు నవిడచెను
అయ్యది తాకి యాతఁడు బోరగిలఁబడెను.

బల—ఆహా! ఎంతఘోర మెంతఘోరము! ఓరీ! నరపశువా!

కం. రాముని వంచించియొ, గా, రాముఁగ విలువిద్య నేర్చి ప్రబలితి వనుచున్
రామనుతు పట్టుకొని పో, రామునిఁ బెట్టుటకుఁ గాఁదలంచితి వటరా!

కృష్ణ—అగ్రజా! ఈ కర్ణపిశాచ మావహించియే కదా రారాజు క్రిందిమీఁదెఱుంగక
యున్నవాఁడు. వినుమా.

సీ. కర్ణపిశాచమాకర్షింతుండై రాజు, పైశాచవర్తన బట్టియుండె

కర్ణ జపమును నాకర్ణించి రారాజు, ప్రజపగోష్ఠిని యెంచకుండె
కర్ణ మంత్రవిశేష గతికిలోఁబడి తాఁను, పరమంత్ర తంత్రముల్ అరయకుండె
కర్ణ మా రాజ్యనాశకుఁ కర్ణుఁడని పామి, గోకర్ణ మటుపని కొనకయుండె.

తే. గీ. కర్ణు డందువలన కంత కర్ణుఁడగుట
కర్ణముల కెద్దియును వినాకర్ణనయ్యె
కర్ణ వేష్టనములతోడఁ గర్ణ యొక్క
కర్ణికమునకు శిగమూఁడఁ గతిని జేతు.

నాకుమ్మారుని బట్టి నాకు విచారమును గూర్పఁ జేసినటులే నీవు త్రుక గ్రహింపఁ జేసి
నీ జననీ జనకులకు మేరలేని దుఃఖమును గూర్పవా?

నార—అంతట శల్యుఁడు క్రిందపడియున్న జాంబవతేయుని సందిట నదిమి పట్టి తన
స్యందనముపై నిడుకొనిరి. పిమ్మట కౌరవయోధులు సల్లాపములాడుకొనుచు
హస్తినా పురమార్గము పట్టిరి.

బల—(క్రోధముతో) శల్యా! మద్రభూపాలా! ఎంత పొగరుబట్టియుంటివి?

ఉ. శల్య! సుయోధనింటఁ దిని శల్యము తీఱు మదించి మించి నీ!
శల్యగుణాన్వితుండవయి శల్యము కప్పుడు సిద్ధమై యనిన్
శల్యమురీతి తౌలుకొని శల్య పరంపర చిమ్మసేతువే
శల్యుఁడ! శల్యముల్ విఱిచి శల్యము నేవదలంగఁ గొట్టెదన్

సాత్య—అగ్రజా! శల్యశబ్ద వివర్ణన బాగుగా నొనర్చితిరే.

కం. శల్యము బందియు విషమును, శల్యమనఁగ బీకులాట శల్యమ మేకా
శల్యము శరమగు నెమకగు, శల్యమనఁగ పీడని యొగి శబ్దార్థమయెన్

మన్మ—జనకులారా! దీనికి యోచనయేమి?

నార—నాకడపటి నుడివిని తరువాత యోచింపుఁడు. సాంబుని గొనిపోయి బంధీకృతుని గా
జేసిరి. లక్ష్మణ గోలయింతంతని జెప్పనాకలవి కాదు. క్రియావిషయ్యమిచ్చి పిమ్మట
వృత్తాంతము నాలోచింపుఁడు.

బల—మానివర్యా! యీమాట నిశ్చయమేనా? ఓరీ! కౌరకుల వినాశకారకా! ఎంత
కనులుగప్పియుంటివి? సాంబకుమారుని నెవనిగా నెంచితివి? నీకూఁతునకుఁ దగిన
మగఁడు కాదనుకొంటివా? లోకైక పూజ్యులగు రామకృష్ణుల సూనుఁడని
జ్ఞానము లేకఁ బోయినదా? నీకు గదావిద్యను నేర్పిన గురుపుత్త్రుఁడనియైనా జ్ఞప్తి
లేకబోయినదా? యాదవులతో బాంధవ్యము నీచమని యెంచితివా? ఓరీ గురు
ద్రోహీ! ఓరీ భ్రాతృద్రోహీ! ఇదిగో నా ప్రతిజ్ఞ విను—

చ. గజ గజ లాడి మత్సరణ కంఠములందున ప్రాలి క్రొక్కి యా

త్మజను, కుమార సాంబుఁగొని తత్కుల నిర్వాణ సేయఁజేసి, నీ
గజపుర మెక్కఁబెట్టునను గంగను ద్రోసెద, ద్రోయనే జగ
ద్విజయమున గోధనంబునను బాల్పడు కల్పిత మొందిన ట్లిగా
ఇదే హలధరమాత్రుండ నే వెడలెద (నడువంబోవును)

నార—బలదేవా! ఈమాత్రపు ప్రతినకే రారాజు గజ గజ వడంకి కాళ్లపైబడి కూఁతు
నొసంగుననుకొంటివా? అతఁడు పాండవులతో నిదివఱకెన్ని ధక్కాముక్కలను
తిని యున్న వాఁడు. తాటియాకుల చప్పుళ్లకు కుందేళ్లు బెదరునా?

సాత్య—(లేచి) ఋషీంద్రా! మాధవా. యాతఁడిదవరలో నెఱుంగఁడు. మేమనిన
ముజ్జగంబులు గడ గడ వడంక నాతఁడు లెక్కమిటి? (కృష్ణునితో) గోవింద
దవా! అన్నగారితో వెడలుటకు నాకుఁగూడ ననుజ్ఞయిమ్ము. ఇదిగో నాప్రతిజ్ఞ—

ఉ. పోరొనరించి కౌరవుల పొంకము బింకము నింకఁజేసి మ
త్కార్యరిమి కోపరింగొడుకుతో జనుదెంచెద, ద్వారకాపురం
బూరక ఇత్తునేని గురుయోపను నంటిన పాపదుర్గతిన్
జోరువ పాలువాఁడిలను బొందెడి రౌరవ మొందువాఁడనా

కృష్ణ—మంచిది. ముందుగా మీరలేగి యక్కురుపతిని సామదానములచే నాతని మనం
బూపి మాడుఁడు. అంతులకా నరేంద్రుఁడు విన (అర్ధోక్తి)

నార—ఓహో! కృష్ణా! "కలిపోసి పెట్టిననుయుట్టివంకే చూచెనట" అతీఁగనున్నయది
మీయభిప్రాయము. కూఁతురు నరించెనని నీతిదూరుఁడైక కౌరవయోధుల చేనీకుమా
రుని పట్టించిన నీమఁడు, భ్రాతృద్రోహి, కౌరవంశవినాశకారకుఁడగు కురురాజు
చప్పచప్పమాటలకు మెత్తబడునను కొంటివా? ఎంత వెట్టియూవా. చట్టలు విఱు
గగొట్టెదనన్న భీమునకే వెఱగొందలేదు. పొట్టచీల్చి నెత్తురు త్రావెదనన్న వాయు
జనకే జంకలేదు. గాండీవముచే శిరమెగర వేతునన్న కిరీటికే వెఱసొందలేదు. ఇ
ప్పుడా మీపటాటోపమునకు భయమందువాఁడు. (నిందాగర్భముతో) పాపము
కుమారునకు కూఁతునిచ్చి దాస దాసీజనంబులను, రథతురగ గజంబులను వేన
వేలు రూప్యంబులను వరణముగా నొసంగి మిమ్ము బతిమాలుననుకొంటివి కా
బోలు. కోడలు కొడుకుతో హాయిగా నుండవలెనని యనుకొంటివి కాఁబోలు.
ఏమీ! ఎంత వెట్టియూవా. సుయోధనుఁడంత వెట్టివాఁడుకాఁడు.

కృష్ణ—మౌనీంద్రా! అతఁడటు కావింపఁడేని నాప్రతిజ్ఞ వినుము—

ఉ. చక్రధరుండు నాత్మజను చక్రధరాగ్రజు కీయఁడేని భూ
చక్రము క్రిందుమీదయిన చక్రసఖుండవరుదెంచి కాచినన్
చక్రిని భ్రాతృచక్రముఁగ నక్రపాతంబుగఁజేయనేని నన్

చక్రియటంచు బిల్వకుఁడు చక్రధరాగ్రజు పాదమాన గా

మన్మ—ఓహో! దేవర వారికింత కోపము దెప్పించినభూపతిటపై భూమిపైనుండుట
దుర్ఘటముకదా?

నార—కృష్ణా! అట్లయిన ముందుగా హలాంకసైనికులను రారాజు చెంతకు వెడలమనియా?

కృష్ణ—దేవా! చిత్తమట్లనే. ఈమాత్రపు కృత్యమునకు సుయోధనునిపైకి చతురంగ బల
మెందులకు? అతఁడు వినడేని ఇచ్చటనుండియే చక్రాయుధమునంపి కురుకులంబు
భస్మీకృతంబొనరించనా?

నార—సరే. అట్లకానిమ్ము.

బల—సోదరా! నే వెడలెద.

సాత్య—అగ్రజా! నాకుకూడ నన్నగారితో బోవుట కానతిమ్ము.

కృష్ణ—దేవా! ఋషీవర్యా! కొంతవరకు మా సోదరులను సాగనంపుదము రండు.

నార—మంచిది.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

2078

తృతీయాంకము—ద్వితీయరంగము.

(ఇనుపకటకటాలమర్పఁబడిన యొకగది. అందు సాంబుఁడున్న తాసనముపైఁ గూ
ర్చొనియుండగా కటకటాలకీవల లక్షణ యున్న తాసనముపైఁ గూర్చొని ప్రవే
శింతురు)

సాంబు—చెలీ! నన్ను మీ వాండ్రు చెఱసాలయందున జేర్చినందులకై కుందనా? నీకా
హారనిద్రలులేక పరితపింపుచుంటివేయందులకై విచారించనా? ఇట్టి దుస్థితికేమి!

తే. గీ. సాంబుని ఖయిదిగాఁజేసి సల్పుకతన
మగువ! ఆహార నిద్రలు మానితీవు
సాంబునకు నిను బెండ్లియే సల్పకున్న
అప్పుడేమాను నీగతి జెప్పు మబల!

లక్ష—దేవా! ఆసంగతి సేవచించ నేలనా?

వ. గరళము లేదా? పాణికితఖడ్గము చేతుఱకన్నె? అద్దిచే
కుఱకోగా? యింత త్రాడు సముకూడదా? హోసము కూడకుండినన్

సరసులు, కూపములు నదులు చాలవే? గ్రుక్కెడు ప్రాణమెట్టు లే
కరణినైన బాయుటకు గట్టితలంపుగలట్టి బోటికిన్

సాంబు—ఆహా! ఎంతఘోరమెంతఘోరము? బలవన్మరణము పాపహేతువుకదా? అది యటుండనిమ్ము ఇప్పుడీ వేదిమీద ఇట్లు పల్కుచుంటివి కాని, నీజవనీజవకులు నీ మొదలు విడిచి నీమదికి నచ్చచెప్పి వివాహమొనరించిన నేమిసేయఁగలవు? నీకు పరిణయంబగువఱకే యాకుమారజయప్రనునిపై బింకముగాని వానివలన నీమెడలో నాకాస్తభొందిపడిన పిమ్మటవానిపై నీకెక్కడలేని ప్రేమ, దయ, అనురాగము, స్నేహము లివి వాటియంతట యవియే జనింపకుండునా? అప్పుడు నాసంగతిమఱువవా? నాకీ బంధవిముక్తి కలుగునా? ఆహా! ఎంత పొఱబాటు

లక్ష—దేవా! ఎంతమాటసెలవిచ్చితిరి? నేనంత మూర్ఖురాలనా? ఆదౌస్సలేయుఁడా నాప్రియుఁడు? ఇది వినుండు.

సీ. దుర్బలుఁడౌ భర్తతోడ సంబంధమా? తరుణికది పెనుబంధంబుగాని
జోడుగాని మగనితోడ సంసర్గమా? కాంతకది యుపసర్గంబుగాని
దుండగీడగు ధవుతోడ సంసరణమా? వనబోడికది మరణంబుగాని
తుంటరియౌ పతితోడ సంసారమా? రామకు ఘనసాగరంబుగాని

తే. గీ. పనికిరానట్టి వానినేనేల గొందు?
పొల్ప నది గళమున కురిబొందె కాని
అట్టిదాంపత్యమొందైన అలరునోకొ—
ఆల్మగలమధ్య నాపద లవరకుండ.

సాంబు—చెలీ! ఈతెగతెంపి నుడులు దుస్సలు యెదుట చూపవలెనుగదా?

లక్ష—ఓహో! దుస్సలయైన నాకుభయమా?

(ప్రవేశము కొంతదూరములో దుస్సల)

దుస్స—ఏమీ! ఈలక్షణ సిగ్గుబిడియంబులు త్యజించి జాంబవతేయుని చెంత యెట్లుకూర్చున్నయది. నిమ్ము సాంబుని పరిభవించితినాడీనిగర్వమడంగును. (సమీపించి) జాంబవతేయా కుశలమా!

సాంబు—(స్వగతము) ఔరా! ఇదినన్నుపరాభవింపనెంచినది. కానిమ్ము (ప్రకాశముగా) కుశలముగా కేమిలోటు.

దుస్స—ఔను నిక్కమే, ఇట్లుకంటె యెక్కుడి సకిలమనేని సామెతగా ద్వారవతికంటె యీ హస్తినాపురము సురక్షితము అందు నీవిప్పుడు బందిగమున నుండుటచే మరీసురక్షితముగా నుంటివి.

లక్ష—(స్వగతము) ఏమీ! దీనికను పుట్టుకొనమి స్వకోనముంకను సాంబునకుపరాభవిం

పచేయించినదిగా. కానిమ్ము ఈమె తనకీర్తియొంతియంటు చూపగలదో యాతనిని కూటకొని పిమ్మట యాటాడించెద.

సాంబు—దుస్సలా! మాఱుమెలిగా మాట్లాడుచుంటివా? అదికాదు వినుము. భార్యాసమేతుఁడనై యుండగా నాకేమికొదవ?

దుస్స—నీకు వివాహమైనదా? నీసతి యిచ్చటనే యున్నదా?

సాంబు—ఔను వినవే. నాచెలి యిచ్చటనే యున్నయది.

దుస్స—ఓహో! ఇఁక అడిగితిని. మొన్నటిదినమందు శకుని, శల్య, కర్ణాదులొనర్చిన రణమహోత్సవమేకదా? సరే! భార్యయెవతె? బాగున్నది. సీతమాసా.

ఆ. వె. పిల్లలెంతమంది విప్రుడా యనగనె
ఓరిబాబు పెండ్లి యొనరలేదు
అనెడిసామెతటుల నలరెగా నీమాట
పరిణయంబెలేదు భార్యయేది?

లక్ష—(స్వగతము) ఎంతదూరము తడవినది.

సాంబు—నాకువివాహములేకేమి? నీకుమాఱునకులేదు. నాసతి నెఱుంగవా?

ఉ. నివ్వెగపాటుఁజేయఁదగు నీటుల గోటులలో, బిటారి, జౌ
జవ్వని యాడుసెన్నడము జాలున నేలఁడిమై, మిటారి, బల్
నవ్వుమొగంబు షోకులకు నాయిక, నారులలోఁ, దుబారి, మేల్
మవ్వపుయంతి "లక్షణ" సుమా, మదుచేతి కటారి నాసకా.
తెలిసినదా లేదా? తెలియకున్న మరల వినుము.

కం. కిక కిక నవ్వు మొగంబును, చక చక మను బుద్ధిచాక చక్యము క...దే
తక తక తక్కుడు దారుమ, రక రకమా భూషలలరు లక్షణ సతియౌ.

దుస్స—ఆలక్షణ యెవ్వతె? నిన్నుపరిణయంబగుటకు.

లక్ష—అత్తా ముంజేతి కంకణంబున కద్దమేల? నేనేకలక్షణను

దుస్స—నీనవగా?

లక్ష—నేనవగా అర్థముకాలేదా? విను—

సీ. ద్వారవతికినాడు కూరిమిచేకినంపి, చెలిమికాని పిలిపించినది నేనె
అర్ధమరేయిన యరదంబుమీదుగా, జనుట కేర్పాటు చేసినది నేనె
దారిలోఁగన్పడ్డ వారలుకిమ్మనకుండ జవాబు పల్కనది నేనె
అడ్డిన వారికి వంపప్రశ్నలు కాన్క, కొనియాడు నట్లొసఁగినది నేనె.

తే. గీ. కూతుఁడని తెగనీల్గు నీనూతనకును

కీర్తిశాలియంటి సాగ నంపినది చేసె
మేనత్తకమును తోసి రాజోత్తమంగ
నా తెలుకమును పెండ్లాడునారి సేసె.

దుస్స—(కోపముతో) లక్ష్మణా! నీవ్యవహారము మీరినదే. ఎంత బలితెగితివి? సరే యిదే నా ప్రతిన విను—

ఉ. పాడితో లంగినన్ననిన బల్కులకైనను బంతమూని నా
కోడలిగా గ్రహించి కసితోల్పడ కాలను బెట్టి నేలపై
చేసియు! రాసిరాసి పాడిచేసెద యత్తతికంబుజూపి నే
కోపతికంబు బెట్టనెడ కూతుని నే ధృతరాష్ట్రి తేనికిక్
ఇదే కానుమమ్మ నేపోవుచుంటెని, (నిష్క్రమింపఁబోవును)

లక్ష—అత్తా! (ఎదురుగా నిలచి) నేనుమాత్ర మెవతిని? నీవలెనే నేనును కౌరవుల యాడపడుచు నే. నాకు మాత్రము పంతముండదా? విన వినుము—

ఉ. పాయక నానుపంతము భవాత్మజుపై భవదీయ భర్తపై
మీయుడ స్పష్టమైచినటు మేలని లోకులు నాడనట్లు నే
హాయిగ టెంకు రంగయని అమ్మత సూనుని పెండ్లియాడక
బోయితి నేని, బోయతని పుత్రిక నే ధృతరాష్ట్రి పట్టికిన్,

దుస్స—సరే నీప్రయత్నముమీద నీవుండుము. నాప్రయత్నముమీద నేయుండెద.

(నిష్క్రమించును)

లక్ష—అంతమాత్రమున భయ మనుకుంటివా? (అని కూర్చుండును)

సాంబు—చెలీ! నీకాతొందరయేల? తొందరయే ప్రమాదము. దీనివలననే కదా శకుని వలన మనకు ముప్పు వాటిల్లినది.

లక్ష—దేవా! కానున్నది కాకమానునా?

(ప్రవేశము కుమార జయద్రథుఁడు)

కుమా—ఇంకా ... ణకు చెఱసాలయందుంచిన సాంబకుమారునిపైఁ బ్రేమపోలేదు. లక్ష్మణా! నామీఁదనింత నిర్లక్ష్యమేమి?

ఉ. సింధురయాన! నెవ్వనిగ సింధునరేంద్రుని బట్టినెంచితో?
రంధియికేల? సింధు యువరాజు సరాగుఁడు, మేనబావ సం
బంధమునందు, వాడిన వివాహము నేయువరాణి నాద నే
బంధురమౌ తలంపునెడబాపి యభాగ్యునినిచ్చయింతువే
చాలుఁజాలు నీతెల్వితేటలు. ఇంకా యేమో మహాకుశాగ్ర బుద్ధివి యని యోచించితిని. నీచకులకంతయు నీయువనీకులమే యుపయోగించు చుంటివి.

లక్ష—ఓయీ! సైంధవేయా! నీయందన్ని గుణములు కలవు కాని యందమునకో తోగరు లేకుట్టగా నొక్కసంగతి కలదది వినుము.

ఉ. సింధువ కీర్తికాంగల నిదేశుఁడవే, చెలివే, నిజంబు సం
బంధమునందు భావవే, వివాహము సాదగ వచ్చు కాని, ని
ర్గంధ లతాంత మెంత సొబగై వనయేచ్ఛకు నట్టు విద్యనే
గంధము లేని పూరుషుని గైకొనపట్టి యయేచ్ఛ స్త్రీలపక్.

కుమా—చెలీ! విద్యాగంధము లేని పూరుషులను గంధగజేంద్ర గామినులు పరిణయంబగుటలేదా? వారలకు మాత్రము సంతతి కలుగుట లేదా? అటుల వివాహమాడకున్న వారలపనేమి కావలయును? ఏమీ? యద్భుతమైన క్రొత్తదై యీ ప్రపంచమునందు లేని వింతలుగానున్నయవే నీపలుకుల కలకలధ్వని. ఆసంగతి యటుండనిమ్ము. నేను చదువుకొనలేదా? విలువిద్యయందు దిట్టకిని కానా? నారూపము నీకు నచ్చలేదా? ఏలా వానివరించితివి?

లక్ష—ఓయీ! యీసంగతివినుము. విద్యావంతులైన స్త్రీలు విద్యావిహీనులను బరిణయంబున కొప్పుకొనరు. ఒకవేళ తలితండ్రులు బలవంతముగా బరిణయ మొనరించినను వారిష్టమునకు పొసగదు. దాని తెల్వితేటలెక్కువైనప్పుడు పూరుషుఁడు జవాబు సరిగా జెప్పఁజాలక దానిని విడచిపెట్టును. లేదా పూరుషుని బుద్ధిబలము సరిగా తన బుద్ధిబలమునకు చాలనియెడల నదియైన వానిని విడచి పైకి పోవును. ఇదే కారణము సంసారములు విచ్ఛిత్తిగుటకు. ఇక నీసంగతి వినుము. నీవేమో విద్యయొఱుంగినవాడననియు, ధనుర్విద్యా ప్రవీణుఁడ ననియు, మంచి సురూపుఁడననియు నీయభిప్రాయము. ప్రతివానికిని నట్లేయుండును.

ఉ. కాకితమందు లేఖినిఁ దగ్గిన మంచి ముసద్దిలేక రే?
కైకొని సెక్కు పెట్టుగనె కాకలుఁడే విలువిద్దెలోన? బల్
కేకలుకొట్టి పాడఁగనె కీర్తన గాయకుఁడౌనె? బుద్ధి నే
కాకృతిలో వరాకృతిగ వాత్తినయంత నరుండె చెప్పుమా,

సాంబు—ఓయీ సైంధవేయా! నీవర్థము గ్రహింపగల్గిన నామాటే దెబ్బ యొక సందర్భము గ్రహించి యావలకు బొమ్ము. లేనియెడ నీవీసారి మాటాడుట కునకుము మొఱుగుట వంటిది.

కుమా—సరే! నీవి చెఱనుండి యీయాడి యావలకు వచ్చిన పిమ్మట కదా? పరిణయంబగుట

లక్ష—పోనిమ్ము. అబాధ వీకేల?

(తెఱలో)

ఓ సుయోధనా! ఓ కురువా ధ్వజా! మీకై బలరాముఁడు సాత్యకి సహితుండై యే

తెరచీ యుద్యానమందు విడిసి యున్నవాఁడు ఒకసారి మాటాడవలెనట.

సాంబు—చెలీ! ఇక విచారములేదు. అదిగో వింటివా మా పెదతండ్రి మా పినతండ్రిగార లేతెంచి నారని వచించుట. ఓయీ దౌస్సలేయా! ఇఁక మీప్రతాపములు కట్టి పెట్టుఁడు ముందు మాతండ్రులదెబ్బ కానుకొనుండు పొండు.

సుమా—సరే! అదే మాటము.

(తెరవాలును)

గద్య పద్యము.

మత్త. రూపవంతులు నేలకంటి కులోద్భవాఢ్యులునైన ల
క్ష్మీసతీభ్యాని లచ్చమాంబకు మేనయల్లుఁడు వల్లుఁడై
యేపుమీర కవిత్వ సంపద లింపుసొంపు గ్రహించి త
త్రాపుసక్ స్తుతిగన్న సుందర రామయాఖ్యుఁడు వ్రాసెగా

ముప్వాత్రి

నవరసములు లోకు గ్రుక్కగా వ్రావనెంచిన మాతాలుకు ముప్వాత్రి (ఊర్వశీ శాపవిమోచనము) ని చదువుము.

వేకంట రమణ అండ్ కో

కొమరిపాలెం,

గోదావరి.

శ్రీరస్తు.

ప్రతిజ్ఞాయాదవము

అను

సాంబవిలాసము.

చతుర్థాంకము.

ప్రదేశము. హస్తినాపురమందు సుయోధనుని యుద్యాన వనము.

(ఒక చంద్ర శిలావేదికపై బలరామ సాత్యకులు కూర్చొని యుందురు)

బల—తమ్ముఁడా! దూతగా బంపిన యుద్ధవుఁ డింకను రాలేదుకదా? ఈజాగునకుఁ గారణమేమై యుండును?

సాత్య—అగ్రజా! అతఁడు వెడలినది కౌరవయోధుల చెంతకు. బోధించునది సామదానోపాయంబులు. వినువారు రారాజు వాని యనుజులు.

బల—సోదరా! అట్లువచించెద వేమి? యుద్ధవుని బోధ వారల చెవికెక్కదనియా? ఎక్కినను వినరనియా?

సాత్య—(తలయూచి) వారిచెవికెక్కుటయు దుర్లభమే. ఒకవేళ చెవికెక్కినను మనరాయబారమంగీకరించుటయు మరీదుర్లభమే.

బల—(కోపముతో) ఏమీ! సుయోధనుఁడు గురువగు బలదేవునిమాట యతిక్రమించునా?

సాత్య—వానికి గురువునై, దేవుఁడవునై, వానిసంగతి వినుండు.

ఉ. సందొక యింతగగ్గిన పసందుగ దాటుట కంగవింము, సా
సందగు పించకున్ దనకుఁ జావొనఁగూడె ఫలంబు లేద నే
క్రిందను బెట్టినంతపని కేవల మేర్పడఁ బిమ్మటైన పో
సందియమే దొడంబడుట స్వామి కౌరవ మర్యాదాశతాన్.

అందులకు నిదర్శనంబు వలయునంటి లేని చిత్తగింపుఁడు.

ఉ. ఈగున పాండుపుత్రులను హింసచేయఁగ లేనిపోని నే

వాసుని ఘోషయాత్రయను యాత్రను గల్పనజేసి, నందు పై
బాపన నిగ్రహేచ్ఛ బట్టిర్జు రొనరింగ నైనయో
వేసిన పిమ్మటింగన, వివేకము తెచ్చుకు నింటికేగగా.

ధర్మరాజాదులను పరిభవించుట తగదని యాదివరలో నెంత లాలనగా గంధర్వులు చెప్పినను చెవి బెట్టెనా?

బల—కాదలంచిన పనినికాస్త గంధర్వులు తీర్చిన పిమ్మట సుయోధనుడు వివేకము తెచ్చుకొనెనుగదా? ఇప్పుడో ముందుగా మనమాటలకొడంబడదేని మనచేతనైన పని రొనర్చిన పిమ్మటనైనను వినకుండునా?

సాత్య—సరే! మీరంత కలివముగా బనిచేసిన మనపంతము నెఱవేఱును.

(తెఱలో)

అయ్యా! యుద్ధవా! ఆశిలావేదిక పైనున్నవారే నాబలదేవ సాత్యకులు.

బల—(పరికించి) తమ్ముడా! అదిగో రారాజు, దుస్ససేన, కర్ణ, శల్య, శకుని మున్నగు వారలతో నరుగుదెంచుచున్నవాడు.

(ప్రవేశము దుర్యోధనుడు పరివారముతో)

దుర్యో—గురువరునకిదే నమస్కారము. ఓహో! మిత్రమా! సాత్యకీ క్షేమమా!

బల—శుభమగు గాక.

సాత్య—ఓహో! అందరు క్షేమమే.

(తక్కినవారలుకూడ నమస్కరించిన పిమ్మటందరు కూర్చుందురు)

దుర్యో—దేవా! గురువర్యా!

ఉ. భద్రమె వాసుదేవునకు, భవ్యమెగా గుమమేఘుడెన్న, సా
భద్రుడు క్షేమమే, సుఖులె భద్ర రమామణు, లుగ్రసేన ని
ర్నిద్రయశుండు మంగళమె శ్రేయమె తక్కిన యాదవాళి, ఓ
భద్రగుణాభిరామ! బలభద్ర! సమాజ్ఞ సముద్ర ముద్రమా.

బల—సుయోధనా! నీవడిగిన వారలందరు క్షేమముగా నున్నవారు.

దుస్స—మహాత్ము లూరకరారు. దేవరవారిరాక శిష్యుల శుభము కొఱకేకదా.

బల—ఔను, శుభకార్యమునకే యరుగుదెంచినారము.

దుర్యో—దేవా! అర్థముకాలేదు.

సాత్య—రారాజా! దాని యర్థమిదివిను. శుభమనగా పెండ్లి. కార్యమనగా పని. అనగా పెండ్లిపనికిగా వేగినారమని యెఱుంగు.

శకు—ఎవరెవరికి?

బల—మగవానికి యాడుదానికిని.

కర్ణ—గురూత్తమా! అట్టి మగవాడెవ్వడు?

సాత్య—మాజాంబవతేయుడు.

శల్య—(పెద్దపెట్టున న[illegible]) ఓహో! ఏమీ! యాతడేనా?

కం. పగవారికి వెన్నిచ్చిన, మగవాడే నీకుంతుడు మగటిమి కలదే
మగవాడె యనుటకంటెను, మగువేయని పిల్చినేని మరిబాగగుగా.

బల—ఏమీ! మద్రభూపతీ! రారాజు కుమార్తెయగు లక్షణ తెల్విచేటలు నీకేల లేకపోయెను. నీవు పురుష జన్మమెత్తి శూరుడనని విఱ్ఱవీగు నీబుద్ధి యబల, బాలయే, గోల యగు లక్షణ బుద్ధికంటె హేయింతలు తక్కువ యయ్యెనే. సాంబమారుడు మగవాడని యెంచియేకదా లక్షణగ్రహించియేగా వరించినది. ఆమాత్రమెఱుంగవా? అది యటుండనిమ్ము.

ఉ. మామగ మేమె శూరులని మండిపడెందు వదీరులార! మీ
రీమగ నేకమై యొక జిలుంగు నినుంగును దాకబాడియే
వినదియయ్యె నారును ప్రియాంబగు బంధుగులౌట నైతుమీ
మానిసి కొడ! మాకొడుకు మానగుగోపల నిచ్చి పుచ్చినన్.

దుర్యో—(సభ్యులదెస చూచి) ఆకర్ణించితివా కర్ణా! ఆలకించితివా శకునీ, వింటివా శల్యా, మారు వచించవేమి? దుస్ససేనా

ఉ. పేరు ప్రతిష్ఠలేని యదుపేనలతోడను బాంధవంబు పృ
థ్వీ రమణుండు, క్షత్రియుడ, డధీశ్వరుడద్దిర! సార్వభౌముడే
సౌరున జేయనొప్పుటుఁ సల్పుట కాలను దాల్చు పాదుకల్
ఈరహి మూర్ధమందు ధరియించిన తీరుగ నుండునే కదా.

శల్య—(కోపముతో) ఓహో! సుయోధనా! నీవే వచించవలె. ఈసభికులే సంతసించవలె. చాలుజాలు.

ఉ. సంశయమింతలేక దిగసాగుమ బల్కెదొ కౌరవేశ! దే
వాంశజులైన యాదవులు పాదుకలా! అజవంశ భూత ని
స్త్రింశ గుణాత్మలౌతమరు సీ! యిసి! మూర్ధములా! బళే! అప
భ్రంశపు సప్రశస్తపు నలంక్రియ లొప్పెనె పొల్ప దుర్మతీ!

దుస్స—(తలపంకించి) బావా! సాత్యకీ! తొండముదిరి యూసరవిల్లి యగు చందమున ఈవెర్రి గొల్లలతోఁ బనేమియని యూరకుండుటచే క్రమక్రమంబు పాలమ్ముల సంపాదించి యాపైన చిన్నచిన్నపల్లెల కధికారము పడసి యాపైన రాజ్యములు స్థాపించుకు నటుపై యూరకుండక పైగా రాజ బంధుగులమని, ఆపైన మాపిల్లను మాపిల్లవాని కీయుతలుపదని మాతో వియ్యమందవలసినదిగా వచించుచుంటివా? ఆహా! ఏమా!

శల్యు—శభాష్! యువరాజా! బలె! శెబ్బాష్ బాగుగా యోచించితివి. మనమీ
వెఱ్ఱిగొల్లల గట్టున:—

ఉ. పోయిన దేమి బంధువులు పోయని యూరక నూరకుండినన్
యేయెడ యాదవాంశమున కెన్నడు లేనది రాజ్యసంపదల్
హాయిగఁ గూర్చుకొంచు భువనాధిపు లట్టికిరీట శంఖ చ
త్రాయుధ చత్రచామర నృపాసనముల్ కలిగుండిరా కదా?

శకు—ఓయీ! రారాజా! పాములకు పాలుపోసిన విషంబుగా మాకు తెలియుచున్న నీయా
దవులకు మంచినుడులతో బుజ్జగించి యుపేక్షించుటచే వీరల గుణంబు లవకతవక
గుణంబులుగా మారినవి. చూడుము.

ఉ. అప్పుడె యీగొల్లల నడుగంటగఁ ద్రొక్కిన సార్వభౌములై
యెప్పుడు మీదు దర్పమున నొప్పగ నేటికు వైపయుందు నే
యిప్పగిదిన్ గుమారితను నిమ్మని యాడఁగ తాహతుండు నే
ఇప్పటికీగతిన్ మదురు ఈరల వ్యాప్తి ముంచెటుందునో.

శల్యు—ఉండుట కేమియున్నది. వియ్యమంది రారాజు బంధుగుల మనిపించుకొని రేపటి
నుండి వియ్యంకుల బెట్టునన్ల, అల్లుళ్ల యలకలజటిపి రాజ్యములో గొంతభాగను
కానుక్రింద తీసికొని తుదకు రాజ్యమునంతయు నాక్రమించి రారాజునుతోసి
రాజుగా జేయుదురు. ఈయాదవుల చారిత్రము వినుడు.

ఉ. కాలొక యింకనిల్ప నవకాసము గల్గ తలంబొసంగుచో
వీలుగ రెండుపాదములు పెట్టి, పనంపడి కూరుచుండి యా
లీలగ, వెన్క పందుకొని లెస్సగ నంతయు దోర్చి, యంతటిం
కాలెరి యటుండు, పాండవులకంతయుమాయుకి వాక్కు యందుకా.

కర్ణు—బలె! చెబాస్! మద్రభూపతీ! ఎంతవఱకూహించితివి? రారాజా! వింటివా
మన శల్యుని వచనంబులు. ఆమాటలు నిక్కములే. ఇంక నొక విషయముకలదు.
అది కూడా యోచనకు తేతగదే?

తే. గీ. మూడుజుట్టును గావచ్చి చోద్యముగను
కానకు దయ్యమై యావహించిన తెఱంగు
యాదవులు బంధులై కౌరవాధిపులకు
కడకు మిము తగులొల్కనరొకొ గసి కలగుచు.

(బలరామ సాత్యకులు తక్కి తక్కిన వారు చెబాస్ బలేయని చప్పట్లు కొట్టుదురు)

బల—(లేచి సగ్నాడక కల్గుచు బూరదికోపముతో) ఓహో! నీతెలివితక్కువ తెగులు యోచన
వరులు స్నేహితులు చాలరిరి. నీసొంప నష్టపు గట్టుతగిన యువదక్షులు కాని

పేటుకాదు. వీరల సంగతి వినుము. శకునివలన మాయజూదంబున పాండవుల రాజ్య
లక్ష్మిని హరించితివి. అందుచే నాతఁడు నీతలపై చుట్టముగా యెంచుచుంటివి.
కాని అది నీవంశ నాశకమున కే. ఓయీ గాంధారేశా!

ఉ. మాతులుఁ డింటఁ జేరిన సుతుస్త్రము నాశమటంచు పండితుల్
వ్రాతలబద్ధమా నేఁ? కురుపాండవ దాయల మధ్య నాజికిన్
హేతుఁడ వీవె? యిద్దా? యదుబృందము కౌరవ పంక్తికిన్ సమా
ఘాతముఁ గూర్ప హేతుఁడవు గంగను ద్రోయఁ దలంపుతో నృపుల్

ఓయీ! శల్యా! నీవు పాండవులకు మేనమామవు. వారలపుణ్యమున వారిట
చేరక సుయోధనుని చేరితివి. గాంధారజాతకుని యంశము నీకును వర్తించును.
ఇంకా నీయందొక గొప్పవిశేషముకలదు. విను:—

ఉ. సాధ్యుఁడవాదు పాండవు లసాధ్యతి బాహుబలంబు గెల్వగా
లధ్యముగాను నీవొకఁడు తక్క మరెవ్వరు నీయనంత భూ
మధ్యమునందు లేరని యమాయకుఁడై నినునమ్మె శల్యసా
రధ్యము కొంపఁగూల్చునని రాజెఱుగండుగ మద్ర భూపతీ.

ఓయీ! కర్ణా! సూతజా! నాదువెఱింగిన శూద్రునకు జవాబు చెప్పుట దుస్తర
మందురు. నీవు సుయోధనునకు ప్రాణమిత్రుఁడవు. నీవా ఫల్గుణుని గెల్తువని
రాజు నీకు రాజ్యమిచ్చి తెగమేపుచున్నవాఁడు. క్రియకు నీపని కీతయనియెఱుం
గడు. ఈవు సుయోధనుని పట్ల:—

ఉ. కర్ణ! పిశాచమట్లు నృపకాంతుని నెంతయు నావహించి వ్యా
కీర్ణ మనస్కుఁగా సలిపి కిమ్మనకుండఁగ నోరునొక్కి సం
కీర్ణపు వృత్తిఁ జేర్ప క్రియకొందును పైసకు బక్కరాని గో
కర్ణము క్రిందమార్చెదవు క్షారము నున్నగఁ జేసి రాజ్యమున్.

కర్ణు—ఓహో! దేవా! బలదేవా! తా (అర్థోక్తి)

సాత్య—(కోపముతో) ఓయీ! కర్ణ! వారందఱు నోఱుమూసుకొని నీవట్లు నీవేల యూర
కొనవు. నీవు మహా యూడిపడితివా! నీవు నోరెత్తిన మాయన్న ముసలమెత్తి
పలకివచ్చును. ఆయననుపన్యాస ధోరణికి యడ్డుకుచు పానకములో బుడుకవలె
తగ్గు తగ్గు.

బల—ఓయీ! యువరాజ! మేము గొల్లలమనియు మాకు రాజ్యార్హత లేదని గావచ్చిచు
చుంటివి? ఎంత బుద్ధిహీనుఁడవు. ఈసంగతి విను:—

సీ. ఏమహాదేవుని నేత్రపాద్దువిడుపక, పదసేవసల్పు దిక్పాలవరులు
ఏమహాత్ముని యింటద్వారముకడ, పడిగాపులుండు గీర్వాణగణము

ఏమహానీయుని తనయఁ బొక్కిలిబిడ్డ, అఖిల జగత్సృష్టి దైనస్రష్ట
ఏమహాత్మున కిల్లాలుగా నొప్పె, జగమున కంబయై తగదు లక్ష్మి

తే. గీ. ఆటిమహాభాగుండాది నారాయణుండు
దేవ దేవుండు పరమాత్మ దివ్యమూర్తి
యైన శ్రీకృష్ణు సేవనిగా నెంచి నీవు
ఎగ్గలాడెదో చదుకాల మేగు కతన.

ఆసంగతి యటుండనిమ్ము. ఆశ్రీకృష్ణుని సంగతి వినుము.

ఏవిభు పాదపద్మ యుగళేంద్రము స్వర్గపురాధి దిక్పతుల్
సేవకిరీటి సంచయమె లీవిగ నెన్నఁ డలంకరించు, సం
భావన పావనంబయిన పావని జాహ్నవి విశుద్ధిసేయునో
ఆవిభుఁడైన కృష్ణపతి యాశగ రాదొకో రాజ్య చిహ్నముల్.

దుర్యో—(లేచి) అయ్యా! బలదేవా! మీయుపన్యాసము నాతలకెక్కుటలేదు. కృష్ణుండు విష్ణువో జిష్ణువో నాకద్భుతము తెలియదు. ఎవరైననేమి? ఈ బెదిరింపుమాటలు మాయెనుట బనికిరావు. మీచేతనైనచో బాణముల వ్రేటులు శస్త్రముల పోటులు చూపుఁడు. మేము లొంగినచో నాపై యోచించెదము. చూడుఁడీ సభవంక:—

ఉ. శాస్త్రవిదుల్ కుశాగ్రగుణ సంస్తవనీయులు సుప్రసిద్ధ ది
వ్యాస్త్ర ధరామరాధిపులు నైనగురుండును, కృపుండు ద్రోణిగా
శస్త్ర దురంధరుల్, శకుని, కర్ణ, వికర్ణ, సుశర్మ, భీష్ముతే
శస్త్రముదాల్చి నిల్చునెడ చక్రికి నైన నెదిర్ప శక్యమే.

సాత్య—అగ్రజా! హలాంకా! సామదాన భేద నోపాయంబులు వీరల యందుపయోగించవు. ఓపికకలదేని దండునోపాయంబునకు యత్నింపుఁడు.

బల—ఓయీ! సుయోధనా! మత్ప్రతిజ్ఞ వరసి యాపై జవాబిమ్ము.

చ. గజ గజలాడి మత్సరణ కంజము లందున వ్రాలి మ్రొక్కి యా
త్మజను కుమార సాంబునకు తక్షణ మర్పణ సేయవేని నీ
గజపురం మెకల్ పెట్టుదును గంగను ద్రోసెద త్రోయనే జగ
ద్భుజమున గోవధంబునను బొల్పడు కిల్బిషి మొందు వాఁడనో

దుస్స—(లేచి) ఓహోహో! దొంరవాంతపోయె యొచ్చిన కన్నెను గొనివచ్చి పాదంబులపైబడి మీకుమారునకు బరిణయంబొనరింపుటకు లోటుండునా? ఇఁక నేమి యంతసామర్థ్యమే యుండిన యాపనిగానింపు.

కర్ణ—(లేచి) మిత్రమా! యువరాజా! మాటలకు లోటేమిటికి? ఏవీ యాపట్టున యష్ట దిక్పాలురే కాదు, ముప్పది మూడు కోట్ల దేవతులే కాదు. యక్ష గరుడ గంధర్వ

సిద్ధ సాధ్యులాది దేవగణంబొక్కటిగా నిలచినమరణాంగణమున తృణసంచయము నెగురగొట్టినట్లు కొట్టము.

సాత్య—(కోపము) ఓయీ! యీప్రగల్భములకేమి? ఈప్రతాపమా ఘోషయాత్ర సమయంబున నేమయ్యె.

క. రారాజుతో గంధర్వులు, హోరాహోరిగను బోరి హోకట్టించిన్
జేరిచె చెఱలో మూఢా, ఆరో జేమైతివిట్టి యార్పులికేలా.
ఓ రారాజా! ఈబలము నేఁడా నమ్మికొనియుంటివి?

శకు—అయ్యా! జయాప జయములు దైవ నిర్ణీతములు. ఆరోజున మారోజు బాగున్నది కాదు. ఎల్లకాలమట్లె సాగునా?

శల్య—బలదేవా! ఘోషయాత్రలో నోడినట్లే యోడిన మీకప్పుడు వారలపట్టి నొసంగి రాజీచేసి కొందురు. ఎందులకిప్పుడీ యీకదంపు మాటలు.

దుర్యో—గురువులతో సమరము ధర్మముకాదు.

కం. దేవాంశజులగు యదతతి, శ్రీ విష్ణాంశజుఁడు కృష్ణు చేవను గనగా
గావింతుము బవరంబును, వేవేగమె పంపుదేవ వెడలిట వారిన్.
ఇదిరయే సెలవు. రండు వెడలుద మోకురుసింహములారా!

(బలదేవ సాత్యకులు తక్క తక్కిన వారందరు నిష్క్రమింతురు)

సాత్య—అగ్రజా! సుయోధనుని మౌఢ్య మిప్పటికైన తమకు విశదమైనదా?

బల—తమ్ముఁడా! సుయోధనుగర్వము, అహంభావము, నీవిప్పుడే కనఁగలవు.

ఉ. కౌరవరాజధానియయి క్రాలెడు హస్తిపురంబు సాలశృం
గార సభా సుసౌధములు కల్పి జనాళితో గంగఁద్రోసి ని
ష్కారవమేను జేయకరయు సాగుదె? ద్వారక కింక కృష్ణు మో
మారయకంగునే? కౌనక నర్మిలి కొడుకును గోడలింసఖా.

కావున కరిపురము యొక్క తలవుగ్గంబునకుఁ దారితీయుము.

సాత్య—మహాప్రసాదము. రండు.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

(తెర పడును)

గద్య పద్యము

మత్త. న్యాయవర్తనులైన కోట యనంత శాస్త్రి వరేణ్యునిన్
శ్రీయుతుల్ మరి ధీయుతుల్ తగు స్నేహితుల్ నుతియింప నెం
తే, యశోధన మందబేరు ప్రతిజ్ఞ దెచ్చిన శిష్యుఁడౌ
నా! యువందగు మెచ్చసుందర రామయాఖ్యుఁడు వ్రాసెగా.

శ్రీరస్తు.

ప్రతిజ్ఞాయాదవము

అను

సాంబవిలాసము.

పంచమాంకము

ప్రథమరంగము.—సుయోధనుని హర్మ్యము.

(దుర్యోధన దుశ్శాసనులున్నతాసనములపై నుండగాఁ బ్రక్కను భానుమతి నిలువంబడి యుండును).

దుశ్శా—అగ్రజా! మనమిర్వురము సాంబలక్షణులను మార్గమధ్యమందడ్డగించినప్పుడు సాంబునకు లక్షణను పరిణయంబొనరించ వలసినదిగా నప్పజెప్పి నిన్ను మన్నించుకవచ్చితిని. మఱలదాని విఘాతము కల్పించితివి. ఇప్పుడాలక్షణ యవస్థ యెట్లున్నదో మావదినె నడుగుము.

భాను—దేవా! మహారాజా! మనలక్షణ:—

సీ. ఓగిర మన్నచో నోకిలింతలు సేయు, జలమును జూచును చిలుము గతిగ
నగలు తాల్చుమటన్న నెగసి పైఁబడిపోవు, మనము బోనీదు సుమములదరికి
సరిగ చీరలొసంగ సరిగ గిరాటేయు, పట్టుపైకల నీయ విఁట్టి పడును
అభ్యంజనముసేయ దభ్యంతరముసెప్పు, వన విహారము మాట యననెయనదు.
తే. గీ. పలుక దొక పలుకైన తా జెలుల తోడ
కనదు క్రేగంటనైన స్వజనులను సహా
నిదుర యనునది లేకయే బెదరు చుండు
సాంబునిడినడాదిగ చెఱసాల యందు.

దుర్యో—తమ్ముఁడా! మేనకోడలు సంగతి యేమి కావలయును.

దుశ్శా—అన్నయ్యా! వింటివా? పురమందలి యెల్ల కల్లోలము హలాయుధుని బారినుండి తప్పి మన మందరము బ్రతికిన కంటె మేనకోడలు మాట.

భాను—దేవా! మొట్టమొదట పెండ్లియాడదని కడు దుఃఖించు లక్షణను శ్రీకృష్ణ ప్రియాయ కీయవలెనా? తక్కిన మీయనుజుల యాత్మజలు లేరే. వారలు మాత్రము మేనకోడలు కంబు కాదా?

చ. పరిణయమాట కొల్లనటి బాలను బల్మిని బెండ్లియాడి యే
వరుసను దానితోఁగలసి భర్త సుఖించును నట్టి భార్య యే
కరణిని వాని పార్శ్వపుల కాంక్షనిగా నొనరించియేలు నే
వెరవున కాపురంబు నెఱవేర్చుకఁజాతురు మామ యత్తయున్

దుశ్శా—ఇష్టములేని దాంపత్యము జత సరిగా కుదరని యెద్లను బండికి పూన్చిన నంత సౌకర్యముగా నుండునో వారి యాలు మగల మధ్య నటుండును

(తెఱలో పళ పళ మను ధ్వని)

చ. కరిపుర మెక్కబెట్టునను గంగను ద్రోయఁ దలంచి రేవతీ
వరుఁడు హలాంకమూని గజపట్టణ మెక్కటై పెల్లగింద త్రా
వివిచి పెకల్చి యెత్తె నగపాలు జలంబుల పాలునయ్యె త
క్కరసగముండె సల్పిన సయాటము నద్దియు నీలపాలగుట.

దుర్యో—తమ్ముఁడా! హలాయుధునకీదారుణమేల!

దుశ్శా—ఆతనికిగాకున్న మరెవ్వనికి?

భాను—దేవరకింత పట్టుదల యేల?

దుర్యో—అయ్యయ్యో! కన్నులు తిరుగు చున్నవే. ఏమిగతి? (ఆసనముండుండి తూలు టభినయించును)

దుశ్శా—అరెరే యిదేమి? మనమున్న హర్మ్యరాజకుడ్యము కూలుచున్నట్లున్నయదే? యిదేమి దుశ్శకునము. అయ్యయో! (వెనుకకుఁ జారగిలఁబడును)

భాను—దేవా! అపరాధ మపరాధము. ఈసౌధరాజము గిరగిరందిరుగుచున్నయది. దడ దడ యదురుచున్నయది. భూకంపమువలె నున్నయది.

(తెఱలో ధక్ ధక్ మను ధ్వని)

చ. కలసె సగంబు హస్తిపురి గంగను తక్కసగంబు నింక పో
కలియుగనుండె మేడలు నగళ్లు నగంబులు సాల లెన్నో నో
యిలపయిఁగూలెఁ గూలుట కికెన్నిరొయి నాయెతమయ్యెగా జల
పరిశయము భూమికంప మొకసారి లభించె నికేమి జేయనా.

(మరల తెఱలో గొప్ప ధ్వని)

అద్దిరా! వినుండు వినుండు.

ఉ. కాటుక వెన్కతట్టుగల గోపుర మయ్యదిగా లెనారె? ...

పొట్టున ప్రక్కనున్న గజవాజి శతాంగ మహాంగశాల లో
క్కోటనగూలె నక్కతన కోట్లుగ మేట్లుగ పాణులెన్నొ యచ్చోటనెయీగ్గె సీరిధను చోద్యపునాగలి నేటు పోటుచేన్.

మీరలా హాలాంకుని దారుణ కృత్య మాపకున్న మనమందర మెక్కపెట్టున గంగను గూలుట నిశ్చయము. రండు రండు. జాగు సేయకుఁడు.

దుర్యో—(కనులువిప్పి) అనుజా! ఇందులకు యోచన

దుశ్శా—భీష్మద్రోణులతో సీరిపాణి కడకేగి బతిమాలుఁడు.

దుర్యో—ఏమని.

భాను—కన్నెనిచ్చి కాళ్లుకడిగి జలంబులు నెత్తిపైఁ జల్లుకొనెదమని.

దుర్యో—మంచిది. అటులనే కావించెదను. (అని లేచును)

(తెర వాలును)

ద్వితీయరంగము. హస్తినాపురము బయలు

(నాగలిని భూమిలోనికి దిగిచి యదిమి పట్టి బలరాముఁడు నిలువంబడి యుండగా సాత్యకి ప్రక్కను నిలువంబడి యుండును)

సాత్య—అగ్రజా! ఈకరిపురములో సగభాగము గంగపాలైనది. కొన్ని యుప్పరిగములు, గోపురములు, గజశాలలు కోటగోడలు కూలుటయే కాక జనంబులు జంతుజాలంబులు మంటఁగలసివి. మనము సుయోధనునికై కావించెడియపకారమాతని ప్రజలకు గూడ తగులుచున్నయది.

కం. రాజార్హపు కృత్యంబులు, రాజునకే నున్నగునెడ లారాజ్యములో
రాజిల్లు మనుజ తతికిని, రాజును బట్టి వ్యథ కలుఁగు రాఁజను పగలున్.

బల—తమ్ముఁడా! "రాజాంతే నరకం ధ్రువమ్" అనెడి ధర్మశాస్త్రమెఱుంగవా? అవి నీతులగు రాజులను గుఱించియే నుడువఁబడినది.

(తెరలో)

దేవా! బలదేవా! రక్షింపుము! రక్షింపుము!! రక్షింపుము!!!

కం. దిగిచిన హలమును భువిపై, దగుడన్ బిగినొక్కనేని మంటి గరమటుల్
యొగిసి కరిపురంబువ్వెత్తుగ నొకపరి గంగలోకిఁ దొలఁగు మహాత్మా.
కావున నంతతో నాపుము.

సాత్య—అగ్రజా! సుయోధనుని పల్కులవలె నున్నయవి.

బల—అతఁడే మొగము పెట్టుకొని మనకడకు వచ్చును? చూతము.

(ప్రవేశము దుర్యోధన భీష్మద్రోణులు)

దుర్యో—(చేతులు జోడించి) గురువరా! హలాంకా!

కం. ఎఱుగక నాడిన నుతులకు, తిరుగ నపకృతి యొనరించితిరికద దానన్
గరువపు ప్రాయశ్చిత్తము, సరిగయ్యెను దేవ! యింక క్షమియింప దగున్.

బల—(పెడమోము పెట్టి యూరకుండును)

సాత్య—అగ్రజా! చప్పున కాస్త్రవశిష్టము దీర్చుము.

ద్రోణ—ఓహో! హలాంకా! ఇదే గురుఁడు మిమ్ము నుతియించు చున్నవాఁడు. (అని చేతులు జోడించి)

దండకము—రామా! త్రిలోకైక పూజ్యాభిరామా? గుణస్తోమధామా! యశఃకామనీమా! బలోద్దామభీమా! లలామా! అహో రామ! త్రేతాయుగంబందు సీతేశుకున్ భ్రాతవై యల్ల సాకేతకున్ యౌవరాజ్యంబు చేబట్టి యామానవ వ్రాతకున్ ధాతవై యార్తులం బ్రోవగా త్రాతవై యాచక శ్రేణికిన్ దాతవై ఖ్యాతిచేనీచరిత్రంబు పూతంబుగావించితో దేవ! యీద్వాపరంబందుభూచక్రభారంబుదీర్పంగ నాచక్రికిన్నీవు ముందగ్రజన్ముండవై పుట్టితో గాదే? దుష్టాళినింద్రుంచి శిష్టాళినింగావగా గంకణంబున్ ధరించిట్లు భూరమున్ దీర్చుటల్లేదె? శేషావతారా! సదా ధర్మచారా! యుదారానుతింపంగ నేనెంతవాఁడౌదు నీలాంబరా! యో మహావీరశూరా! సుధీరా! సుసారా! సుభాకార! రక్షించు రక్షించు రక్షించుమయ్యా నమస్తే నమస్తే నమః

భీష్మ—హేబలదేవా! గాంగేయుఁడిదే నమస్కరించు చున్నవాఁడు.

కవి. జయ జయ హేబల చక్రధరాగ్రజ! చక్రధరాత్మజు సాఁకుగతిన్
స్మయహరణా యిదె చక్రధరప్రియు చక్రకరార్చను చక్రిపదా
శ్రయుఁడనునై భువి చక్రము నేలుచు చక్రి సఖుండగు చక్రిని వే
సయిరణ తాలిచి శక్ర సురాసుర సన్నుత కావుము సక్రమతిన్

బల—ఓహో! భీష్మద్రోణులారా! ఇవేల వచ్చితిరి?

దుర్యో—దేవరవారి సందర్శించుటకై యేతెంచినారము.

బల—ఓహో! నీతో ప్రశంసించలేదు. (నిందాగర్భముతో) తమరు రాజాధిరాజులు మేము గొల్లవారము. మాదర్శనమేమిటి మీయట్టి వారుచేయుటేమిటి? ఆహా! చిత్రము.

ఉ. శౌజ సరూప విగ్రహుల హోయనవా యసహాయ శూర వి
భ్రాజిత చండశాసన ధరాధిపు లుగ్ర బలాఢ్యులైన రా

రాజులదేవ? వారికి కిలారులు జీవము సల్పునట్టి గ
వ్యాజక మెప్పు మేఁపుకొను వారల చుట్టరికంబు కాదు నే.

సాత్య—(పరిహాసముగా) గురువరా! గాంగేయా! ఈరారాజు, ఈచక్రవర్తి, ఈ సార్వభౌముఁడు, ఈసర్వంసహాయందు వసించు రాజన్యుల మకుటంబులు పాద పద్మంబున దాల్చుమేటి, మనకందఱకు కిరీటమైన రాజ రాజును నిటలంగాలి వడకను గొనివచ్చితిరి. కొంపదీసి మాతో బాంధవ్యమునకాయేమి? కాదు. ఏమన:-

ఉ. యాదవులెన్న పాదుకల హా! భువనాధిపులైన కౌరవేం
ద్రాములా? మూర్ధముల్ యగుగదా? యదు సంతతి తోడ బాంధవం
బాదట కౌరవుల్ సలుపుటయ్యది పాదుక లెత్తి మూర్ధమం
దావర మెప్పుతాల్పుటయె యందున లోకులు క్రేడి సేయరే.

భీష్మ—ఓయీ! సుయోధనా! సాత్యకి పలుకులనుబట్టి విచారింపగా వ్యాపారముచాల వటువుమడక జెట్టినట్టుగాఁ దోచుచున్నయది.

ద్రోణ—ఓయీ! రారాజా! నీవుగురుధిక్కారము చేసి వట్టుగా బొడఁగట్టుచున్నయది. గురుదిక్కారమునకు బాప పరిహారము లేదు. అయినను నామహానీయుని శాంత చిత్తునిగాఁ జేయుటకై చరణంబులపై వ్రాలి క్షమాపణ కోరుకొమ్ము.

దుర్యో—చిత్తమట్లనే యొనర్చెదను. హా హలాంకా! గురువరా!

చ. గురువర! సన్నదాలమున గోవిదుగా నొనరింప విద్య స
త్కారణ నొసంగి శిష్యునిగ గైకొని నట్టుల నాదుపట్టి గై
వరలు సలక్షులక్షణను బాలిక కోడలిగా గ్రహించి మ
ద్వర జననంబు సేయఁగదె పావనమున్ క్షమియించి దేవరా!

(అని పాదములపై నొరగును)

బల—(కోపముతో) అరే మూర్ఖా! ద్విపాద పశూ!

కం. మగవాని కాని నుతునకు, మగువా నీసుతను పెండ్లి మమతను జేయన్
దగనెంచుట తెగువెంచుట, తగవెంచుట, యిసి తగురా నగరా?

(అని కిరీటముఁదన్ని) ఓరీ! తులువా! (అని చెలరేఁగి)

ఉ. కర్ణ పిశాచ మేది? అది కట్టిన సైంధవ శూరుఁడేడి? దు
ర్వర్ణ వివర్ణయా శకుని పక్షి యదేకడ పాఱె? శల్య సం
పూర్ణ కురూపి శల్యుఁడెటు పోయెనొ? యేడి యొవండు రాడు సీ!
మూర్ఖముక్రింద దంచెదను మాపునకైనను కానరాదుగా.

సాత్య—దేవా! వారలు క్రియలో నూన్యులని వేనివిధములోనే మనవి చేసియుంటిని రారాజునకీ పరాభవము చాలు. ఏమంటిరో?

సీ. మొదటి బింకము వీడి తుదకు సిగ్గునుజంపి, బిర బిర మనతెంత కరుగు టొకటి
సగము జచ్చి యతంను మగువ నిచ్చెదనంచు, కట దేహి యని వేడు టదియ రెండు
ధరపైన గలరాజ వరులుచే నతినొందు, రాజు పదములందొరగుట మూడు
అట్టి వారి కిరీటు పాదలపదేట్టుట్టు, లటె నెమ్మికాలఁ దన్నటయు నాల్గు.
తే. గీ. ఈపరాభవములు చాలు, నింకమీఁద
శాంతి నొంది క్షమింపక సార్వభౌము
నవను విడచి వచ్చిన తప్పు మనదె యగుగ
గాన యంగీకరింపుమో కన్నెఁగొనఁగ.

బల—తమ్ముఁడా! వనకాంతనితోఁ బనియేమున్నది? మన కుమారునివలచినది లక్షణ. లక్షణయే మనకుఁగావలయు. అంతియె కాదా? ఆర్యులగు భీష్మ ద్రోణులారా!

భీష్మ—ద్రోణ—చిత్తము. మన వస్తువే మనకు ప్రధానము.

బల—(ప్రసన్నవదనుఁడై) ఏమీ! మాటాడవేమి? రారాజా!.

దుర్యో—చిత్తమట్లనే?

బల—మరల మరల తగాయిదా సేయవుకదా? కన్నె నొసంగుటకు? ఏమో? నీపలుకుల యదార్థ మెవరుకనఁగలరు? ఇప్పటికి సయ్యని రేపటినుండి యథాప్రకారముగా మొదటికి వత్తువేమొ? ఎట్లన?

ఉ. లక్షణ, రూపయౌవన సలక్షణ, సద్గుణ బుద్ధిచాతురీ
లక్షణ, రాజ రాజనుత లక్షణ, యిట్టిది యేమి? చాలు గో
రక్షకుమారుకేమి? యువలక్షణుకేమిటి? పెండ్లిసేయ మా
లక్షణ నంచు నీహాలము లాగిన పిమ్మట నూరకుందువా.

సాత్య—అగ్రజా! మన మొదటవిద్యకు మోసము లేదుకదా? ఈసారి యీతని నోటి వెంబడి యవల తవక నుడులువచ్చినచో హస్తినాపురమును తల క్రిందుచేయుదము ఈసారి క్షమించి నీలాంగుల మూడఁ బెట్టుకుము.

దుర్యో—దేవా! నన్నేల నిందించెదరు? ఇప్పుడే కొడుకును కోడలినిఁబిలిపించి మీసమక్షమందే వివాహము గావించెద.

భీష్మ—ద్రోణు—ఓయీ! రారాజా! నీయోచన చక్కఁగా నున్నయది. మేము వెడలి వధూవరుల నిద్దటి నీభార్యతో నరదంబుపైనిటకు బంపించెదము. (భీష్మద్రోణులు నిష్క్రమింతురు)

(లెఱలో)

ఎక్కడ మా బల దేవాగ్రజుఁడు?

సాత్య—అగ్రజా! మన చిన్నన్నగారి కంఠధ్వనిగా నున్నయది.

(ప్రవేశము కృష్ణ రుక్మిణీ జాంబవతులతోటి)

కృష్ణ—అగ్రజా! నమస్కారము.

బల—స్వస్తి. తమ్ముడా! అంతిపుర జనంబుతో నేతెంచితి వేమి?

కృష్ణ—మన జాంబవతేయుని పరిణయంబునకై.

సాత్య—త్రికాల వేదియగు మాయన్న యొుక్కింగని సంగతి కలదా?

దుర్యో—బావగారికి దేవనమస్కారము. చెల్లెండ్రనగ్రజుండిదే స్వాగతమడుగుచున్నవాడు.

(ప్రవేశము సాంబుడు, లక్షణ, భానుమతి)

సాంబు—ఓహో! మాయనుంగు జననీ జనకుల కిదే నమస్కారము.

లక్ష—అత్త మామలకు వందనము.

భాను—నాథా! ముఖ్యులు వచ్చియున్నవారు. స్వయంవర పద్ధతిగా కన్నెనిచ్చి వారల
సంతోష పెట్టవలసినదిగా మీయగ్రాంగి యభిప్రాయము.

దుర్యో—చెలీ! అటులనే కావింతము (లక్షణ కరముంబట్టి సాంబునితో) ఓయీ!
జాంబవతేయ!

ఉ. పెంచితి గారవంబుగను విద్దెయు బుద్ధులు జ్ఞానమాని నే
ర్పించితి, పెద్దదాని గొనరించితి నీవయి నీకుఁగూర్మి న
ర్పించితి, ధర్మ పత్నిగ గ్రహించి దయుంచి సహించి యేలు, వ
ర్తించుత వాజ్ఞ గైకొని వరించిన దొట మఱెంత బాళిచేన్.
అమ్మా! లక్షణా! నీభర్త యెడ:—

ఉ. కార్యములందు దాసిగతిగా, సలహానిడ మంత్రితీరు, సౌం
దర్యమునందు రంభక్రియ తాల్మికి ధాత్రి తెఱంగు, భోజ్య సౌ
కర్యముఁగూర్ప మాత, పడకందదు వేశ్యవలెంచరించి, యౌ
దార్యముతోడఁ గీర్తికమతార్చుము పుట్టిన మెట్టినిండ్లకున్
ఓయీ! సాంబకుమారా!

ఉ. నీవొక కల్పరాజమవు నీశ్రితమై యలరారు మల్లె పూ
తీవియ, యీలతాంగి యగు దీని సమాగమ సౌఖ్య సంపదల్
ఈవను భావ్యకర్తవు సుమీ? యిఁక కష్ట సుఖంబు లీవయిన్
స్నీవె, తలంప భార్య, పతికెందున నర్ధ శరీరి యౌటచేన్.
ఇఁక నాభారము తగ్గినది. కన్నె చేతి వదలినది. ఇదే పరిగ్రహింపుము. (అని
లక్షణ కరమును సాంబుని కరమందిడును)

(లోపల భేరీ మృదంగ వాద్యములు)

భాను—సాంబకుమారా! నామనవి కూడా యాలింపుము.

కం. గోలసుమీ, సంసారము, బేలసుమీ వడిగ నాడ బెంభేల సుమీ
బాలసుమీ వయసుననిది, యేలీలను నేలుకొనెదొ యేమన కుండఁగ.

రుక్మి—(పరిహాసముతో) ఓహో! వదినగారు పాపము కూఁతు రేమియొుక్కింగని
ముద్దరాలని కాబోలు మా మోలు కన్నియలను నల్లుండ్రకప్పగించు చున్న తెఱం
గున నప్పగించుచున్నయది. ఏమీ?

ఉ. గోలట! సైంధవాదులను గోలనిపించె రణంబులోన పో
బేలట! శల్యకర్ణులను బేల్పడఁజేసెను మాటలందు నే
బాలట! షోడశాబ్దయుత బాల్యదశందున నుండ, నేల దే
లీలన్? ఇద్దినీకు నవలీలగ జిక్కదటంచుఁ బల్కెటే.

జాంబ—వదినా! మాయక్కగారి వచనంబులు వింటివా? తిరిగి నీమాట నీకే యప్పగించిరి.
"ఇట్టిదియగు నీ కూఁతు రేమిటి నాకుమారునితోఁ గాపురము చేయుటేమిటి" యని
భావము స్ఫురించు చున్నయది నిజమే? ఏమంటివా?

తే. గీ. గరిడి తీరిన యాడుది కాకయున్న
నడికి రేయిని యిలుఁబాసి వనువు కాని
యరద మెక్కించుకొని పోవు టగయఁ, గన్న
వారికిని విన్నవారికి భ్రంబుకాదె?

లక్ష—(స్వగతము) ఓహో! మాయమ్మగారొక్కతగ్గె మాయత్త గారుల కిర్వురకు
జవాబు చెప్పలేక యున్నది కానిమ్ము నేజవాబిచ్చెద.

(ప్రకాశముగా) ఈలాగున నీవియ్యపు రాండ్రకు బదులు వచింపుము.

తే. గీ. పట్టపవలందు కనచుండ బంధులెల్ల
వరుని రప్పించి రథమెక్కు టరిది యదియె?
యర్ధరాత్రిని యిలుఁబాయుటద్ది యరిదొ?
అడుగు మదిగాక సహజమౌ యవని యందు
అత్తపోలిక కోడలి కబ్బననుము.

కృష్ణ—చెలీ! రుక్మిణీ! ఈసారి జవాబిమ్ము నీకోడలకు. లక్షణా! మంచి బాగుగా
వచించితివి.

భాను—వదినలారా! మాలక్షణ యెున్ని వచించిన నేమి? మీరలత్తగారులగుటచే మీ
మాటయే మీదు. లక్షణా! ఈసంగతి వినుము.

ఉ. అత్తల మామలన్ మఱందు లాప్తులు బంధులు మిత్రులాదిపై
బత్తినిగల్గి నీవు భయ భక్తులతోఁ జరియించి భర్తపైఁ
జిత్తమునిల్పి యెప్డు పతి సేవయొనర్చుచు నెల్లవారితో

ఆర్తిమెలంగి జేయుమను హాయిగ గాపుర మోర్పుతోడుకన్.

దుర్యో—ఆర్యులారా! వియ్యంకులగు రామకృష్ణ సాత్యకులారా!

ఉ. తోడలు నూనుదారగద కూతుఁరు మీకళిరేఖరీతిఁ గా
చూడఁగదయ్య! ప్రేమమెయి బాగుగ జూడఁగదయ్య! యేమ తె
గ్గాడిన మందలించి దయఁ గావఁగదయ్య! వెయేల గట్టిగా
వేడెదనయ్య! మిమ్ములను వేవిధముల్, కనిపెట్టి యేలఁగన్.

(అని రామ కృష్ణ సాత్యకుల కరంబులందు లక్ష్మణ కరముంచి) ఆర్యులారా! నాకడసారి
నుడి వినుండు.

ఉ. తిట్టఁగ లేదు నిక్కముగ తీవ్రపు గోపము వచ్చినప్పుడే,
కొట్టఁగలేదు హాస్యమున కొక్కపుడైనను వేయియేల? నే
గట్టిగ మందలించియుఁగ కన్నెఱ జేసి కనంగలేదు, నే
నిట్టుల పెంచితిపయిన నెట్టులఁ జూతురో భార మీయదే.

(లక్ష్మణకము విడిచిపెట్టును)

బల—ఓహో! బావగారి జెట్టుసరి యేమై పోయినది.

సాత్య—అగ్రజా! ఆడుపిల్లలు కలవారి కందఱ కీపాటు లున్నవియే.

కృష్ణ—రారాజా! నీకూఁతురు విషయమై మాతో నంతగాఁ జెప్పవలెనా?

దుర్యో—వీరలు లోటు చేయుదు రనియా? కన్నకడుపగుటచే నట్లంటిని.

సాంబు—మామా! కట్నమేమయినా కలదా? లేక నీకూఁతురే కట్నమా?

దుర్యో—లేకేమి వినుము.

కం. నూటొక్క వెయి పదారులు, హాటకపు మొహారు లొసఁగితి యల్లునకును నే
దీటుగ కట్నముక్రిందను, పాటించి కొనంగదయ్య బలహారులారా!

కం. అరదంబు లారువేలును, ద్విరదంబులు రెండువేలు వీతులు పదివేల్
అరయ వెయిదాసదాసీ లిరువుగవరణంబుక్రింద నిచ్చితి కొనుఁడీ!

జాంబ—అన్నయ్యా! సుయోధనా! మీయల్లునికి కట్నము లిచ్చి సంతోషపెట్టుట
యేనా? మాకు వియ్యపురాండ్ర లాంచనములున్నవా? లేవా?

దుర్యో—అమ్మా! మీవియ్యంపురాండ్రైనమందుగురులో నొకరొకరికి

కం. అయ్యారె బంగరు కాసులు వెయ్యిన్నూటపదియార్లు విధిగ నొసఁగితిగా
నయ్యవియె లాంచనంబులు వియ్యపు రాండ్రలకుఁ గొనుఁడి వేరువలుకకన్.

భాను—వదినలారా! మీమీ లాంచనములు మీకుమానునికి కట్నంబులీయమని మమ్ము
లను దండించి వసూలుచేసుకొనుటయేనా? మాలక్ష్మణకు నగలేమయినా యొసగుట
కలదా?

రుక్మి—ఆ ఎంతమాట? నీకుమార్తెకు నగలు లోటువచ్చునా? ఇదిగో విను—

ఉ. ఆదివిరాట్స్వరూపుఁడగు నాహరి కూర్మి సుతుండు ప్రేమమై.
నీదు హితైన లక్ష్మణకు నిక్కముగా ప్రియభర్తయౌట కం
టేదిక భాగ్యమీ జగతి యీనగకంటె నమూల్యమైన వే
రేదయినన్ నగున్నదే? వరించినవాడు లభించుటే నగౌ

భాను—ఇది నాసుతకేనా? లక్ష్మణవారలకు జెల్లునా? భగవంతుని నందనుఁడే నాకంది
నికి వరుఁడౌట మాత్రమున నమూల్యమైన యాభరణముగాగా కేవలము భగవం
తుఁడే మీకు కాంతుడౌటచే నాకేఁడు మీకు నిలువు తొడవే యగు.

జాంబ—వదినా! ఎందులకీ తుచ్ఛంపు నగలు. ఏమంటివా?

సీ. నాగర మదిరేల నాకౌమా పతిభక్తి శిరమున దాల్చెదు గరితలకును
జూమికేలు దుద్దులు జమరేమి? సదుపదేశము చెవులను బెట్టుచాలకును
నత్తు బేసరులివి యెత్తువచ్చునె? కోపమును ముక్కునిడనిట్టిముగ్ధలకును
కట్టుకాసులపేరు పట్టిపి యగు భూతదయగల హృదయులౌ తరుణులకును
మురుగులుంగరములు సరియౌనె? దానకంకణము చేతులదాల్చు కాంతలకును
మువ్వలొడ్డాణంబు పురుడౌనె? పనిజేయ నడుముబిగించెడి పడతులకును
అందెలు కడియములంద మేమి? న్యాయపథానువర్తనులైన యబలలకును

తే.గీ. పలువిధంబుల నగలేల నిలువు తొడవు
తృప్తియనునది కలదేని తెరవులకును
భువిని విద్యాధనముఁగల పొలఁతులకును
చిక్కనీ నగ లది సున్న చిక్కవెప్పుడు.

దుర్యో—నూతన దంపతులారా! మీజననీ జనకులకు మరల నమస్కరింపుఁడు.

లక్ష్మ—సాంబు—చిత్తము. (అని అందరకు నమస్కరింప దీవింతురు.

బల—అమ్మా! లక్ష్మణా! నీకేమికావలయునో కోరుకొనుము)

లక్ష్మ—మామా! మీయట్టి వారలకుఁ గోడల నౌటకంటె నాకేమి కోరికకలదు. నాయం
దు దయయుంచి హస్తినాపురము రక్షింప వేడెద.

బల—నాప్రతిజ్ఞ నెఱవేఱినది. కావున నీకోర్కె నెఱవేర్చెద.

కం. ఈరోజు లగాయితుగా నోరిచి కరిపురము! దక్షిణోత్తరదిశగా
సీరినరు నాజ్ఞగైకొని ధారుణిపై నేటవాలు తనమున్ గొనుమా.
ఇదిగో లంగలమూడ బెఱుకుచుంటి (అని నాగలిని దీసివేయును)

లక్ష్మ—(కృష్ణునితో) మామా! ఇట్టిపైన పెద్దలీగతిగా కన్నియల పరిణయంబొనర్ప వేడెద

చ. సిరికలవాఁడటంచు, మరి చేరువఁ జుట్టమటంచు, వావి మే
నతికమటంచు వేవెఱవునందనుకూలముగాని వాని పెం
డ్లిరువఁగఁ జేయుకంటె కులహీనుఁడునైన దరిద్రుఁడైన నా
తెలికమెకాని కన్నియకు దీటగువానిని గూర్పగావలెన్.

సాత్య—అమ్మా! మాయన్నగారిని వేడనేల? మీజనకుఁడు సాహసించెనని మఱియొక రట్లొనరించెదరా? మేనఱికమనీ మేలనీ యీడుజోడు కాని వివాహ మొన ర్ప నెవరు సాహసింతురు? అటుల సాహసించిన దానివలన చివరకెంత ముప్పు వచ్చెను. కావున నట్లు తలంపకుము.

కృష్ణ—అమ్మా! లక్షణా! నీబుద్ధి చాతుర్యమునకు మెచ్చితి. నీకేమికావలయునో కోరు కొమ్మా.

లక్ష—మామా! నీకు గోడలనగుటయే కోరిక. అది ఫలించినది. నాకేమి లోటు?

కం. జగతీపతి జనకుండన జగజ్జనకుఁడవగ మామ జగదంబ త్తై
జగముల కూర్చిరి బావవ జగజెగి లక్షణకు నేమి చనవుండునికన్.
వినుము భరతవాక్య మిట్లగుగాక!

ఉ. సారున లక్ష్మిచందమయి జ్ఞానము నందున వాణి పోల్కెగై
కూరతకెన్న హైమవతి చొప్పయి యేవిషయంబునందు సాం
పారగసాయమై "మగని కర్ధశరీర"మనంబల్కనిక్కమై
భారత కాంతలిప్పగిది భారత ఖండ మలంకరించుతన్

బల—కృష్ణ—తథాస్తు. తథాస్తు. తథాస్తు.

సాంబు—జనకులారా! మన భరతఖండ మీపగిదిగాఁ బ్రకాశించుట కాశీర్వదింపుఁడు.

ఉ. అత్తయుఁగోడలంచుగల హంబది లేకయె భారతీయులం
దత్తిన ప్రేమగల్గియొకఁటై పెఱిదేశము వారకంటె, న
త్యుత్తమమైన సంపద సయుక్తి వివేకము లక్ష్మి, వాణి సం
పత్తుగనిచ్చి నేలవలె భారతఖండ మఖండప్రేమతోన్.

బల—కృష్ణ—తథాస్తు. తథాస్తు. తథాస్తు.

తెఱచీర పడును.

గద్య. ఇది శ్రీమద్వేణుగోపాల చరణారవింద మరంద తుందిలేందిందిరాయమాన
మానసోదారై వాపురాన్వయ క్షీర నీరాకర రాకా సుధాకర
బాపనార్య పౌత్ర సోమరాట్పుత్ర భారద్వాజ
సగోత్ర పవిత్ర కాత్యాయనీ మాత్ర విచిత్ర
సుందరాంబా గర్భ శుక్తి ముక్తాఫల
విబుధజనవిధేయ సుందరరా
మయ నామధేయ ప్రణీ
తంబైన ప్రతిజ్ఞాయౌ
గంధరాయణ నాటక
రాజంబున
పంచమాంకము
సంపూర్ణము.

ప్రతిజ్ఞాయౌగంధరాయణము

అనుబంధము

(కుమారజయద్రథుఁడు సాంబునికడ్డముగా వెడలిపాడెడుపాట)

1 కమాచిరాగము—ఏకతాళము

అంధుఁడా. దుర్మదాంధ—బంధువౌనకో
అంధమునటమటించి కూడఁగైకొనక॥

1 బంధమందు వైవకను—బాసి నేనియుక.
సింధు నరేంద్రాత్మజుఁడ—యేను గానుగా॥అంధు॥

2 బంధురాంగి నన్నుగోరు—భామ నీగతిక
బొందఁగోర సాంబుడ మృతి—నొందఁ గోరుటే॥అంధు॥

(లక్షణ కుమార జయద్రథునిపైఁ బాడెడు పాట)

2 సింధుకమాచి—చాపుతాళము.

ప. నాచెలీ! నాప్రియా యంచు బల్కెదవు మూఢ!
నాన యదిగనక॥నాచె॥

అ.ప. వాచాట యిటులనిబల్క కాచాటుగాజని మూర్ధంబున
కొంగువైచు కవలకేగు నిలువకిట ॥నాచె॥

(సాంబుని యరదంబునకుఁ గర్ణుఁడడ్డముగాజని పాడెడుపాట)

3 బ్యాండుట్యూను.

కర్ణు. ప. సాంబ సాంబ దుర్మదాంధ నిశను నిదురనుండన్ నా
యంబుజాక్షి నెటుల్ అటుమటించితౌరా ॥సాంబ॥

అ. ప. డంబుడాబున్ డాంబికా కాంచన్ మార్గమధ్యమందున్
అడ్డినాడె యంగభూపా లెవిరి చెట కేగదో ॥సాంబ॥

సాంబ. కర్ణభయమె గోకర్ణ మదించినలంబకర్ణ పో
కర్ణుఁడ కర్ణుఁడ నంచును బల్కెదొ దూరకె కర్ణమునందింకన్

లక్ష. అంగ్నపాలక! అగ్రహమొందక నాత్మజపలుకులు కాంచగఁదె

కర్ణు. ఆడుమాడు

(లక్షణకుమారుడు గద్దెపై ప్రవేశించి పాడెడుపాట)

4 సింధుకమాచి — చాపుతాళం.

ప॥ సాంబుడా సాంబుడా నాదునాజ్ఞజవదాటియరిగెదెచటికో ॥సాం॥

అ. ప. కుంభినిగల నృపతులెల్లగంభీరులైనను నాయాజ్ఞలను దాటబోక
తల్లడిల్లి నడువవలెన్ ॥సాంబు॥

(లక్షణకన్య లక్ష్మణునిపై బాడుపాట)

మోహనరాగము — ఏకతాళము.

ప. అన్నా! లక్షణా! ఔదీవు పితరకున్ వెన్నకున్ బితవా॥అన్నా॥

అ. ప. ఆకారణముననె మీకున్ జనునాయది బాధ్యత కనుకన్
యీజాంబవతేయుండెం కన్ ॥అన్నా॥
జోడునాకుగాడనిమీరే యాడినేనివెంటనిష్టే
నీయథమునునెక్కివేగన్ శుభమంచును కదువడివత్తున్ ॥అ॥

(లక్షణ శకునిపైబాడుపాట)

6 హిందుస్థానిరాగము.

ఈతనినే వరియించితి నీతనినే గోరితి గనుకనువిధిగా
యీతండె నాసంప్రీతగుమగడగు కౌగలిడుదు వే వే వే
ఈతనిచెక్కిలి గొనిచక్కగ నాతమికీరగ పలుమారున్
భూతలనాథాతతముగ ముద్దాడెదనో హా హా హా
మాతలపేటికి నీతరమగునా యీకరిమను నాపగనిట
తాతాసి తాతకడన్ తగవానరంపగపోపోపో॥

సాంబు. లక్షములాగోత్రక్షకుమారుని కక్షనెదిర్చిన శరముల
రక్షలనేయీ శిక్షనుబొందెదు లక్షణమేగుము సీ సీ సీ॥

(రెండవసారి కుమారజయద్రథుడ జ్జిసప్పుడుపాడినపాట)

7 ముఖారిరాగము — ఆదితాళము.

లక్ష. కొంకుజంకె గాంచి లక్షణ మదిజంకునే ఖలా పట్టెడింగను
నరుకరి పట్టణమున క్షిప్రహా॥

కుమా. భామరో! నీశరీరమ కెటపో నంమీదకరగునెచాల్
యేమిది? రానివచ్చినవన్నలచట యేపాటి భయమహోహా॥

లక్ష. ఆననుగొన నెంచినటి పిశాచమావలన్ బరుగిడునట్టులన్
వాసిగబాణాళి గుప్పి నెంతు

సాంబు. ఓచెల్వనొంపనా? నొంపెద వీవ

కుమా. పూవుబోణి కాముబాణ నుమ్యోనుజాణనాగయాన!
ఆ హ ఆ హా
కాముకుడౌసాం బున్ నలంచును సరి సరి ననునొంచునా

(కర్ణ శల్య శకుని భూరిశ్రవాదులు కలసిపాడెడుపాట)

8 బ్యాహాగు రాగము బ్యాండుట్యూన్

ప. దడదడదడ బర్వెడనిచ్చెను రథమడలుచు మముగని వగగొ
నుచున్ ॥దడ॥

అ. ప. వడిగలవాడవె గండరగండవె, పోటుమగడవె యైన యెడన్
॥దడ॥ తడయకనో వెడగరదం బాపినచో గురిపింతున్ వడివడి
యమ్ముల వర్షము పరుగిడి ద్వారక కప్పుడు చూడవలెన్॥

(బలరామ కృష్ణ సాత్యకుల ప్రతిజ్ఞ)

9 బేహాగు రాగము — ఏకతాళము

బల. వారణపురమ్ముల హాలంబునన్ నీరములోనికి ద్రోయనెంతో
కొడుకుగోడలినితా విడువకుండినన్॥

సాత్య. కౌరవులజాల పొంకమునే దురమున మరియింక జేతు

వదలకన్ నాపుత్రిసిన్ తనతనయుతో గలుపకున్నచో॥

కృష్ణ. వినుముచక్ర ధరుసిపట్టి అలఘుచక్ర ధరునితనయు కివ్వ కున్న
చక్రబధ్యుండవె నంచెంచనాను॥

(సాంబుఁడు చెఱలో నుండగా లక్ష్మణ వానిచెంత పాడుపాట)

10 చక్రవాక రాగం—ఏకతాళము

లక్ష. గరళముకలుగదె ఖడ్గములేదా
కరవాళ్లా త్రాటికి దేవా
దొరకనియెడలపో కూపములుండవె
సరసులు కలుగవె దేవా
మనమునసెల్లను ప్రాణమువిడవగ
వలెననుగోరిక దేవా
జనియించరగాన వనజనయనకును
జలుగకతీరునె దేవా.

Saraswati Niketanam
Acc. No

END OF
TITLE